

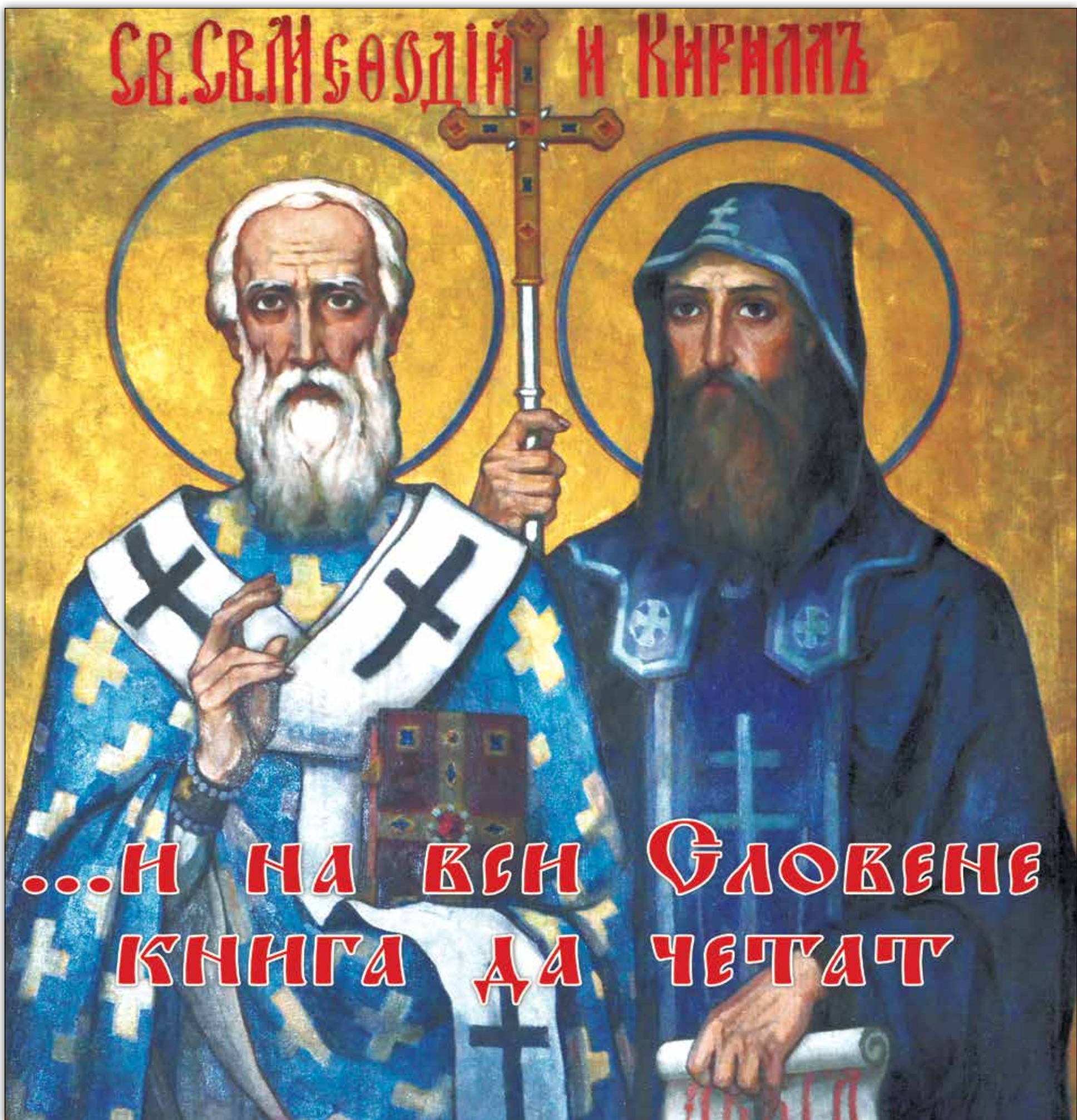
ЗА БУКВНИТЕ

КИРИЛО МЕТОДИЕВСКИ ВЕСТНИК

ОПИСМЕНЕХЪ®

ИЗДАВА УНИВЕРСИТЕТЪТ ПО БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ И ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ • ГОДИНА XXXVIII • ЮБИЛЕЕН БРОЙ 50/МАЙ 2017 г.

Иконата е собственост на Ставропигиалния храм-паметник „Св. Александър Невски“ в София.
Публикува се за първи път с благоволенieto на † Мелнишки епископ Герасим – гл. секретар на Св. Синод на БПЦ-БП и председател на ЦН при ПКСХП „Св. Александър Невски“

† Неофит Патриарх български

В тържествения и празничен ден, изправени пред образите на светите равноапостолни братя и просветители на славянския род Кирил и Методий, отново се прекланяме пред тяхното величаво и родолюбиво дело, с което в далечното девето столетие бе набелязан пътят към духовния и културния възход на нашия народ, а посредством него и на всички славянски народи. Прекланяме се и прославяме тяхното дело и подвиг, които Църквата винаги е приравнявала с делото на самите Христови апостоли, засвидетелствайки по този начин непреходното значение и величието на стореното от тях, както и своята вечна благодарност и признателност към богомъдрите Солунски братя.

Появата на славянската писменост, заедно със скоро последвалото я покръстване при равноапостолния св. Борис I Михаил, бяха и остават и днес двата основополагащи фундамента в многовековната и превратна история на българския народ. Двата стълба, определили веднъж и завинаги принадлежността на нашия народ към християнската европейска цивилизация, вдъхновили и материализирали всички наши приноси към европейското и световното културно наследство, заради които и днес нашето Отечество се радва на уважението и признателността на международната културна общественост.

Днес, в Деня на славянската писменост и култура, нашата радост е пълна и от нищо непомрачена, защото след толкова много столетия делото на светите Кирил и Методий остава живо и продължава да принася плод, издънявайки се в нови и нови произведения на културата, литературата и изкуството, все така вдъхновявани от нашата православна християнска вяра и от дошлата при нас заедно с нея славянска писменост.

Нека бъдем верни следовници на завета на светите братя!

Нека у всекиго от нас никога не угасва онзи скъпоценен пламък, който в далечните дни те запалиха сред нашия народ – пламък на просветата и на православната ни християнска духовност, за да пребъде делото на славянските просветители, за да пребъде и „държавата на духа“ – нашата свидна православна България!

Нека и днес, заедно с цялата Божия Църква, с едно сърце и една уста и ние да възкликнем:

„Свещената двоица на нашите просветители да почитем, които, чрез превода на Божествените книги, отклочиха за нас извора на богопознанието, от който извор и до днес, непрестанно като черпим, облаждаме ви, Кириле и Методие, които предстоите пред престола на Всевишния и се молите топло за нашите души!“ (кондак, гл. 3).

По молитвите на св. славянски просветители и първоучители, равноапостолните Кирил и Методий, Бог да благославя от небесните висоти православния ни народ и да го укрепва във всяко негово добро начинание!

Честит и благословен празник!

Народността не пада там, дето знанието живей...

Янка Takeва

Председател на Синдиката на българските учители

Отново е 24 май! Най-светлият празник на духовността, писмеността и просветата, денят, в който всички българи, под величествените звуци на „Върви, народе възродени!“, се прекланяме пред славата на българското слово и отдаваме почит, преклонение и уважение пред духовния си елит.

Почитането на Деня на Светите братя Кирил и Методий е най-яркото свидетелство за жаждата на българина за просвета и наука, за народно самоопределение и култура, непреходен символ на националното ни достойнство, традиции и гордост.

Устремени към духовните висини

Проф. Стоян Денчев

Ректор на Университета по библиотекознание и информационни технологии

24 май е! Не стигат думите, но буквите са ни достатъчни. Убеден съм, че всички българи, където и да се намират по света, си спомнят в този ден с умиление за буквите ни и за момента, когато за първи път са написали върху тесните и широките редове тъй значимите думи *мама, тате, баба...*, а в гърдите и душата се появява онова неописуемо чувство на радост и гордост, че и ние сме дали нещо на света! Че сме равни на другите народи!

Докато пиша тези слова, ме връхлитат спомени от детството за Деня на славянската писменост и култура. Помня белите и червените божури, с които кичехме портретите на българските просветители.

Проф. Стоян Денчев

Чувам песните, които звучаха по училищната уредба и огласяха всичко наоколо. Създава-

ха истинско и неподправено настроение за празничност. Радвахме се и всички се равнявахме по онези, които носеха с гордост лентата „Отличник“. Това беше денят, в който си давахме равностетка кой е успял наистина да бъде сред първите, които знаят и могат да четат и пишат на свещения ни език.

Днес от позицията на опита мога да кажа, че времето никога не се връща в реални измерения, но дълбоко в себе си знам, че във вид на спомени е закодирано в гените на българския народ. И на значими дати като 24 май от небесния иконостас на България започва да струи божествената светлина, а възроденият народ върви, върви и не спира – устремен към духовните висини!

И ние сме дали нещо на света

Боил Банов

Министър на културата на Република България

Българската държава е с дълбоки корени, в които се крият не само силата на духа, но и културата на нашия народ. В годините на своето развитие България се утвърди и получи признанието като една от културните люлки на човечеството.

И неслучайно светите равноапостоли Кирил и Методий са покровители не само на българите, но и на цяла Европа. Обръщайки се назад, не можем да не отбележим, че тяхното дело е претворено от държавници с европейско измерение, като Св. цар Петър I и цар Симеон Велики, следвани от Иван Асен II и Иван Александър. Техни последователи са и Св. Теодосий Търновски, Св. Паисий Хилендарски, Петър Богдан, братята Миладинови и други книжовници и културни дейци, оставили трайна диря в историята ни.

Думите, изказани от Дядо Вазов преди повече от век, звучат

Боил Банов

актуално и днес, защото от България тръгва кирилската азбука, с която сме спомогнали „вси славяни книги да четат“. Притежаваме неповторими средновековни писмени паметници, крепости и манастири. У нас са създадени многобройни произведения на изкуството от времето на Възраждането и по-новата ни история – всич-

ки те са основание за гордост на всеки народ.

В днешния труден и забързан делник културата отново е призвана да сплоти българската нация. Писмеността и културните постижения ни правят уникални. С тях ние сме част от семейството на Обединена Европа и на света. Затова нека да обичаме и пазим всичко българско и родно, да отстояваме самостъзнанието си на достойни чеда на нашата Родина. И нека отново си припомним думите на големия български поет и борец за национално освобождение Любен Каравелов: „Обичам те, мое мило отечество! Обичам твоите балкани, гори, сипеи, скали и техните бистри и студени извори! Обичам те, мой мили краю! Обичам те от всичката си душа и сърце, ако ти и да си обречен на тежки страдания и неволи! Всичко, що е останало в моята осиротяла душа добро и свято – всичко е твое!“.

Учителите даряват и знания, и любов

Красимир Вълчев

Министър на образованието на Република България

Денят на българската просвета и култура и на славянската писменост ни връща към делото на светите братя Кирил и Методий, благодарение на които имаме не само своя език, но и богато минало. Този празник трябва да ни напомня, че бъдещето ни е в знанието. А носител на това знание винаги е Учителят. От неговата лобознателност и обич към учениците много зависи бъдещето им.

Образът на учителя днес е свързан най-вече с неговото призвание да учи децата, да отключва тяхното лобопитство, да ги увлече да четат, да търсят красивото и в науката, и

Красимир Вълчев

в живота. Добрият учител винаги е откривател и експери-

ментатор, защото постоянно опитва нещо ново в своята професия. Неговото вдъхновение са младите хора. Съвременният учител е добър, когато се учи постоянно, включително и от своите възпитаници.

Повече от всякога държавата ни се нуждае от добри учители. В техни ръце е бъдещето ни. От тях зависи успехът ни като народ и държава. Затова учителите се нуждаят от подкрепа на цялото ни общество, за да бъдат спокойни, уверени и всеотдайни. За да даряват не само знания, но и любов на учениците си. За да изпитват радост от живота в училище!

Знанието е слънцето, което огрява душите винаги!

Акад. Юлиан Ребалски
Председател на Българската академия на науките

24 май – Денят на българската култура, наука и образование, е един от най-светлите празници, на който българите изразяват своята признателност към Св. Св. Кирил и Методий за тяхното велико дело.

На този ден потомците на светите братя и техните последователи изразяват своята гордост, че са внесли своя достоен дял за *градежа на европейската цивилизация и за развитието на езиковото и културното многообразие на Обединена Европа*.

Българските учени и изследователи, а също така всички, които допринасят за опазването и развитието на националните културни ценности и духовност, на 24 май почитат Св. Св. Кирил и Методий за това, „че и ний сме дали нещо на светът и на вси славяне книги да четат“ (Иван Вазов).

Акад. Юлиан Ребалски

Учените от Българската академия на науките – най-старата и утвърдена научна и културна институция в България, вече десетилетия наред на 24 май се прекланят пред светите братя и техните ученици,

дали едно от най-безценните богатства за просветлението на един народ – писмеността. По площадите, по улиците, в училищата у нас се честват буквите, с които целият славянски свят повече от 1160 години пише своите книги на родните си езици, развива своята национална наука и култура, отправя своите послания към идните поколения, пренасяйки през времето мъдростта и знанията на предците.

Българската академия на науките, която е научноизследователски, експертен и духовен център на България, въпреки трудните времена за българската наука, въпреки кризата на духовните ценности ще продължава да полага усилия за развитието на образованието, науката и културата с вярата, че именно знанието е слънцето, което огрява душите!

Нека никога не угасва искрата за знания

Доц. Красимира Александрова
Директор на Националната библиотека
„Св. Св. Кирил и Методий“

Денят на буквите и словото, денят на българския национален дух, увековечил стремежа на милиони хора по света към знанието, познанието и мъдростта! Празник, изразяващ жаждата за творчество, почитта към хилядите дейци на просветното дело, способстващ за формирането и изграждането на образа на всички заслужили да имат място в народопсихологията на българина. Сигурно този възрожденски дух е искрата, която ни кара днес, в навечерието на най-светлия български празник 24 май – Ден на българската просвета и култура и на славянската писменост, тържествено да почитаме и да се преклоним пред дейците на науката, културата и просветата. „Върви народе възродени“ – думи, които всеки българин знае от мига, в който е прекрачил училищния праг за първи път. Те звучат през целия му живот и му вдъхват стремеж към знания и творчество. Със свой принос в културния живот на българите неизменно са и библиотеките в България. От векове те са пазители на българската духовност. Истински образователни центрове и действителни школи за родолюбие и вдъхновение на обществото. В олтарата им се пазят едни от най-ценните образци на духовността и традицията, които оформят рамката на българската душевност. Нека никога не угасва искрата за знания, запалена от духа и таланта на светите братя Кирил и Методий, съхранена векове наред от народните будители и просветители на нацията ни! По случай светлия празник пожелавам здраве, творчески успехи, самочувствие, висок професионализъм и вдъхновение на всички български граждани. Продължавайте да съхранявате и да предавате на поколенията традициите и знанията, които са изворът, от който черпим гордост и национално самочувствие!

Честит празник!

Доц. Красимира Александрова

Честит празник на знанието и духовността!

Проф. Анастас Герджиков
Ректор на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

Макар че е обявен за официален празник през 1990 г., честването на този най-български ден започва през Възраждането с училищните тържества, които са били организирани на 11 май – църковния празник на равноапостолите Кирил и Методий.

Празникът на светите братя Кирил и Методий започва да се отбелязва спонтанно и от искрено всенародно уважение и признание към делото им. И до днес всяка година на 24 май малки и големи излизат навън с радост в сърцето, светлина в очите и надежда в душата, за да отбележат с шествия и празненства най-българския празник.

Причините да ценим толкова сърдечно делото на Светите братя 12 века по-късно са много – изключителното филологическо постижение да отчлениш фонемите в езика, за да има какво да означава с писмени знаци; многобройните ученици и книжовни школи; безкористната самоотверженост в мисиите – и християнски, и цивилизационни; дълготрайният тласък за развитието на културата и духовността на множество народи.

В края на 1980 г., 100 години след енцикликата „Grande typus“ на папа Лъв XIII, в която той отдава дължимото на големите заслуги на славянските апостоли и определя техният празник на 5 юли, „славянският папа“ Йоан Павел II провъзгласява светите братя Кирил и Методий за вечни времена за

Проф. Анастас Герджиков

небесни съпокровители на цяла Европа. В мотивите си папата изброява големите заслуги на двамата славянски апостоли. Тъй като св. Бенедикт, чиято 1500-годишнина е отпразнувана през същата година, е бил провъзгласен през 1964 г. от папа Павел VI за покровител на Европа, папа Йоан Павел II се мотивира така: „прецених, че това покровителство на Европа ще бъде подчертано по-ясно, ако към великото дело на Светия патриарх на Запада се добавят изключителните заслуги на братята Кирил и Методий“.

В VII глава на апостолската енциклика „Slavorum Apostoli“ от 2 юни 1985 г. Йоан Павел II казва: „Тяхното дело представлява изключителен принос за формирането на общите християнски корени на Европа, тези корени, които образуват поради своята сила и жизнестойност една от най-стабилните отправни точки, които не могат да се пренебрегнат от никой сериозен опит за възстановяване на единството на континента по нов и модерен начин <...> Кирил и Методий са дали решаващ принос за формирането на Европа, и то не само в религиозна християнска общност, но и за нейното обществено и културно единство“.

Празникът на небесните съпокровители на цяла Европа неизменно е повод и да си припомним, че образованието и науката винаги са били и ще бъдат приоритет за българския народ. Нека накрая по стара традиция да отправя благодарност към нашите учители, към хората, разпространяващи знанието и съхраняващи културата и историческата ни памет в училища, читалища, библиотеки и музеи, към преподавателите и изследователите в университети и научни институти и най-вече към онези млади хора – ученици и студенти, които в епоха на прагматичност и утилитарност изпитват същата жажда за знания, която е увличала хората и преди хилядолетия и която е дала повече, по-значими и по-полезна резултати за развитието на човека, на материалната и духовната култура от най-добре планираните приложни подходи.

Честит празник на българската просвета, култура и писменост, на знанието и духовността!

За духа и за буквите

Маруус Донкин
Директор на Народния театър „Иван Вазов“

И рече Черноризец Храбър:

„Прочее преди славяните нямаха книги, но бидейки езичници, четьяха и гадаеха с черти и резки. Когато се кръстиха, бяха принудени да пишат славянската реч с римски и с гръцки букви без устройство. След това човеколюбивият бог, който урежда всичко и който не оставя човешкия род без разум и спасение, смили се над човешкия род, изпрати му свети Константин Философ, наречен Кирил, праведен и истиннолюбив мъж, и той им състави 38 букви“.

Така буквите започнали да се редят в стройни и чисти редици, след тях се наредили думите и мислите, после дошли въпросите, а още по-после думите, мислите и въпросите започнали да звучат от сцената и доказали увереността на нашия патрон Иван Вазов, че „театърът е най-достойният способ, чрез който може да се възпродизведе, изтъква и проведе в народната среда една патриотическа мисъл и да се възбуди в нея въздушеването и пламъкът на решителността и самопожертването“.

А когато настанали бурни, за да не кажа тревожни времена за духа, културата и буквите, каквито може би са всички времена за изкуството, друг един голям български интелектуалец, свързан съдбовно с театъра – Пенчо Славейков, възкликнал:

„Националните театри не са заведения, в които се печелят пари или дето се заглавява публиката с безцели и безсмислени удоволствия. Това са културни учреждения, за които се само харчи, като за университета, библиотеките и училищата. Изобицо целта на театъра не е забавлението. Забавата не е култура. Театърът е висш културен институт, най-висшият за живота на художественото слово на един народ. Държави, които знаят какво правят, знаят и защо поддържат театъра“.

И сега все по-често си мисля, че благодарение именно на такива големи познавачи и пазители на буквите, а и на техните сърцати поддръжници и последователи, каквито са хората на театъра и на изкуството въобще, се съхраняват и развиват и духът, и културата. За да ни има!

Маруус Донкин

Изграждането на мира изисква образование, също и култура

Ралица Йотова

На 24 март 2017 г. в Ню Йорк Генералният директор на ЮНЕСКО г-жа Ирина Бокова представи своето становище пред Съвета за сигурност на ООН, по време на проведения брифинг на тема „Поддържане на международния мир и сигурност: унищожаване и трафик на културното наследство от терористични групи и в ситуации на въоръжен конфликт“, на който бе приета 2347-ата Резолюция за опазване на наследството. Брифингът бе проведен по инициатива на Франция и Италия, под председателството на Обединеното кралство. В изказването си г-жа Бокова, заедно с изпълнителния директор на Офиса на ООН по наркотиците и престъпността Юрий Федотов и командира на италианските карабинери Фабио Парули, изтъкнаха, че умишленото унищожаване на културното наследство е военна тактика, която цели да разкъса обществата в дългосрочен план. „Ето защо защитата на културното наследство е повече от културен проблем, тя е и основен проблем на сигурността, неразделна част от защитата на човешките животи“, заяви Генералният директор И. Бокова пред Съвета за сигурност на ООН, изказвайки се в подкрепа на резолюцията.

В своето изявление г-жа Бокова постави акцент и върху проблемите на образованието. В по-ранно изказване от трибуната на ООН, в което бяха представени изводите от доклада на Международната комисия за финансиране на възможностите за глобално образование, тя изтъкна, че темата за образованието трябва да бъде поставена на първо място в световен мащаб, за да бъдат изкоренени насилието и екстремизмът. Повишаването на качеството на образованието по цял свят е абсолютно належащо, за да може да бъде унищожена не само крайната бедност, но и да бъде премахнат рискът от това, да бъде „загубено за културата“ едно цяло поколение. Създаването и въвеждането на образователни програми за опазване на културно-историческото наследство биха повишили общата култура на населението за трафика на ценности и за заплахите в тази област.

Приетата на брифинга Резолюция 2347 е първият по рода си акт, утвърден от Съвета за сигурност, който поставя акцент върху културното наследство. Единодушната подкрепа за приемането на тази резолюция дава едно ново значение на опазването на културното наследство, мира и сигурността. „Оръжието не са достатъчни, за да се противопоставим на насилието и екстремизма. Изграждането на мира изисква също и култура; то изисква образование, превенция и предаване на наследство. Това е посланието на тази историческа резолюция“, добави тя.

Другият национален празник

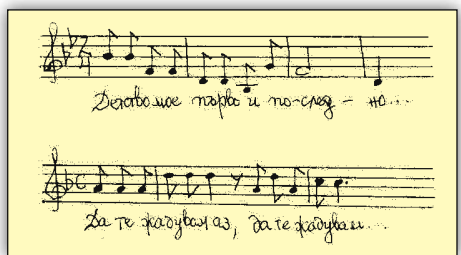
Проф. Георги Костов
български композитор и общественик

Проф. Георги Костов

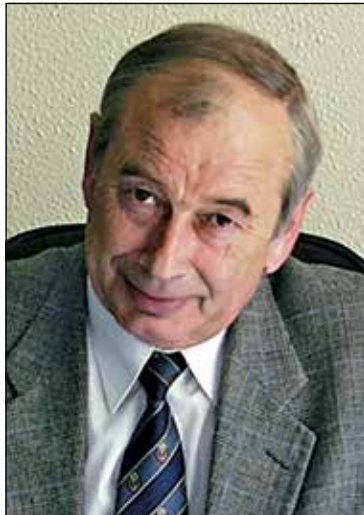
„Върви народе възродени“ е стихът, с който започва песента, която се ражда в учебен час по музика от учителя Панайот Пунков (баща на композитора Любомир Пунков) в едно училище в Ловеч. Тази песен става любима на българския народ и впоследствие се превръща в „Химн на българската култура“. Като автор на песни и по-крупни произведения си казвам: „Щях ли да мога да създам детските песни „Детство мое“, „Всички знаем“, „Похвали се зайче“, или „Да те жадувам“, „Без радио не мога“ и гр., ако нямаше букви и словесен текст, би ли могло да има човешко общуване без тях, или би ли просъществувал през историческите времена до днешния си вид българският език без букви и азбука?“. Все повече изтъква пред мен значението на апостолското дело на двамата братя и техните ученици.

Още е пресен споменът ми като ученик, когато свирех в ученическата музика „Ботева чета“ и на 24 май, в празнични униформи манифестирахме и създавахме радостно настроение на всички, които ни слушат. Непонятно ми е, защо тази изключителна традиция отмина и се забравя. За мен това е другият национален празник за нас, а колко страни по света имат празник на писмеността и културата?

Светите братя Кирил и Методий – основатели на нашето духовно единство

Проф. А. М. Циганенко

Проф. А. М. Циганенко

Молив или химикал обикновено хващаме в ръка. Изписваме буквите. И дори не се и замисляме доколко е бил трънлив и труден пътът на сътворяване на славянската писменост. И приемаме за даденост подвига на солунските братя – великите просветители на своето време. Всички славяни, запазили православното и православната култура, почитат святото дело на равноапостоли Кирил и Методий. Русия никога не е забравяла имената на Кирил и Методий и винаги е пазила паметта за техния будителски подвиг. Вече повече от хилядолетие във всички православни храмове в Русия, на всяка празнична църковна служба светите Кирил и Методий се упоменават и прославят като първите „учители на словесността“.

Считано от 1992 година, отбелязването (празнуването) на Дните на славянската писменост и култура придобива в Русия гържавен характер. В Москва на Славянския площад е поставен паметник на светите братя. От няколко години на 24 май до паметника се организират шествия от московски храмове, а Негово светейшество Патриархът Московски и Всея Руси извършва празничен молебен в чест на светите равноапостоли Кирил и Методий.

Денят на славянската писменост и култура е празник на просветата, празник на родната реч, родната книга, родната литература, родната култура. Обучавайки се на различни науки на роден език, ние използваме писмеността от първите учители на славянските народи – светите Кирил и Методий. Според древноруския летописец, жънем онова, което е било посято от древните просветители.

Пътешествайки по Русия, може да видим в различни градове паметници на светите равноапостоли Кирил и Методий. Най-известният паметник се намира в Москва, където на 24 май 1992 г. е поставен официално на Славянския площад. Негов автор е скулпторът Вячеслав Кликков. Но това не е единственият паметник в страната. Най-големият в Русия паметник в чест на будителите се намира в град Самара. Той е особен. Композицията на монумента не повтаря нито един от съществуващите по света паметници на светите Кирил и Методий. Двете бронзови фигури на светите братя са с височина 3,5 м и се намират от двете страни на почти шестметров кръст. В подножието на кръста е вграден разгърнатата книга с думи от Евангелието на Йоан „В начало то бе Словото, и Словото бе у Бог и Словото бе Бог“.

Възраст като езикова личност, неговата езикова картина на света, нейното езиково съзнание, това е културно-историческа среда, формираща националната личност, осъзнаваща своята съпричастност към родната култура.

Чрез появата на кирилицата започва социализацията на личността, приобщаването ѝ към живота и културата на онова общество, в което се е родил и живял човек, а също така към световната култура и световната цивилизация като цяло: тоест родният език и родната азбука са и основа за формирането на човека като социално явление.

Кирилицата за гражданите на Русия е ключ към проникването в богатия свят на руската литература. Според мнението на някои изследователи, дори визуалното опознаване на знаците на познатата кирилица играе обединяваща роля. Русия е многонационална държава. В Руската федерация освен руснаци живеят над 180 други народи. В исторически план преобладава руската култура, основана на руския език, но това доминира не никога не е било поглъщащо. Важна роля в развитието на културата на Русия играе културата на многобройните народности на Русия, такива като татарите, башкирите, калмиците и др.

Днес кирилицата е официална писменост за над 50 различни езика, основно в Русия, Централна Азия и Източна Европа. Като цяло около 6% от населението на Земята смята кирилицата за родна писменост, а страните, в които се употребява кирилица, заемат над 18% от територията на сушата.

Сърдечно поздравявам българските колеги от Университета по библиотекознание и информационни технологии, и всички, които използват кирилицата като система за писане, които използват кирилицата като писменост на родния език.

Честит празник, което начало е поставено от светите братя Кирил и Методий!

Кирилицата като система за писане на родния език е основен фактор за влизането на човека в предаваната от поколение на поколение култура на своя народ. Родният език и славянската писменост са основа за формирането на човека от невръстна

Приносът на УниБИТ в опазването на писменото наследство на България

Искра Цветанска

Известни са класическите методи за опазване на различни материали, но в последните години са изобретени нови, или иновативни. В настоящия момент алтернативен метод за опазване („лечение“, превенция и дългосрочно съхранение) представлява методът „атмосфера аноксия“, чрез който се ограничава действието на разграждаме на документите.

Създаването на безкислородна среда (аноксия) предоставя възможност за дълготрайно съхранение на уязвими материали. Така се предотвратява или забавя протичането на химични и биологични реакции, изискващи присъствието на кислород. Този подход е свързан с концепцията за „капсулата на времето, която изолира вредните агенти“. Капсулата на времето елиминира основните фактори и деградационните процеси: прекомерна влага, кислород, замърсители и ултравиолетова радиация, разпространение на микроорганизми (бактерии, гъбички), както и напълно предотвратява процесите на хидролитично разграждане на целулозата.

Екип на УниБИТ внедри за първи път в България новите екологични технологии в Регионалната библиотека „Любен

Физикохимичен анализ на старопечатна книга

Каравелов“ в град Русе през май 2016 г. Целият старопечатен фонд на библиотеката беше подложен на „лечение“ чрез поставяне в изкуствено създадена атмосфера от азот и въглероден диоксид. Три месеца по-късно, през август 2016 г. динамичната атмосфера аноксия приложихме и в НБКМ за лечение и превенция на документи върху хартиен и пергаментен носител, изписани с различни мастила. Като инертен газ бе използван азот. Времето на експозиция с поддържането на подходящи температура и относителна влажност в херметично затвореното пространство

доведоха до пълна ликвидация на микроорганизми и насекоми.

Принципът на безкислородната атмосфера аноксия не се ограничава само до превенция и лечение на документи и други обекти на културното наследство. В аноксични условия те биха могли да бъдат защитени и съхранени за дълъг период от време, каквито примери има: Конституцията на САЩ и предварителните ръкописи върху хартия на Прокламацията за освобождение (еманципация) на Ейбрахам Линкълн.

Проучвайки приложимостта и ефективността и на ста-

тичната атмосфера аноксия в Лабораторията по библиотечни технологии, комуникации и информирание – LibLab, с цел дългосрочно съхранение на документи, проведохме тестове със студенти от УниБИТ. През март 2017 г. внедрихме и статичната атмосфера аноксия чрез използването на т.нар. кислородни абсорбери. Така стана възможно дългосрочното съхранение на ценни за България документи, за да бъдат опазени и за поколенията след нас.

Лабораторни тестове с участието на студенти от УниБИТ бяха осъществени и в трезора на БНБ преди внедряване на статичната атмосфера аноксия за опазването на ценни документи там.

Студентите на УниБИТ участват активно в разработването и прилагането на новите екологични, без химични субстанции технологии, водени от мисълта, че дори една малка частичка от миналото да съхраним и предадем на бъдещите поколения, прилагайки изкуството да отложим неизбежното, ще запази нашата българска идентичност.

Внедряване на динамичната атмосфера аноксия в Регионалната библиотека в град Русе

За българската книга и още нещо...

Доц. Васил Загорев

Настоящата работа – писана по случай Деня на книгата, 28 април 1935 – е печатана в голямата си част във в-к „Мир“, бр. 10434, и в сп. „Подслон“, год. II, кн. 4.

„Българската държава и народ могат да се гордеят с това, че първи от всички живи народи в Европа са разбрали значението на просветата, с това, че са търсили да изградят своята държава покрай другото и на културата. Те още в IX век схващат, а то е било тогава революционна идея, че истинска култура не може да съществува без народна книга и просвета на живия народен език“ – пише в своята неотдавна излязла книга върху България известният сръбски дипломат и общественик Владислав Савич (Бугарска. Прошlost-будућност. Београд, 1935, с. 106). Гордеем се, и с основание, но едва ли можем да твърдим сериозно, че днешната българска книга е непосредствено продължение на българската книга от IX век. Наистина книгата на български език биде създадена в IX век съзнателно от далекосгледни държавници като национална опора на българската държава срещу опасната за нас по-висока култура на Византия. Но създадена под изключителното влияние на ви-

зантийски образци и във връзка с приемане на християнството от българския народ, книгата в стара България не излезе извън рамките на богослужебна и религиозна литература (която имаше наистина в тогавашна Ев-

XVIII в. нишката на църковната книга не се скъсва съвсем – ту в един, ту в друг манастир някой благочестив иннок прелисва богослужебни книги, за да си спаси душата; но тая книга, чувствана в IX век като национален оплот

силен отклик в сърцето на българина и го накарва да се сети за своята националност, а то е пък тогава революционна идея, е светска книга – историята на Паусий от средата на XVIII век. И тя е все още ръкописна и в ръкопис се разпространява; и по език е дори малко по-назад от дамскините – нейни съвременници, но по дух е завършек на миналото. Но продължение на Паусиевата история, а не на старобългарската ръкописна църковна книга е новобългарската печатна книга, всъщност – за пръв път наистина българска книга. „По това сега дадохме тая книга на стамба, сиреч на печат, да са напечатат хиляда книги... досега такава книга по български простъи език на свето не е била! Такива книги по простъи език имат греците, и сербите, и власите, и русите, и други веры; токомо нашите бедни българи ни имат таковъи дар. Затова ся потемнени сос незнаяние. Но да са потрудим, да извадим тая сега на свето, веднаш да стане начало; после след нас надеяса много таковъи простъи книги да испишат, – но работа ест веднаш да бъде начало“. С такава ясно съзнание за значението на своето дело, въодушевен от такъв

нов идеал обявява „смирений Софроніа епископ Вратчанскій“ на 29 април 1805 г., преди 130 години, на българската публика за слагането под печат на своя „Неделник“, първата българска печатна книга, излязла през 1806 г. в Римник, Влашко. <...>

Българските книги до Освобождението са предимно преводни или компилации по чужди образци – отначало повече по сръбски и гръцки, след Кримската война преднина вземат руските. Оригинални книги от български автори се явяват по-късно. Най-голямата част са църковни книги и учебници, на трето място идва забавителната литература. И все пак – родена и носена от голям идеализъм и станала необходимост за книжовници и за читатели, освободенската книга играе и изиграва грамадна роля в България – тя има цена за читателя, влияе му, той ѝ вярва и я обича, търси я и я пази, едва ли не благоговее пред нея – така тя заема едно от първите места между двигателите, които възкресяват заспалия и забравен български народ.

Авторите за книгата.

Проф. Алберт Бенбасат и доц. Васил Загорев

ропа първостепенно значение). Тая книга оплоди постепенно целия славянски свят, но много скоро, преди да успее да създаде оригинални произведения, биде задушена в своята родина – стара България падна първоначално под Византия, и – възстановена, за кратко – стана жертва на неувержимо турско нашествие, което се задържа в страната цели пет века. И до края на

срещу Византия, изгубва през турското робство постепенно пряката си връзка с народа, остава само за ограничените нужди на църквата. И затова безболезнено бива изместена през XVIII и началото на XIX век от руските печатни богослужебни книги, които проникват доста широко в България и задоволяват напълно нуждите на църквата. Новата книга, която намира

Откъс от книгата „Книга, книжовност, книгоиздаване“. – София: За буквите – Описменехъ, 2016.

(От ляво надясно): Христогул Костович Сичан-Николов с г-р Елиас Ригс, г-р Албърт Лонг и Петко Р. Славейков в Цариград, като преводачи на Библията. Около 1864-1865 г.
Сн. БИА-Национална библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“

Д-р Иван Богоров иска да замени гръцката дума библиотека с книговище, Петко Славейков се противопоставя.

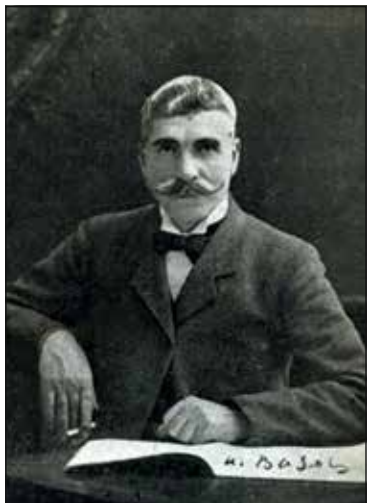
Да съхраним родния език е наш священ дълг.

Когато на 11 май 1851 година Найден Геров организира в Пловдив първото честване на братята Св. Св. Кирил и Методий, едва ли е могъл да предположи, че полага основите на една от най-светлите и трайни духовни традиции в националното ни развитие. По един своеобразен начин големият общественик и просветител откликва на зова на Отец Паисий: „Болгарино, знай свой род и язык...“. През целия си активен и изпълнен с многообразна родолюбива дейност живот този книжовник, фолклорист, поет, дипломат е работил и върху едно огромно творческо дело.

През 1895 г. е отпечатан първият том на „Речник на българският език с тълкуване речити на български и на руски. Събрал, наредил и на свят изважда Найден Геров“. Той не доживява излизането на последния шести том през 1904 г., но здравите темели на научното събиране и изследване на родната реч са положени именно от него, защото той съумява да открие над 80 000 думи, като е изследвал народното творчество, пиел е от живия извор на нашите говори, вдъхновявал се е от съкровищницата, която българите са успели да създадат в своето многовековно израстване и развитие. Подобно на г-р Самюел Джонсън във Великобритания и на Братя Грим в Германия писателят и просветител от Копривница с възрожденска страст подбира и съхранява несметно народно словесно богатство. Никак не е случайно това, че Любен Каравелов посвещава своя шедьовър „Българи от старо време“ на братята Найден и Константин Герови, а техният баща Геро Добрович-Мушек му служи за прототип на Хаджи Генчо.

За формирането на книжовния български език в средата на XIX век значителна роля изиграват и създателите на периодичния печат у нас. През 1842 г. в Смирна Константин Фотинов отпечатва пробния брой на сп. „Любословие“, а от 1844 г. до края на 1846 г. издава двете годишнини на първото наше пери-

одично списание и така полага крайгълния камък на журналистиката ни. Въпреки че е гръцки възпитаник, той слага за име на списанието „Любословие“, а не използва гръцката дума филология и помества редица статии по въпросите на българския език. Но докато Фотинов предпочита църковнославянския език, по-младият и граждански по-активен журналист и книжовник Иван Богоров е радетел на идеята за живия, говорим на-

Иван Вазов

роден език, който да послужи за основа на новобългарския език. Като учител и творец, като общественик и издател той следва вътрешната своя повеля да брани народното слово, да си служи с чисто български думи, да ограничава използването на турцизмите, гръцизмите и русизмите в книжовния ни език.

Богоров създава първия наш лист „Български орел“, от който излизат само три броя през 1846 и 1847 г. и налага думите вестник и вестникар. След това създава и „Цариградски вестник“, който редакция само в началото. Личност, надарена с многостранен талант, карловецът завършва медицина в Париж, но продължава своята книжовна дейност и устръдно полага грижи за развитието на езика ни. Не без самочувствие той написва и издава „Първичка българска граматика“ (1844), макар че и други автори са работили вече върху създаването на българска граматика. Противник на елинизма и неговото влияние върху нашия език още от учителските си години в Стара Загора, Иван Богоров стига до там, че отрича думата библиотека и предлага своя дума, с която да бъде замес-

тена гръцката – книговище. За да защити патриотичното си виждане, започва да издава поредицата „Книговище за прочитане“ (1874 – 1875).

Срещу тази крайност на своя по-възрастен събрат по перо обаче се противопоставя Петко Славейков, но това не обезкуражава Богоров. Той упорито работва и издава „Упътване за български език“ и „Второ упътване за български език“, „Чисто българска наковалня за сладкодумство“, „Бранилик за българския език и народна облага“ и гр. Благодарение на своя верен вътрешен усет към звучността и изразителността на езика ни, той създава десетки думи, някои от които ние използваме и досега, без да знаем, че той е техният създател. Ще посоча само няколко и те са достатъчно, за да се убедим в тънкото и изцяло чувство за образност, изразителност и реалистична сила: предимство, обноски, книжина, чакалня, часовник, бивалица, забележка, кланица, каквица (същност, стойност), деец, цветарник...

Иван Вазов, признат за патриарх на родната ни литература, многократно обръща внимание на езиковото майсторство. Не само с цялото си творчество, но и с прославленото стихотворение „Българският език“ той благоговее пред нашата реч, нейната звучност и сила. Авторът на „Под игото“ не е пропуснал да отбележи и приноса на своя съименник, който е бивал често обект на присмех заради страстната си борба срещу чуждиците:

„Да, тогава Богоров трябва-

ше, сега сто Богоровци трябват – те да ни размислят, но и ще ни стряскат, ще ни поправят, защото всички сега – турям и себе си в това число – грешим против чистотата на езика.“

Колко актуални са тези Вазови думи днес, когато отново в нашата съвременна реч навлизат думи от чужди езици – особено от английския и от американския английски, от испански и гр.

Заслужава внимание и това, което Иван Вазов говори и за първите наши книгоиздатели Христо Г. Данов и Драган Манчов, които играят важна роля в неговия творчески път. Той е бил също дълбоко впечатлен от тяхната благородна и всеотдайна грижа за развитието на книжовния ни език и българската литература. Драган Манчов отпечатва в Букурещ първата Вазова книга „Пряпорец и гусла“, след Освобождението двамата се събират в Пловдив, където писателят написва и публикува едни от най-хубавите си произведения. Въпреки Вазовата известност, книгоиздателят не е пропуснал да коригира някои думи и изрази в текстовете му, смятайки ги за неточни. Неговият образ с документална действеност се появява в продължението на „Под игото“ – в „Нова земя“.

За българския език милеят с възрожденски патос и нескривана обич писателите и публицистите, книжовниците и учителите – всички, които са разбирали огромното значение на словото за духовното израстване на народа. Симеон Радев, който отлично познава както българската, така и чуждестранната

литература, прави редица удивителни анализи и паралели между родното и чуждото книжовно богатство. Работил като редактор във вестниците „Вечерна поща“ и „Воля“, както и в сп. „Художник“, той е познавал отблизо журналистическата работа, а като дипломат и общественик винаги е следил отблизо и политическия живот. Трите тома на „Строителите на съвременна България“ разкриват могъщия му талант на тълкувател на личности и събития. На неговото перо принадлежи и блестящата полемична статия „Политическото красноречие в България“. В нея с голяма вещина българинът от Ресен, Македония, разкрива ораторското майсторство на Петко Каравелов, Стефан Стамболов, г-р Константин Стоилов, г-р Никола Генадиев, Константин Величков и гр. Радев обръща специално внимание на това, че тези обществено-политически дейци са владеели и са си служели свободно и находчиво със

Христо Г. Данов

словото, говорили са образно и вълнуващо, използвали са многобройни примери от народното творчество, особено находчиво са влизали в своите размисли и оценки пословици и поговорки. Можем ли да сравним някогашните народни водачи с днешните партийни лидери, чиято бедна и безлична реч трудно може да събуди доверие у хората?!

От малкото тържество, организирано от Н. Геров в Епархийското училище в Пловдив в чест на Солунските братя, са изминали 166 години, но те се оказаха достатъчни, за да се превърне празникът на 24 май във всенародна прослава на българската просвета и култура. От старобългарските ръкописи и преписите на Паисиевата книжица, озаглавена „История...“, до днешните електронни библиотеки вдъхновението и почитта към буквите и книгите са нараствали с неумоверна сила, преклонението пред книжовността и знанието е намирало своите най-бляскави превъплъщения. Една непреходна духовна светлина е обгръщала пътя на нашия народ напред и тя ще бъде негова опора и сила докрай!

Български светлик

Георги Йорданов

Из подготвения за печат сборник „Откровения“ – книга втора от поредицата „Притаени мигове“

Българското народно читалище! Кое родолюбиво сърце не трепва с вълнение, колчем помисли за това негаснещо огнище на знание, възпитание, култура? Обикновените мерки за духовен влог не могат да обхванат в пълна мяра заслугите на читалищата за националното ни развитие, за българското ни самосъзнание. В света няма подобна културна институция – колкото оригинална, толкова плодотворна!

Българското народно читалище е убедителен пример за единение на обществото в името на напредъка на градове и села, на родината. Човек се омайва от мъдростта на първите. Това са около 40 възрожденци, събрали се на 30 януари 1856 г. в къщата на свищовския търговец Димитър Начович. Колцина родолюбиви българи набавят около 800 книги на български и чужди езици, както и 3700 гроша, и основават първото читалище. Наскоро след това читалища възникват в Лом, Шумен, Русе, Пловдив, Сливен, Тулча... Техният пример трогва будните люде навред, където ехти българската реч. За едно-две десетилетия „места за четене“ се устройват не само в Мизия, Тракия, Македония, Добруджа, но и в Цариград, в селища на Румъния, Русия, Сърбия, Чехия. Ето как през Възраждането в борбите за свобода и българска държава читалището заедно с църквата и училището се превръща в духовна институция.

Известно е, че обществените процеси и обстоятелства са благосклонни към хората, които съзнават накъде са запътени. Според митологията гори Минерва – богинята на мъдростта, изоставя вълшебната си флейта, щом разбира, че музикалният инструмент не ѝ подхожда. Едно от обясненията за значимостта на читалищното дело е, че е съхранило чистите пориви на първооснователите. Независимо от превратностите на времето. Нека припомним написаното от Захарий Стоянов за русенското читалище „Зора“:

„Това читалище е алманах, това читалище е университет, това читалище е училище, това читалище е средище за култивиране на любов към отечеството и за подготовка на саможертва в името на отечеството“.

И съвсем закономерно след гибелта на Апостола русенското читалище се превръща в един от големите центрове на борбата срещу османското иго.

А самото вглеждане в имената на хилядите народни читалища е вече урок по родолюбие: „Зора“, „Искра“, „Възраждане“, „Заря“, „Съгласие“, „Съедине-

Георги Йорданов

ние“, „Напредък“, „Отец Пауций“, „Георги Раковски“, „Добри Чинтулов“, „Васил Левски“, „Христо Ботев“, „Любен Каравелов“, „Сава Доброплодни“, „Хаджи Димитър“, „Георги Бенковски“, „Гоце Делчев“, „Иван Вазов“, „Захарий Стоянов“, „Алеко Константинов“, „Доктор Петър Берон“, „Петко Р. Славейков“, „Пенчо Славейков“, „Пейо Яворов“, „Димчо Дебелянов“, „Елин Пелин“, „Йордан Йовков“, „Христо Смирненски“, „Гео Милев“, „Никола Вапцаров“... Все имена, които олицетворяват непреходното българско дело.

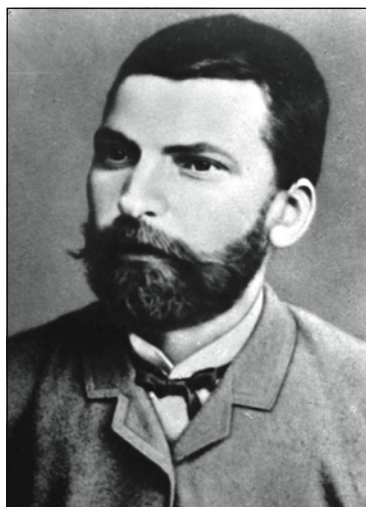
Едва ли е могло да се измисли по-подходяща дума за културните огнища от наименованието, дадено от първооснователите: читалище! Учредителите разбират, че езикът е гръбнак на народността, радаят за неговата звучност и чистота, обогатяват го с ново слово. А са обикновени учители, свещеници, търговци, занаятчии, селяни. Тяната духовна извисеност прави смешни позите на днешни парвенюта, които изписват имена, дейности, предавания и публикации с чужди букви и думи, които едва ли сами могат да разчетат и осмислят.

Похвално е, че още с първите изяви на народните средища за четене се хвърля „огън в народната свая“. Набързо сглобениите шкафове се пълнят с разнообразно четиво, с книги на чужди езици. В театрални представления развълнуваните простодушни зрители влизат в разговор с „артистите“. На едно от тях в крайдунавски град „гори английският консул на два-три пъти сълзи пророчи“. Сказките на будни гаскали разширяват кръгозора на неукни слушатели. Млади дарования поемат по пътя на голямото изкуство от малки концерти на читалищни сцени. Бунтовният зов на апостолите отеква в окадените им стаички, превърнати във въстанически огнища. Така стъпка по стъпка, „бавно и полека“ в продължение на век и половина се изгражда самобитната институция на българското народно читалище. Какво начало – романтично и трудно! Това начало е непоклатимата основа на съвременното българско читалище. В някои сгради все още личат стари надписи като:

„Знанието е по-ценно от злато“. Тоя зов е един от изворите на жизнения български дух...

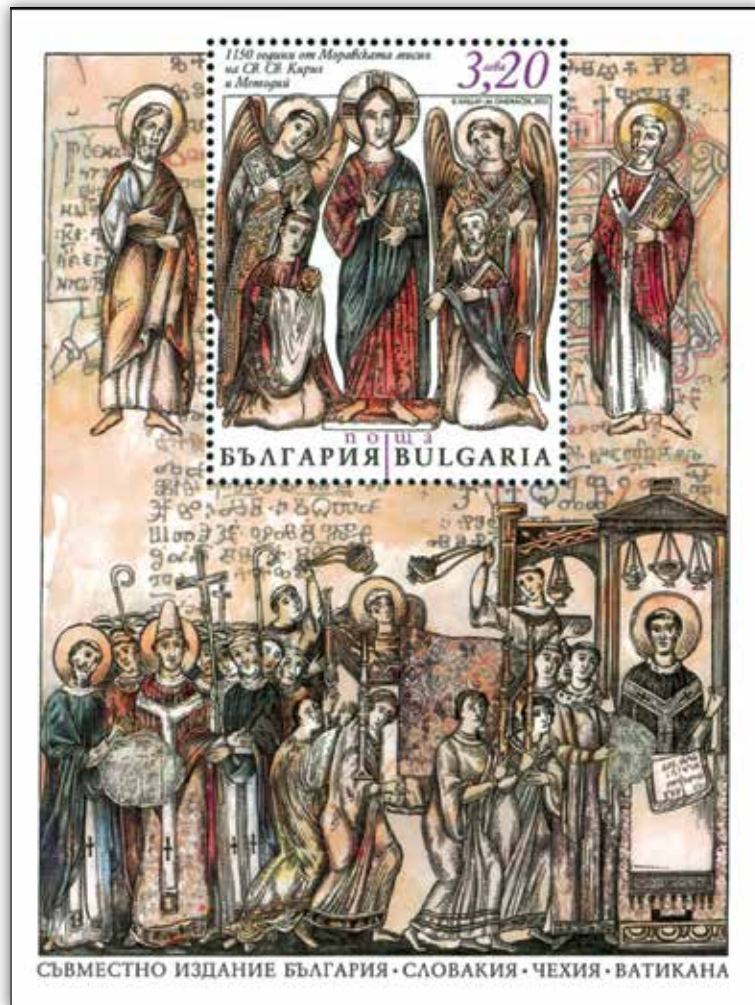
Всеки етап в развитието на читалищното дело е съдържателен, плодотворен. Ала десетилетията през втората половина на отминалия двадесети век са ознаменувани със забележителни резултати. Построени са близо 2000 нови сгради, които заедно с училищата очертават модерния архитектурно-художествен образ на много селища и квартали. Хората се гордеят с тия храмове на културата, в които са вложени доброволно труд и средства. В 4288 читалища се предлагаха над 40 милиона книги на български и чужди езици; изнасяха се хиляди лекции и беседи; уреждаха се стотици музейни сбирки и художествени галерии. В близо 2000 хорова и оркестри, 1250 танцови състава, в над 3500 театрални и естрадни колективи се пресъздаваха бисери на нашия фолклор и творби на изявени български и чуждестранни автори в областта на музиката, танца, театъра. Любителски художествени състави на читалища получаваха многобройни международни награди и отличия. Авторитетни ценители на изкуството не допускаха, че отличените български изпълнители не са професионалисти. В читалищните школи по литература, музика, балет и други изкуства се обучаваха стотици хиляди млади дарования, и т.н., и т.н.

Едва ли има друга обществена организация, подобна на читалищата, в която самоуправлението да се осъществява върху дълголетни демократични прин-

Захарий Стоянов

ципи и традиции. В уставите на народните читалища са утвърдени обществени правила, които будят възхита и служат за пример в дейностите на съвременното гражданско общество. Поучителен е начинът, по който законовите норми за читалищната дейност регулират отношенията с държавата и общините, гарантират тяхното опазване от зловредни посегателства. Именно от зловредни посегателства! Трябва час по-скоро да се пресекат действията на хора, които с користна цел посягат на читалищно имущество,

Български пощенски марки, посветени на светите братя Кирил и Методий

През 2013 година Европа чества 1150 г. от Великоморавската мисия на Св. Св. Кирил и Методий. С превода на Светите книги на говорим народен език и със защитаването на правото му на съществуване, редом с латински, гръцки и еврейски, Кирил и Методий изпреварват с близо пет века реформацията в богослужението, литературата и културата на Средновековна Европа.

12 юни 2013 г. – „Съвместно издание България – Словакия – Чехия – Ватикана: 1150 години от Моравската мисия на Светите братя Кирил и Методий“ – блок с една пощенска марка с номинална стойност 3,20 лв.

№ по БК: 5088

Изображение върху целия блок: фрагмент от стенописа „Кирил и Методий носят мощите на папа Климент Римски; букви от глаголицата. Художници: Душан Калай и Мирослав Ондрачек

създавано с години, присвояват техни сгради и зали, променяйки културното им предназначение. Сякаш за подобни нещастници авторът на „Върви, народе възродени“ Стоян Михайловски е написал: „Идеалите раждат герои, интересите – подлеци“.

Тъжно и срамно е, че безродственици вършат безобразия със съдействието на люде, които се кичат с партийни и властнически титли. Тъжно и срамно е, че стотици читалища пустеят, лишени от държавна и обществена подкрепа. Библиотеките не се обогатяват с нови книги. Немарата на дейците, отговорни за тия безчинства, заслужава да бъде порицана. Вижда се, че

и при глобализма „царица е паприца“ (Алеко Константинов), но трижди по-потребно е да се осъзнае, че без висока образованост и култура е немислимо да се отпласнем от последното място в Европейския съюз. За нашата тринадесетвековна държава това място е недопустимо унижение!<...>

Българското народно читалище поражда чувства на патристична гордост, ала вселява и отговорности. Отговорности на държавата и обществото да продължат забележителното национално дело, да го развиват и въздигат.

Стожери на просвещението

Горан Стефанов, докторант в Пловдивски университет „Паусий Хилендарски“

„Но ако богатството изчезне, не ще ли остане гол, като от майка роден? А учението е безценно, защото придружава човека до гроба, защото този дар не се губи, не гори, не се краде“.

Неделчо Орешков от Копривица,
учител в Малко Търново

От незапомнено време българите в Странджа загубили писмеността си. Не са открити никакви писмени сведения, които да посочат кога и по какъв начин гърците успели да наложат своя език в църквите и училищата. След изчезване на българската писменост за образование до началото на XIX в. и дума не можело да става, четем в изследванията на Георги поп Аянов. През робската епоха не само за българите, но и за другите балкански народи учението не е било позволено. Доколкото е съществувало обучение, то е било килийно и се е извършвало от полуграмотни попове с малък брой деца, които придобивали слаби познания по гръцки език.

Ако съдим по други места в България, вероятно първите килийни училища към църквите, в които се учи гръцки, са възникнали в Странджа към средата на XVIII в. Едва през втората половина на XIX в. започва обучението на български език в странджанските килийни училища. Такива е имало в Малко Търново, Граматиково, Сърмашик (дн. с. Бръшлян), Заберново и др. Към днешна дата само две от тях са реконструирани и е направена възстановка на учебната стая – към храма „Св. Лука“ в Заберново и към храма „Св. Димитър“ в Бръшлян.

Тук са представени исторически факти, свързани със създаването, развитието и образователната дейност в посочените храмове. В онези години на духовна тъмнина и невежество килийните училища са били единствените, които са давали наука на българите в Странджа. Затова днес с основание можем да ги наречем стожери на просвещението.

Според Георги поп Аянов първият български учител в село Сърмашик бил Петър Киприлов от Пирок. Училището се е помещавало в малка стая, наречена килия, построена в непосредствена близост до селския храм. В него се учели да четат и пишат 12-13-годишни момчета, като ползвали предимно богослужебна литература. Учениците седели върху животински кожи, постлани на земята. Пишели на гръцки, покрити с восък, наречени „панакиди“, като използвали метален гвоздей. Когато гръсчиците се изпълвали с текст, нагривали восъка на огън и след като се е размеквал, го загладжали с ръка. По този начин „отваряли нова страница“

и продължавали да се упражняват. Учителят използвал сандъче с пясък за „черна дъска“, върху който пишел с пръчка. За сметала им служели дървени кръгчета, нанизани на пръчки. Учениците си носели и камъчета, шикалки, шишарки и други природни материали, с които се упражнявали в смятането. Изучавала се църковнославянската азбука, като първата година се учели имената на буквите – Аз, Буки, Веди, Глагол и т.н.

През втората година започвали да използват богослужебните книги, минавали към часослова

1905 година училището отново отваря врати.

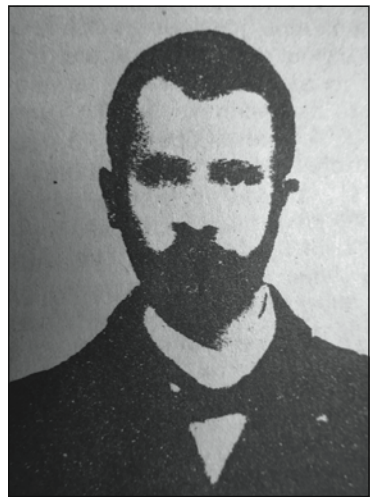
Първият учител в селото бил Петър Киприлов, който учителствал само една година в Бръшлян, след което се прибрал в родното си село Пирок. Наскоро след него е назначен Георги поп Константинов (1871 – 1877 г.). След него учител ставали Дико Дойчев (1879 – 1880 г.), Пеьо Раев и Тодор Андреев.

След Освобождението на България училището получило напълно светски характер. Обучението се провеждало по вза-

посетен след предварителна заявка.

Подобна била ситуацията в село Граматиково. Стоян Шивачев съобщава, че още в началото на XIX в. там е създадено килийно училище, в което бил учител даскал Илия. Училището било в помещението до църквата „Св. Четиридесет мъченици“. То се осветявало единствено от едно малко прозорче, а подът му бил измазан с пръст. Учениците седели на грубо издялани пейки един зад друг. Между децата се поставяло сандъче с пясък. Учителят, който обикновено бил и селският свещеник, водел заниманията с помощта на по-големите ученици – по т. нар. взаимоучителна метода. В училището се обучавали синовете на най-заможните жители в селото – онези, на които образованието им било нужно, за да поддържат търговски връзки.

Даскал Илия учителствал в Граматиково около 1830 г. След него се споменава името на Вълко Куция, който води занятията около 1860 г. От 1868 г. като учител постъпва Стоян Шивачев. Общината и църковното настоятелство му определят заплатата от 1000 гроша с храна и отопление от селяните. До тогава обучението се водело на гръцки език. Младият даскал решава да въведе обучение на български език, но среща голямо затруднение. Причината за това е, че след 1860 г. килийните училища постепенно започват да се заменят със светски, но преподаването продължава да се води на гръцки. Стоян Шивачев е учител до 1872 г. Следва дейността на Антон Драгулев (1872 – 1873 г.), Георги Кипров и Стамат Праматаров (1876 – 1877 г.). През 1877 г. църква-

Антон Драгулев

В село Заберново килийно училище също било създадено през първата половина на XIX в. То е изградено вдясно от църквата. Към момента е напълно запазено и реставрирано. При посещение на храма „Св. Лука“ може да бъде видяно свободно. Килийното училище събирало около 15 ученика, които седели на възглавници, пълни с шума, смятали със сметала и пишели на восъчни гръцки и пясъчници. Един от първите учители бил Петър Стоянов – Даскала, роден 1831 г. и починал през 1900 г., който едновременно бил и мухтарин (кмет), и епироп в църквата.

В Малко Търново също имало килийно училище. Малкотърновци го наричали „килия“. То се намирало до самата църква „Св. Богородица“ (дн. „Успение Богородично“). Тази килия е съществувала през XVIII и началото на XIX в. Впоследствие малкото килийно училище било заменено от по-голямо, построено наблизо. Сградата на новото училище била на два етажа и малкотърновци я наричали „голямата килия“. Въпреки че след време килийното училище е заменено от класно, полезно е да се обърне внимание и на бележитите учители, които преподавали в Малко Търново.

Местните хора започнали да мислят повече за просвета едва след първата руско-турска война. По-заможните пращали децата си да учат гръцки – някои в крайморските градчета на Странджа, а други – в по-висши училища в Цариград, Одрин, Айвали. Завърналите се от Русия и Румъния малкотърновци донесли църковнославянски книги, наричани още московски или влашки (със славянска азбука), които също засилили интереса на местните към образованието. Нараствали нуждите от по-широко и достъпно за всички образование. За жалост нямало добре подготвени местни хора, които да познават българския книжовен език. Гръцкият език тогава бил необходимост и за еснафа, и за търговеца, и за общественика. Затова нуждата от повече знания трябвало да се задоволи на гръцки език и с гръцки учители. Следователно, преди откриването на българско училище, в продължение на

Църквата „Св. Лука“ с килийното училище в с. Заберново

(наустницата), след това към псалтира, който се изучавал повече от две години. За най-сложно четиво се е считал апостолът. Изучавал се само от онези, които искат да станат свещеници. Освен това се изучавали църковни песни и молитви.

Наред с богослужебните книги в килийното училище се изучавали и Рибният буквар на Петър Берон, малко история и география.

В първите години след създаването на килийното училище самите селяни под ръководството на църковно-училищното настоятелство се грижели за училището, поддържали го материално, хранели и плащали на учителя. Когато средствата, набирани чрез треби и дарения от църквата, не стигали, се прибавяло до заплащане от страна на родителите. Те осигурявали и отоплението. Понякога се налагало децата да носят по 2-3 цепеници от домовете си.

След въстанието през 1903 г. учебното дело е нарушено. Селото обезлюдява. Едва през

Църквата „Св. Димитър“ с килийното училище в с. Бръшлян

имноспомогателната метода. Учениците били малко на брой, защото голяма част от децата били заети с полска работа или с отглеждане на добитък. Само децата на чорбаджиите и по-будните хора се учели, а останалите оставали неграмотни.

Днес килийното училище в село Бръшлян е напълно запазено и реставрирано. Превърнато е в музей, който може да бъде

та заедно с килийното училище изгарят. Тогава Антон Драгулев започва да обучава децата в една от стаите на къщата на чорбаджи Димо Димковчето. Построено е ново училище западно от храма, което придобива основно светски характер. По това време там се обучава на четмо и писмо и бъдещият голям детски писател Стоян Русев от с. Заберново, известен с псевдонима „Дядо Благо“.

В малкотърновските села

Виктория Колева, Туристически-информационен център Малко Търново

Стоян Шивачев

години в Малко Търново се учело на гръцки.

Първ гръцки учител между 1835 и 1840 г. бил даскал Арсений от Ганос. След него за учител бил поканен Ангелаке от с. Авдим, който завършил учението си в Атина. Неговото име и знания привлекли много ученици, живеещи дори извън Малко Търново. Броят на жадните за знания бил толкова голям, че назначили и помощник-учител – местния даскал Вълко Куция. Даскал Ангелаке оставил много трайни спомени, което освен на продължителната му преподавателска дейност се дължи и на по-добрата уредба на училището и въведената за първи път от него тук взаимоучителна метода. Той разделил учениците на две отделения от по 30-40 ученика, които се обучавали в граматика, смятане, но и свещена история, катехизис, земеописание и др. Броят на учениците непрекъснато се увеличавал и така училището в Малко Търново станало важен просветен център за целия край. Ангелаке вероятно учителства в Малко Търново близо 10 години, а след това умира тук, далеч от своя роден край. Запазена е една песен за него, от която разбираме за неговата смърт:

„Ангелаке се болен разболя,
разболя, та се разлежаш;
той си на Страти думаше,
Страти ле, братовчедо ле,
хайде ме Страти заведи
на нашето село Ганос.
Много ми стана лошево,
ще легна, Страти, да умра
на чуждо село в чуждинство,
не плакан, Страти,
не жагаен...“

След смъртта на Ангелаке учебното дело в Малко Търново тръгва назад. Няма кой да продължи делото на гръцкия учител.

Според Георги поп Аянов след 60-те години на XIX век просветното дело в Малко Търново било в тясна зависимост от онези вътрешни борби, които докарвали католическата про-

паганда. За кратко време пропагандистите, както ги нарича той, успяват да привлекат част от недоволните граждани и с тяхна подкрепа завзели тогавашното училище и за първи път въвели български език в обучението. Така, когато през 1862 г. епископ Антим Преславски и архимандрит Пахомий били изпратени в Малко Търново от Патриаршията, за да се борят с пропагандата, като добри българи, макар на патриаршеска служба, те веднага схванали, че в този момент е крайно благоприятно да бъде открито българско училище и да бъде въведено църковнославянско богослужение като противовес на унията. За пръв български учител бил поставен Андон Петров Драгулев от Малко Търново, който дотогава бил чиновник в Одринската митрополия. Въпреки че бил гръцки

– Тодор Димитров Милков и Неделчо Павлов Орешков.

Тодор Милков бил от село Кара-Орман (Черногорово), Хасковска околия. Той завършил прочутото за времето си Филбенско средоточно V-класно училище, основано от Йоаким Груев. С неговото идване в Малко Търново настъпил разцвет в учебното дело. Амбицията му била да направи тук просветен център за Странджанския край. Той въвел програмата на пловдивското училище, преименувайки последните две отделения на класове. След I и II отделение следвали I, II, III и IV клас. Още през първата година броят на учениците достигнал 150. В първо отделение се изучавали вече „а“, „бе“, „ве“ и т.н., а не „аз“, „буки“, „веди“, а във второ отделение – четене и писане. Наустницата, псалтирът и апостолът били заменени

Изглед от вътрешността на килийното училище в с. Бръшлян

възпитаник, той познавал добре и българския книжовен език.

Драгулев бил наустничар. Преподавал и на гръцки, и на български език. В бр. 18 на в. „Право“ от 1870 г. четем, че „започвал с алфавитона и завършвал с апостола“. Първата година се изучавали буквите – Аз, Буки, Веди и т.н. Втората година минавали към наустницата, след това повече от две години изучавали псалтира и най-накрая – апостола. Апостола учели само желаещите да станат по-учени хора – свещеници, учители, църковни псалтове и анагности. В този период думите „сколио“, „даскал“, „матима“, останали от гръцкото учение, били заменени с българските: училище, учител, урок. Дисциплината в училището била много строга и изградена изцяло върху страха от наказание. Някои от наказанията били следните: бой с дрян timer по главите на ръцете или с пръчки по ходилата, фалага, коленичене върху твърди предмети, затваряне в „голямото тъмно“ (тавана) и др.

Много учители се сменили след смъртта на Андон Петров Драгулев. Най-дълбоки следи оставят може би двамата от тях

Изглед от вътрешността на килийното училище в с. Заберново

с български, граматика, българска история, закон божий, числителница, свещена история, земеописание, турски език и красноречие. Освен това Тодор Милков въвел годишните изпити („изпитания“), които се провеждали публично и с особена тържественост в края на юни и завършвали със специален акт на Петровден. Обучението и

Голямата килия в гр. Малко Търново

при Т. Милков, и много по-късно, ставало без чиновове. Учениците били наредени в редове, седнали на пода с кръстосани крака, а по стените били окачени картони с букви и цифри, по които те се обучавали. При Т. Милков взаимната метода значително се затвърдила. По време на учителстването му, въпреки трудностите, които срещнал, се зародила и традицията да се отбелязва тук празникът на Светите просветители – Кирил и Методий.

Неделчо Павлов Орешков от Копривница учителства в Малко Търново в продължение на 4 години (1874 – 1878) в класното училище. Преди това той бил учител в Цариград и в с. Мандър, Мала Азия, за просвещаване на българите, преселени там. Благодарение на усилията му класното училище в Малко Търново е издигнато на завидна висота.

„Народите, които са проумели каква огнена сила има в учението, само те живеят и тяхната дума се чува; а народи, които оставят децата си в простотия, те не са същински бащи и майки на чедата си. А човек не се е родил само да яде и да пие, но и да мисли за своите тежки задължения. Не! Човек е роден за цялото си отечество, за да му послужи според силите. Не е ли по-добре, по-славно, чрез учението да посветим децата си на това свято народно дело?“

Мили бащи и майки, напусто оставяте на децата си безбройно имане, ако си останат, каквито са родени. Трябва да се трудим, да обикнем учението повече от златото и среброто и от всички земни красоти, защото учението е най-красивия венец на главите им и най-златоточния извор в живота им!

Времената днес изискват учени и достойни синове. Погледнете, мили родители, какъв мил поглед обръщат днес децата към вас, като очакват всичко добро от вас. Смилете се над тях. Когато днес пътят е отворен за наука и ясна звезда блести за целия ни народ, не можем повече да стоим хладнокръвно и да дремем“.

Години наред килийните училища, а по-късно и класните такива, приютяват жадните за просвещение деца и младежи в Малкотърновския край. Забиген е стремежът към учение в сърцето на Странджа. Расте знанието в умовете на хиляди деца в продължение на стотици години. И то дава плод и до днес, защото, както казва учителят, просветителят, книжовникът Петко Славейков:

„Просвещението е необходимо на всякой народ“.

Актуалността на проблематиката е наистина да се разбира необходимостта от конструирането на нов тип политическа, обществена и медийна среда, в която националното културно наследство, както и съвременното изкуство да получат приоритетна легитимация преди всичко вътре в страната – не само като географска, но и като духовна територия. Усмивхате ли се в този момент, като на ум си казвате: „Това е наивно...“? Основно влияние върху държавната политика за културното развитие у нас, осъществявана от началото на 90-те години до наши дни, оказват засилващите се интеграционни, а напоследък емиграционни и бежански процеси в Обединена Европа. Демократизацията и либерализацията на българската държавно-политическа система стават част от глобалните тенденции и пазари за реструктуриране на световната геополитика, съответно и с налагане на нови културни критерии. Спрямо езиковите и културните ценности духовните процеси в глобалния свят предполагат промяна в отношението към образованието и културата. Но не като клишета от предизборни лозунги, а като неотменна част от реалното устойчиво развитие. Затова са необходими нова визия и нова система за популяризиране на изкуството и културата в

България. Само уточнявам, че стратегията за развитие на българската култура, която се подготвя от години, още не е финализирана. И как да е? На кого е нужна такава... – иронично-риторичен въпрос, който ще задам на глас. И вярвам, че това не е гласът ми в пустинята. Нима не разбираме, че процесите в културата се подпомагат, а не управляват, стимулират, а не санкционират? Динамиката на случващото се довежда до промени, а в някои случаи и до подмяна на духовни ценности, граничещи с абсурди. Българските частни медии, повечето с чужди на езика, културата и традициите ни собственици, едва ли се интересуват и имат полза да разпространяват произведения на българската култура, защо да го правят? Българските медии отдавна се превърнаха в постмодерни. И това е модерно – да си постмодерен. А да си културен, да говориш литературен български език е демоден в деградиралата журналистическа професия, в която все повече се подвизават шоумени, плеимейтки и известните с това, че са известни. Медиите ухажват едни и същи персони, част от които съставляват измисления и фалшив културен елит. А истинските хора на духа, старите по възраст и разбираня учители, учени, писатели и музиканти, ако са все още живи, тънат

Актуално за българската култура

Д-р Райна Дамяни

Ексклузивно за „За буквите – О писменехъ“

в мизерия, в беззъбо отчаяние и разгръщат старите албуми със снимки и спомени от 24 май. Младите хора, учениците и студентите от училищата по изкуствата знаят от малки, че у нас няма да получат признание и реализация: това твърдение се превърна в мантра на националния ни дух, в „актуален“ вирус, а ваксините са с изтекъл срок на годност.

Преходността на времето, на идеалите в обществените на-

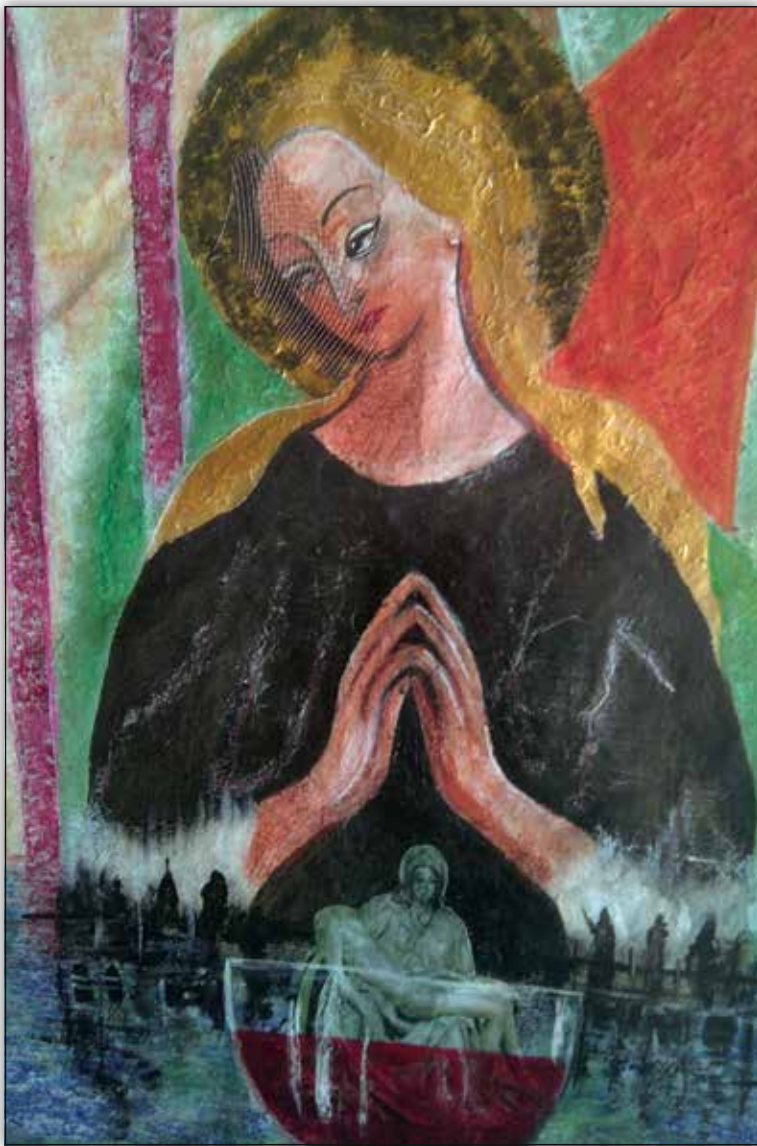
гласи се наблюдава много чувствително на 24 май, най-вече чрез отношението на властта и медиите към културата. Отворете отново страниците на „Криворазбраната цивилизация“ и ще изпитате кисело-горчивия привкус на откошеления ни комплекс да приличаме на „Европата и европейците“. Подмяна на ценности не е само български „специалитет“, както твърдят крайните нихилисти у нас. Тези тенденции съществуват и в ев-

ропейски, и в световен мащаб. Историческата ни памет трябва ежедневно да се бори с духовния „алцхаймер“ в забързаното време, което само по себе си е дефицит, няма място за ретроспекции.

Отношението към националните, общокултурните и общочовешките ценности е също толкова приоритетна като политика задача, колкото и ежедневната борба със световния тероризъм. Всъщност са много свързани. Проблемите за различията, идентичностите или мултикултурата практически нямат съдържание с еднопласов хоризонт. Голяма група от политолози, учени и изследователи на мултикултурализма написаха хиляди страници, издадоха десетки книги, напихаха се с научни титли, запълват ефирно време в различни предавания. Сигурно си спомняте думите на Артър Кларк: „Маршал Макалун характеризира бъдещото ни общество като глобално село, да се надяваме, че глобалното село няма да означава всемирно предградие, покриващо изцяло планетата“.

А ние, които наричаме себе си българи, част от славянското братство и все още се припознаваме като такива, ще се налага да почитваме огледалото си за обратно виждане по отношение на идентичността си, за да съхраняваме живи корените на езика и културата си. Държавната културна политика не може да съществува и да зависи само от бюджети и отчети.

На 24 май винаги се сецам за образа на Ангела от Сан Клементе (стенорис в църквата в Рим, където е гробът на Кирил) и си говоря с него – не езотерично, не мистично, а защото **моята религия е изкуството, а моята църква – българската култура.**

Клуб на читателя

Създаването на Клуб на читателя е нова инициатива на Университетската младежка лятна академия за управление на знанията при УниБИТ, към която освен представяне на лично творчество, ще има дискусии и обсъждания, които ще бъдат полезни на дебютантите. Творческите срещи ще провокират студентите да прочетат своите произведения и да преодолеят смущението си от публична проява. Някои от тези първи произведения – в поезия или проза – ще бъдат публикувани на страниците на вестник „За буквите“. Това е достоен атестат за престижен и авторитетен дебют в литературата и добро начало за младите творци.

Д-р Поли Муканова

За кирилицата и украинския език днес

Анжела Димчева

Културните връзки между България и Русия са вековни. Особено що се отнася до въ-

език и на старобългарската литература. Този факт е признат от най-големите медиевисти на

да се оформя в края на XIX в. В южните части на Руската империя, продължил развитието си в рамките на СССР и особено претърпял диференциация след 1991 г. с възникването на независима Украйна. За основател на книжовния украински език се смята поетът Тарас Шевченко.

...

Поезията е най-заразната болест, която се лекува само с още повече поезия...

веждането на кирилицата като писменост по руските земи в края на X век. Там покръстването в християнската вяра започва в 988 г. Именно тогава Киевска Рус поддържа връзки не само с Византия, но и с България. Всички сериозни учени приемат, че огромната библиотека на цар Симеон (893 – 927) изцяло е била пренесена в Киев, не без участието и на византийските царедворци, завладели Преслав. Така в Киев възниква и руската редакция на старобългарския

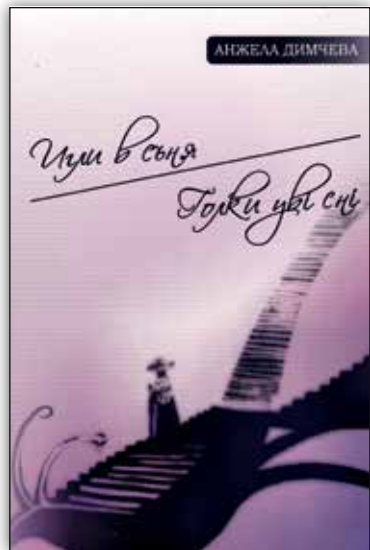
...

Поезія – найзаразніша хвороба, яка лікується ще більшою кількістю поезії...

XIX и XX век. Руският учен С. А. Никитин пише: „Руският народ никога няма да забрави, че писмеността си и славянската литература той е получил от България в онова време, когато руска литература и писменост още не са съществували“.

Днес украинският език е вариант на руския език, започнал

Между украинския и българския език съществуват много езикови разлики, но тъй като и двата произхождат от праславянски език, имат думи, които са близки по значение и произношение. В украинския език съществуват и думи с прабългарски характер, което е едно доказателство за хипотезите, че волжки бълга-

ри са живели и по земите около р. Днепър. В различни исторически периоди лексиката се обогатява с множество словоформи от полски, немски, френски и английски. Орфографията също се променя с използването на латински букви, но все пак основа на украинската писменост е кирилицата, създадена от учениците на Кирил и Методий.

Аналитично и критично за българското книгоиздаване

Проф. Лъчезар Георгиев

Наследството на дълголетните традиции в родното книгоиздаване влияе благоприятно в началото на демократичния преход при формирането на книгоиздателски структури от нов тип. Появява се частната издателска инициатива, нови книгоиздателства в условията на пазарна среда дават надежди за развитието на издателски бизнес от нов тип, отговарящ на световните тенденции. Формира се и браншова организация – Асоциация „Българска книга“, към която са отправени надеждите на редакторите на книжното слово: да организира национални и международни форуми, да участва и в изграждането на благоприятна законова среда за родната книга. В тази посока са отправени вжделенията и при формирането на Националния център за книгата към културното министерство.

В първите демократични години е приет Закон за авторското право и сродните му права (ЗАП-СП, 1993), вече многократно изменен и допълван.

Днес обаче не липсват униние, апатия и разочарование. Законът сам по себе си е добър, но едва ли е достатъчен, за да удовлетвори нелеката комуникация между автор и издател, особено когато става дума за договаряне на авторски хонорари. Публична тайна е, че немалка част от издателите не сключват договори със своите автори. Неписаният принцип „Ако искаш хонорар, няма книга“ и до днес доста добре се владее от немалко издатели. Тук обаче следва да се вземат под внимание аргументите и на самите издатели – в закона е предвидено, че на автора се дължи 15% от цената на дребно на всеки продаден екземпляр от произведението, но самите тиражи са твърде ниски и докато при преводните издания известна печалба, то при определени профили – научна, специализирана, краеведска литература, твърде ниската тиражност и спецификата на ориентация към читателска аудитория стесняват хоризонта на маркетинговата реализация.

В репертоара на родните университети издателства има голям брой заглавия, но повечето от тях са с минимален тираж, който не задоволява нуждите дори на библиотеките в страната, а да не говорим за международно книгообмен, към когото цялото ни научно издаване следва да поддържа равномерно и по-стъпателно присъствие, а то за жалост не удовлетворява нарастналите изисквания на глобалното съвремие. Реална и осезаема подкрепа за българската книга, за авторите и за издателите са проектите и програмите в помощ на книгата от родното културно министерство. Липсата на средства винаги е сред основните аргументи, но не бива да се забравя, че в Европа отдавна е налице ефективна практика да се подпомагат библиотеки и да се насърчават с финансови средства издателите на национална

книжнина. В програмата „Култура“ на Европейския съюз има солидни примери, включително и у нас, за публикуване и популяризиране на художествена литература. Различни европейски фондации и културни институти също дават реални възможности на културна инвзия у нас. Ще дам за пример доста активните португалски институции в лицето на Главна дирекция на книгата и библиотеките при Министерство на културата – Лисабон, португалските институти „Камоинш“ и фондация „Калуст

Проф. Лъчезар Георгиев

Гулбенкиан“. Но и други представители на европейски културни институти (Франция, Австрия, Германия, Белгия, Холандия и пр.) имат позитивно отношение към издателските процеси у нас и под различна форма осъществяват издания на книги от научни форуми или художествени, преведени на български, бележитични, поетични, публицистични произведения.

Стар и нерешен проблем е децентрализирането на издателските дейности от столицата към провинцията – въпрос, позитивно решен в периода между двете световни войни, но изцяло променен в полза на централизацията по времето на социализма, като в София са съсредоточени около 30 държавни издателства, а в провинцията функционират само две: варненското „Георги Бакалов“ и пловдивското „Христо Г. Данов“. Въпросът обаче е свързан и с наличието на книготърговски вериги и книготърговски обекти, които да обхващат цялата страна. За съжаление, след закриването в началото на 90-те години на държавното обединение ТСО „Българска книга и печат“ и постепенното ликвидирание на държавните книгоразпространителски структури, вакуумът не е преодолян. Ролята на независимите книжарници се увеличава, а наличието на издателски книжарници и книготърговски вериги вече е съсредоточено в по-големите градове. Похвално е делото на неголеми книжарници като столичната „Български книжици“, в която намират радушен прием българските автори и издатели, при това с добре уреден сайт и електронна книжарница; добри думи могат да се кажат и за устръгването, с което книжарница „Нисим“ подкрепя българските издания; с утвърден авторитет вече е и електронната книжар-

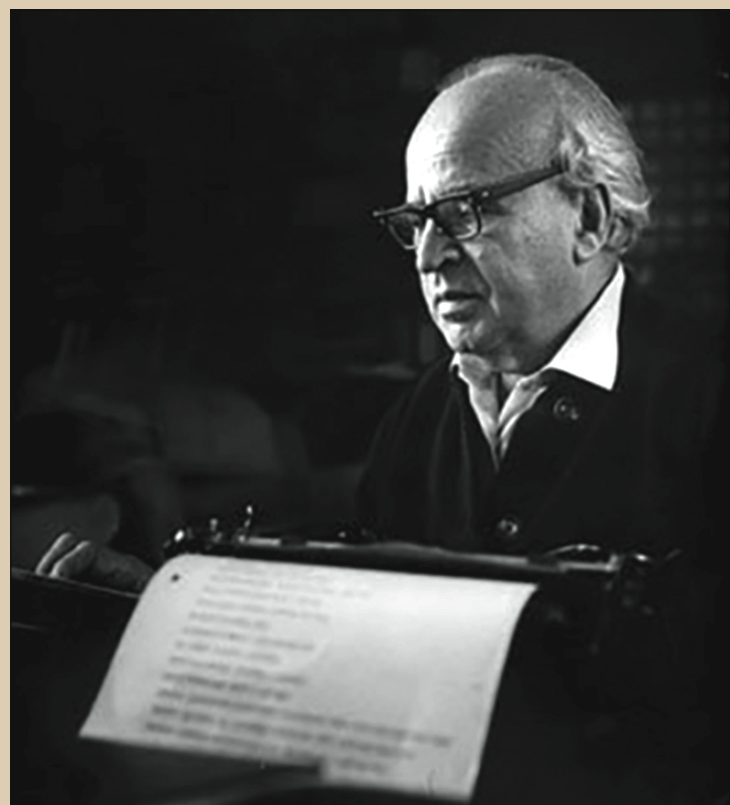
ница store.bg. Дейна подкрепа за родната книга и книгоиздаване дават Книжният център „Григуиш“ – София, книжарницата „Вияна“ – Ловеч, „Приятел“ – Враца и В. Търново; „Селена“ (В. Търново), „АБВ“ в Русе, Плевен, Варна и други градове.

Продукцията на родните издатели нерядко се регионализира и получава недостатъчно разпространение, а и обществена разгласа. Налице е маргинализиране и свита издателска комуникация, съсредоточена в университетски и културни средища. Бутиковите тиражи 50–200 екземпляра са предпочитани заради по-ниската цена и по-малките възможни книготърговски рискове. Тези тиражи на най-разнообразни заглавия са в сферата не само на бележитиката, поезията, публицистиката, но и на исторически, краеведски, литературоведски изследвания. В много случаи авторите сами финансират издаването на своите книги, друг път намират финансова подкрепа от фирми и различни организации, но пък издателите често влизат в ролята на предоставящи ISBN, извършват редакционни и по-често производствени дейности, предоставяйки целите тиражи на поръчващите книгата – в този случай отсъства маркетингова и дистрибуционна дейност от страна на издателя – на практика той се явява издател-печатар, без да се ангажира с каквото и да е продуциране на текста. По неписано и взаимно съгласие при тези случаи не се начислява и твърде тежкия за родната книга данък добавена стойност, а това реално насърчава сивата издателска индустрия, колкото на пръв поглед да изглежда незначителна.

Българските издателства запозват донякъде тематичните посоки, което не е категорично профилирано в сферата на изградените с годините традиции, и прибягват до маркетингови подходи на диверсификацията, излизайки от обичайната тематична линия.

Най-общите наблюдения в нашите книжарници сочат доминиране на издаваната преводна художествена литература. Не липсват добри маркетингови попадения и при исторически изследвания от наши автори.

В един кратък текст трудно може да се обобщи широкият спектър на издателските приноси и многообразието тематични посоки в съвременното ни книгоиздаване. Надеждата е то да продължи да се развива, да търси своите читатели, да привлича и повече български автори, да вдига техните тиражи и да ги продуцира по-успешно, за да има в българските книжарници и библиотеки повече произведения на писатели, публицисти, научни изследователи, а родната книга да бележи ръст в хармония с европейските и световните тенденции на издателската индустрия.

Из завещанието на акад. Иван Дуйчев

„Притежавам твърде богата научна библиотека, състояща се от около тридесет хиляди научни публикации из областта на българската, славянската и византийската история. Това са публикации предимно на чужди езици, в най-голямата си част твърде редки и липсващи в другите книгохранилища. Нека тази библиотека да стане ядро за създаване у нас, в България, на научно средище (фондация) на името на моята жена Елена Дуйчева и на мое име, за славяно-византийски проучвания. Не позволявам този единствен по рода си книжовен фонд да бъде разформирован и разпръснат... Освен печатните публикации имам архивни материали и богата научна кореспонденция. Тъй като тази кореспонденция е водена в голяма част с учени, които са живи, то ще може да бъде използвана само след изтичане на давност 30 (тридесет) години. Същият срок ограничава използването на многобройните, събрани от мен в библиотеки и архиви, нови исторически извори.

Заедно с библиотеката и съответно нашата градина (около 1700 кв. м.) на ул. Знаменосец 18, всичко като удобно място за научна работа на специалисти от моя клон на историческото знание...“

29 септември 1985 г.

...

110 години от рождението на акад. Иван Дуйчев

Научен център за славяно-византийски
проучвания „Акад. Иван Дуйчев“

Открит на 24 септември 1988 г. по повод 100-годишнината от основаването на Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

С целеви дарения е закупена личната библиотека на американския византолог проф. Питър Харанис. Дарени са също библиотеките на проф. Христо Гандев, проф. Веселин Бешевлиев, проф. Тодор Боров, проф. Борис Геров, отделни серии от библиотеката на Г. Герасимов, А. Басмаджиев, Ст. Рънсиман, както и дарения от много частни лица.

Закупуването на научна литература е осигурено чрез парични дарения от проф. Марин Пундев, проф. Гаро Папазян, проф. Филип Шашко, проф. Герт Хумел, проф. Умберто Риналди.

Институции-дарители са Главното управление на архивите при Министерския съвет на Република България, Националната банка на Гърция, Ватиканската апостолическа библиотека, Немската научна общност, Гръцко-българското дружество във Виена, Националния дарителски фонд „13 века България“.

Художници-дарители са Иван Ненов, Вера Недкова, Светлин Русев, Самуил Сеферов, Сава Сафов.

Фондацията „Елена и Иван Дуйчеви“ е регистрирана на 8 октомври 1992 г. с изключителното съдействие на НДФ „13 века България“ и Международната фондация „Св. Св. Кирил и Методий“.

Центърът е средище на научна дейност за десетки видни византолози от цял свят. Той урежда симпозиуми, кръгли маси, славяно-византийски семинари, развива издателска дейност.

Основател и директор на Центъра до 2010 г. е чл.-кор. на БАН Аксиния Джурова. Настоящият директор е проф. Вася Велинова.

Най-старото познато изображение на светите братя Кирил и Методий във филателията датира от 1935 г. Тогава, в чест на 1050-годишнината от смъртта на Св. Методий, Чехословакия издава три марки с еднакъв сюжет, но с различна стойност и цвят. Художникът показва Св. Кирил в монашески, а Св. Методий в архиепископски одежди, застанали пред разпятието и държачи разтворена книга. На едната страница на книгата е изобразен Христос, а на другата с глаголически букви са написани думите, с които започва Евангелието от Йоан: „В начало беше Словото, и Словото беше у Бога, и Бог беше Словото“.

Малко по-късно, през 1937 г., марки с ликовете на светите братя са отпечатани и в Царство България. Този факт отговаря на общобългарските настроения от втората половина на 30-те години на XX в., когато в желанието да се укрепят националното самочувствие в държавно-политически план се търсят устои за гордост и положителна самооценка у

българите в акта на опазване на делото на просветителите. Първите български марки с ликовете на светите братя представляват серия от общо пет броя с различна цена и цвят, в два сложета: „Кирил и Методий – създатели на българската азбука“ и „Св. Св. Кирил и Методий – просветители, проповедници сред народа“.

Оттогава до днес в славянските страни, а също така в Гърция и Ватикана, са издадени десетки марки с ликовете на славянските апостоли. С тези издания всяка една от страните желае да подчертае своя принос в религиозното просвещаване на славяните, в създаването на славянската писменост, в развитието на кирило-методиевските традиции и по този начин да укрепи националното си самосъзнание и идентичност.

Неотдавна с множество научни и културни прояви Европа отбеляза две годишнини – 1150 години от началото на просветителската мисия на Св. Кирил и Методий във Велика Моравия и 1200 години от рождението на Св. Методий. Годишнините на

Образите на славянските просветители върху пощенски марки на Мозамбик

Доц. Веселка Желязкова
Кирило-Методиевски научен център – БАН

мериха отражение и във филателията. Заслужава да отбележим съвместното филателно издание на България, Словакия, Чехия и Ватикана, на което е изобразена фреската, намираща се в базиликата „Сан Клементе“ в Рим – „Сдът на Св. Кирил“. Юбилейни марки по случай началото на славянската писменост бяха пуснати и в Беларусия, Македония и Русия.

Изключителен интерес обаче

и Методий за съпокровители на Европа, което ги направи популярни в редица неевропейски страни, в които има католици (в случая 24% от населението на Мозамбик са католици).

И така, в чест на юбилея Мозамбик издаде пощенски блок от четири марки, всяка със стойност 66 метикала. Първата от тях възпроизвежда един от най-известните стенописи с ликовете на Св. Кирил

предизвиква фактът, че другият голям юбилей – 1200 години от рождението на Св. Методий – беше отбелязан във филателията на една държава от Югоизточна Африка, която по никакъв начин не е свързана със славянската писменост, култура и традиция – Мозамбик. Подобна проява може да бъде обяснена с факта, че на 30 декември 1980 г. с апостолическо писмо *Egregiae Virtutis* папа Йоан Павел II провъзгласи светите братя Кирил

и Методий – този от Троянския манастир, дело на Захари Зограф. На втората марка на фона на църквата „Св. Кирил и Методий“ в Солун е изобразен папа Йоан Павел II. Следващата марка представя образите на славянските просветители от витража в старинния храм „Св. Йоан Кръстител“ в град Марибор в Словения. На последната марка има две изображения – паметен кръст в чест на Св. Кирил и Методий в Солун и

Башчанската плоча от края на XI и началото на XII в. – един от най-старите паметници на хърватската писменост и един от най-важните съхранили се глаголически паметници.

Освен пощенския блок в обръщение е пусната и отделна марка на стойност 175 метикала. Централно място тук е отделено на паметника на светите братя в Рагхош, Чехия. В горния ляв ъгъл на марката е възпроизведена известната фреска от XI в. „Св. Кирил и Методий в Рим“, намираща се в църквата „Сан Клементе“. Под нея е разположено изображение на един от най-ценните старобългарски ръкописи, писани на глаголица – Зографското евангелие от края на X и началото на XI в.

Серията е допълнена от колекционерски пощенски плик.

Така образите и делото на светите братя Кирил и Методий от символ на национална идентичност на славянските държави се превръщат в символ на мира и религиозното и културното единение не само в Европа, но и в целия свят.

За буквите на Кирил и Методий върху европейските пари

Д-р Християн Атанасов

Имаме нова 50-еврова банкнота, съобщава Европейската централна банка. За нас, българите, е важно, че новата банкнота е с надпис на кирилица. Наред с това има и други технически подобрения, насочени към превенцията от фалшифициране – нещо твърде съществено, като се има предвид, че 50-евровата банкнота е една от най-фалшифицираните. По мнения на експерти, повече от 50% от ментетата на еврбанкнотите са точно с този номинал.

Защо е важно, че върху банкнотата има надпис на кирилица? На първо място, това ще породи по-голям интерес към кирилицата и народите, които я използват. Евробанкнотите и монетите са част от всекидневие-

то на около 340 млн. жители на еврозоната. Като добавим към тях и огромната част от всички други, които малко или много ще използват ценната хартийка, ползите са очевидни. Нека само се замислим! Дори мнозинството от хората никога да не се вглеждат в конкретните надписи на банкнотите, които използват, остава „пренебрежително малкият“ процент люде, които са „по-наблюдателни“. Този „незначителен“ процент може да представлява няколко десетки милиона души. Те могат да се поинтересуват какъв е новият надпис. На каква азбука е? Кой използва тази писменост? И съответно да пуснат търсене в интернет за България. Така се създава интерес, който в случая

може да ни е повече от полезен. Ако е вярно становището, че България по принцип не се ползва с достатъчно добър имидж сред „западното“ гражданство, какъв по-добър стимул за нашето опознаване може да има от наличието на информиран интерес? Опознаването на другите народи и култури има първостепенно значение за преодоляването на

предразсъдъците, които всички имаме едни към други. Представете си как жителите по българските земи са гледали венецианските дукати през XVI, XVII, XVIII век – златни, с надписи на латински по тях. Дали не са се интересували откъде идват и къде са сечени, какви са хората, които са ги изработили? Интерес, който води и до стремеж към повече знание.

Какви символи ще предложим ние за „нашето“ евро? Дали надписът на кирилица е първата символична, но и важна крачка към него? Това са отворени въпроси, за бъдещо решение. Докато чакаме техния отговор, нека все пак да отбележим, че кирилицата става все „по-очевидна“ за всички европейци.

24 май 2005 г. – „Въвеждане на кирилицата в Европейския съюз“ – блок с една пощенска марка с номинална стойност 0,80 лв.

През 2005 г. с подкрепата на г-жа Гергана Паси и нейния екип се въвежда кирилицата върху банкнота от 5 евро.

№ по БК: 4682

Изображение върху целия блок: фрагмент от икона на светите братя Кирил и Методий с българската азбука „кирилица“, 1897 г.

Художник: Кирил Гогов

Преподавателска мобилност в библиотечно-информационния мениджмънт

Проф. Тания Тодорова

Сред разнообразните договори за сътрудничество на Уни-верситета по библиотекознание и информационни технологии (УниБИТ) е и сключеното двустранно споразумение по програма „Еразъм+“ на Европейската комисия с Висшето училище по счетоводство и администрация при Политехническият университет в гр. Порто. Португалия (ISCAR-IPP) за периода 2015/2016 – 2020/2021 година.

ISCAR-IPP е основано през 1886 г. и е едно от седемте висши училища в структурата на Политехническият университет в гр. Порто. През 2011 г. университетът е класиран като най-добрата политехника в иберо-американската рейтингова система SCIMAGO. В ISCAR-IPP се обучават над 3900 студенти, като се предлагат редица иновативни програми. Сред магистърските програми се открояват специалности като „Дигитален маркетинг“, „Мениджмънт и управление на човешките ресурси“, „Предприемачество и интернационализация“, „Межкултурни науки за бизнеса“ и др.

Във Висшето училище по счетоводство и администрация се обучават студенти в ОКС „Бакалавър“ (специалност „Библиотечно-информационни науки и технологии“) и ОКС магистър (специалност „Бизнес информация“). Специалността „Библи-

отечно-информационни науки и технологии“ е създадена през 2001-2002 г., а през 2014 г. е акредитирана за период от шест години. Основните дисциплини в учебния план са от областта на библиотечно-информационните науки, компютърните науки, мениджмънта и проект

гържавни, неправителствени и други обществени организации и в бизнес структури.

С преподавателския състав на тези специалности от 2016 г. започна активно взаимодействие колегията на катедра „Библиотечен мениджмънт“ при УниБИТ. До момента има

Д-р Милена Карвальо със студентите по библиотечен мениджмънт

мениджмънта, управлението на човешките ресурси, авторското право и чуждоезиковото обучение. Завършилите специалността дипломанти се реализират като библиотекари и информационни мениджъри; мениджъри на архиви, на институционални и други колекции, на дигитални библиотеки, бази данни и информационни системи; експерти по информационно осигуряване; консултанти по информационен мениджмънт в

осъществено сътрудничество по научноизследователски проект за проучване на авторско-равната компетентност на специалистите от библиотечните и другите културни институции със съвместни презентации на научни форуми и публикации, както и партньорство за обмен на преподаватели с две реализирани и две предстоящи преподавателски мобилности.

В периода 27 – 31 март 2017 г. катедра „Библиотечен менидж-

мънт“ при УниБИТ прие д-р Милена Карвальо от ISCAP-IPP. Пред студентите от втори курс на специалност „Библиотечен и информационен мениджмънт“ чуждестранната лекторка изнесе лекция на тема „Библиотеки и архивите в информационното общество“ и проведе упражнения, свързани с приложението на новите информационни и комуникационни технологии в библиотеките. С бакалаврите от първи и трети курс във връзка с изучаваната от тях дисциплина „Публична комуникация“ д-р Карвальо проведе лекции и упражнения по темата „Нови стратегии за комуникация“.

Като координатор на ISCAP-IPP за програмата „Еразъм+“, д-р Милена Карвальо отдели специално внимание при срещите си със студентите на представянето на подробна информация за възможностите за студентска мобилност с цел обучение в посока активизиране на обмена на студенти. Политехническият университет в гр. Порто участва активно в програмите „Еразъм“ и „Еразъм+“ на ЕК, като има договори за сътрудничество с над 120 академични институции от Европа, Америка, Азия и Африка. Активен обмен с цел обучение и преподаване се осъществява с партньори от Италия, Полша, Испания, Бразилия, Литва, Финландия и други страни. Ежегод-

но се приемат над сто Еразъм студенти от различни европейски държави, вкл. и от Русия, Канада и Бразилия. ISCAP-IPP поддържа списък на академични курсове на английски език за чуждестранните студенти, като се предлагат и безплатни езикови курсове по португалски, испански, чешки, руски и полски език. За стимулиране на международното сътрудничество ежегодно се провеждат конференции, международна седмица през месец май и ориентационна седмица за Еразъм студентите. По време на престоя си в УниБИТ д-р Милена Карвальо проведе кратки срещи с проф. г.и.н. Стоян Денчев – Ректор на УниБИТ, с проф. г.и.н. Ирена Петева – зам.-ректор по научноизследователската и международната дейност и институционален Еразъм координатор, и с проф. г.и.н. Иванка Янкова – Декан на Факултета по библиотекознание и културно наследство. Тя посети Библиотечно-информационния център на УниБИТ и Лабораторията по информационни технологии, комуникации и информирание (LibLab). Състоя се и среща с преподавателския състав на катедра „Библиотечен мениджмънт“, на която се обмениха много идеи за бъдещо сътрудничество и се обсъдиха актуални проблеми на академичното библиотечно-информационно образование.

Рада Госпожина (тъй я наричаха нея за означение, че принадлежи на госпожа Хаджи Ровоама) беше високо, стройно и хубаво момиче, с простодушен и светъл поглед и с миловидно, чисто и бяло лице, което черната забрадка отваряше още повече.

Сираче от дете, Рада от много години живееше под един покрив с Хаджи Ровоама, която я беше прибрала за храненица. После покровителката ѝ я направи „послушница“ в метоха, сиреч, момиче, което се приготвя за монахиня, и я облече с обезателните черни дрехи.

Сега Рада служеше като учителка на девоичките от първия клас, с хилядо гроша годишна заплата. <...>

Тия дни Рада беше твърде улисана в училището, защото приближаваше годишният изпит. Денят му скоро настана. Още от сутринта девическото училище хвана да се пълни с ученички, пременени, пригледени и натруфени като пеперугки от майките си. Те, с отворени книжки, бръмчаха като рой пчели и преговаряха за последен път уроците си.

Черкова пусна и народът занавлиза в училището, както е обичаят, да види годишните успехи на учениците. Прекрасни венци окичаха вратите, прозорците и катедрата; а образът на св. Кирила и Методия погледваше из великолепно кръжило от трендафили и росни цветя, и клончета от ела и чемшир. Скоро предните чиновци се запълниха от ученичките, а всичкото останало място – от публиката, по предните хора от която стояха напред, а някои даже на столове. Между тях някои наши познанияци. Но останаха още няколко стола за бъдещи отлични посетители.

Рада свенливо нареждаше ученичките на чиновците и им даваше ниско някакви наставления. Миловидното ѝ лице, оживено от възбуждане, по причина на тържествения час, и осветлено от големи влажни очи, ставаше обаятелно-преlestно. Прозрачни розови облячета, играещи по бузите ѝ, издаваха трептението на свенливата ѝ душа. Рада чувствуваше, че стотина любопитни погледи падат сега върху нея, и ней ста-

ваше неловко, та губеше самообладание. Но щом главната учителка захвана речта си и привлече въз себе вниманието, Рада стана по-леко, по-ясно на душата и тя хвърли по-смел поглед около си и отпреде. Тя забележи с радост отсъствието на Кириака Стефчов. Мъжеството ѝ се повърна. Речта се свърши при тържествена тишина (тогава още не беше въведен обичая на ръкопляскането). Изпитът се започна от първия клас, по програмата. Добродушно и спокойно лице на главния учител Климента и благата

Радини възбуждания

Откъс от романа „Под игото“ на Иван Вазов

Сцена от филма „Под игото“ 1952 г. Режисьор на историческия изграден филм е Дако Даковски. Сценаристи Георги Кранзов и Павел Спасов. Филмът се основава на романа „Под игото“ на Иван Вазов.

му реч възбуждаха самоувереност у девоичетата. Рада с напрегнато внимание следеше за отговорите им и техните случайни запинания се отзоваваха болезнено върху чертите на лицето ѝ. Тия звънливи и ясни гласчета, тия мънички розови устца, които привли-

чаха целувки, решаваха съдбата ѝ. Тя ги заливаше със светлия си поглед, тя ги ободряваше с небесна усмивка и туряше цялата си душа на техните трепетни устни. <...>

Тя тържествуваше, тя порасте пак, тя погледна гордо и щастливо навсякъде – и навсякъде срещна съчувствени погледи. Стръцето ѝ се изпълни с признателно възбуждане, а очите ѝ със сълзи...

На претото момиче Огнянов зададе такъв въпрос:

– Райно, я ми кажи, при кой български цар българите станаха християни, покръстиха се?

И той гледаше кротко и приятелски невинните очички, обърнати към него и по които още стояха следи от сълзи.

Момиченцето помисли малко, помръдна си устните, па извика с гласец ясен, тънък и звънлив, като на чуцудига, кога заран пее из въздуха:

– Българският цар Борис покръсти българите!

– Много хубаво, браво, Райно. Кажи ми сега, кой изнамери българската азбука?

Тоя въпрос позатрудни момичето. То попримигна, за да си докара на ума отговора, зина да каже, но се спря несамозверено и готово да се смути.

Огнянов му помогна:

– Нашето А, Б, Райно, кой го написа?

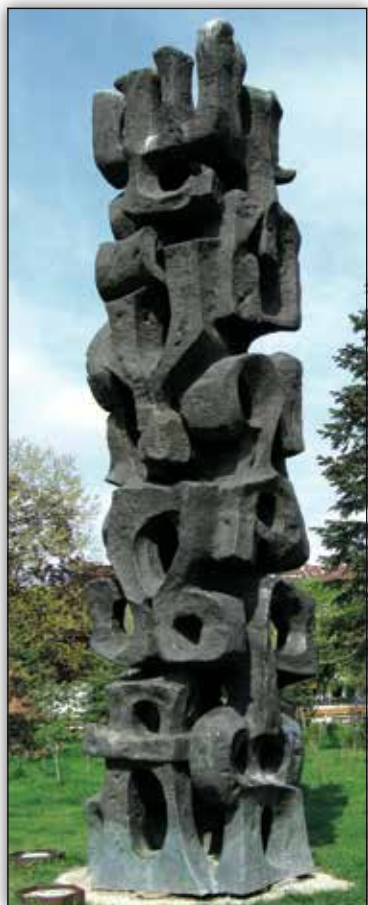
Детският поглед светна. Райна простря голата си до лакът ръчица, без да каже нещо. Тя показваше на Кирила и Методия, които благосклонно гледаха към нея.

– Тъй, тъй, кузум, св. Кирил и Методий – извикаха няколко съюзни гласа от предните столове.

– Да си жива, Райно! Св. Кирил и Методий да ти помогнат и ти да станеш царица – избърбори поп Ставри трогнат.

– Браво, Райно, иди си – каза приветливо Огнянов.

Райна, сияеща и победоносна, припна към майка си. Тя я прегърна, стисна я до гърдите си и я обсипа с безумни целувки и сълзи. Огнянов се извърна към учителя Климента и му повърна книгата.

„За Буквите“.

Скулптор Галин Малакчиев

Думите в заглавието са цитат от Вазовия „Под игото“, когато Българското възраждане е било в своя апогей и вероятно народът ни не е и подозирал, че сред европейската славистика се е водил спор за авторството на кирилицата и времето на нейното възникване. Светите равноапостоли и славянобългарски просветители Св. Св. Методий и Константин-Кирил Философ със своето духовно и книжовно дело не просто прибавят към трите свещени езика един нов език – славянския, а извайвайки мелодията и образа на българската реч, правят първия пробив в средновековната християнска догматика, като отстояват принципите на говоримия жив език в литературата и в междуличностното общуване – мисия уникална по своята хуманистична същност, измерение и проявление, предхождана с няколко века средновековното възраждане и идеите на ренесансовия хуманизъм.

Последният връх в еволюционното развитие на писменостите, възникнали и развили се на Балканите и Източното Средиземноморие, е Кирило-Методиевото дело. И двете старобългарски писмености са неразривно свързани с това развитие. Кирилицата и глаголицата, появили се в средата на IX век, в началото имат локален периметър на приложение – България и Великоморавия, но впоследствие кирилицата става писменост на много народи и се разпространява в обширни райони на Европа, Азия и чрез руските владения в Аляска дотига и Америка.

Интересът на изследователите към кирилицата и глаго-

лицата датира повече от три столетия – коя от тях е по-стара, откъде са взети знаците и за кой народ точно двамата братя са създали азбуката (азбуките)? И коя точно азбука е създал Константин-Кирил с помощта на Методий – глаголицата или кирилицата?

Сред най-често срещаните твърдения е, че кирилицата е създадена в Преславската книжовна школа в края на IX или началото на X век от Св. Климент Охридски и е именувана така в чест на Св. Константин-Кирил Философ, на когото той е ученик. Срещат се и теории, които поставят възникването на кирилицата преди глаголицата, а за самата глаголица съществуват над 30 теории за произхода ѝ – от тракийско-фригийска основа до комбинация и лигатури между букви от византийския курсивен шрифт от IX в., като някои палеослависти и досега я смятат за раннохристиянско мисионерско писмо от началото на V в.

В историческата нагпревара между писменостите са се наложени тези, които съчетават изразителност, леснодостъпна графика и простота. Глаголицата отговаря на всички тези изисквания. Вероятността тя да е създадена първа се базира на идеята, че буквите освен графично изображение на звук, са обозначение и на числа. Употребата на цифрова система в елинската азбука, известна като йонийска, е възприета сред много голяма група древни и съвременни езици и различни религии. Българите я възприемат много преди създаването на българските азбуки – свидетелства са многобройните епиграфски паметници – до средата на XIX век, когато Възраждането налага използването на арабските цифри.

Било е практика в Източното Средиземноморие гръцкият алфавит да бъде основа за създаване на нови азбуки, където буквите запазват в общи линии графиката, звуковите и числените стойности. Това се вижда в коптската и готската азбука. Кирилицата обаче прави изключение – нейните букви са запазили гръцките числени стойности, но са подредени в азбуката по реда на буквите в глаголицата. Това подсказва, че водеща при подредбата на буквите в нея е била глаголицата.

Нашето Я, Б, Р айно,

Д-р Христо Христов

Старобългарските азбуки са възникнали върху основата на дълголетната писмена традиция по нашите земи и на базата на традицията в прабългарското идеографично писмо, като след покръстването двата народа са се приобцили към средиземноморските култури – неслучайно Константин-Кирил изброява дълга редица народи, имащи собствена азбука – всичките от този регион на света.

Славянският първоучител установява специфичните старобългарски и славянски звуци и техния графичен еквивалент за всички букви на глаголицата. Той е и първият преводач на светите книги от гръцки на разбираем, народен език на населението от Адриатика до делтата на Дунав.

Повече от три столетия се спори за произхода на глаголицата и вероятността тя да е мисионерска азбука е много голяма – някои учени смятат, че е

създадена от Константин-Кирил във връзка с мисията му при хазарите. Много от древните автори споменават за близостта на хазарския и българския народ в езиково отношение. Вероятно Константин-Кирил е водил дискусии и разговарял с хазарите без преводач. И когато мисията е завършила с неблагоприятен край, при новата – Великоморавската мисия, двамата братя може да са решили да използват вече готовата азбука. Това би обяснило бързината, с която е създадена новата азбука, за което има податки в „Пространното житие...“. Глаголицата е новосъздадена азбука с нова графична форма на знаците, със системна графическа логика при определянето на отделните графични съставки на буквите.

Приликата между глаголицата и кирилицата е много голяма, отколкото визуално изглежда – почти еднакъв брой

„Понеже светият Божий човек Константин, т.е. Философ, много труд, като устрой писмената на славянските книги от Евангелието и Апостола – колкото можеше, докато живя свят, тоакова и преведе... А Методий, негов брат, който много пъти за това, поиска да се опитам да преведа на 60 уставни книги от елински език, т.е. гръцки на славянски, куванията на учителите. Защото ония, 60-те, бе ги вече превел Методий. Обаче размисляйки, уплаших се да не би, като на свой език тълкуванията на учителите за полова на неча. Защото разпознавам тълпотата и грубостта на немош и леност. Като обмислих всичко това, отк...

Княз Борис посреща учениците на Кирил и Методий в Плиска. Худ. Димитър Гюдженев

Как се стига до замяната на единият език с другия, особено, когато е на твоя собствен език, много варианти.

Възможностите са няколко. Използването на славянската документация е била водеща – международната кореспонденция е била в гръцки и латински. Възникването на славянските книги и преводът да е започнал с гръцки книги и преводът да е записан в гръцки език. Вероятността за двуезичието е била, при устройването на славянските книги и преводът да е записан в гръцки език.

Има и нещо друго – личността на княза, повлиян от идеята, ставайки Роман, го нови поданици с елинско възпитание, да им наложи визуална подготовка и бъдещото превземане на нов език. Но и вероятно причината да е била.

Тук идва същественият момент – човекът, готвен за духовен чин, и догматика, да бъде инициатор на новата писменост, осветената от папата глаголицата.

Най-малкото – все още са живи и ученици на двамата братя, като вероятно и други. В житията на двамата братя не ни най-малък намек за конфликт, когато Климент иска да напусне България, а Методий, ужасен от перспективата да го изгонят, го връща.

Отговорът може да е само един – двамата братя предлагат за освещаване на папата много. Във време, когато всяко откровение е било вано с анатема – примерът с ариите не може да си позволи да интерпретира, а го позволяват и немските духовници. Методий отново е върнат в епархията, пренебрегне нещо, осветено от Св. Кирил.

Съпротивата на немското духовенство – години по-късно немски император, гола, очаквайки аудиенция с папата.

Двете азбуки са създадени от Константин и Методий, а не от брат му Методий, за което свидетелстват имената „кирилица“. Когато кирилицата се прехвърля в България, тя е кирилица.

фът, положи
и преведе избор
на този тъмен
реведе всичките
и. А аз, слушайки
славянски език тѣла-
ревеа, както бях чул,
се потрудя, да преведа
поколенията, да ги изопя-
своя ум и телесната си
азах се.“
Пролог, Презвитер Йоан

КОЙ ГО НАПИСА?

а приета и вече утвърдена азбука,
н език, си остава загадка, въпреки

вестно е, че в дохристиянска Бѣла-
ена на прабългарски език с грѣцки
нденция се е водила на задѣлжи-
можно е, за нѣждите на христия-
о превеждане на някои от цѣрков-
ан с грѣцки букви, но на славянски
по изхожда от общия им живот и
а държавата, още от времето на
вот – общ пазар, например.

на цар Симеон. Вероятно е бил за-
йски цезар и включването на мно-
танение, визуално свикнали с грѣц-
о подобната кирилица. Вероятно,
ане на Константинопол. Вероят-
била нещо коренно различна.

т. Как е възможно цар Симеон,
изцяло запознат с християнската
„преложението“ (замяната) на
с неосветената кирилица?

ви и практикуват непосредстве-
то Климент и Наум Охридски, а
дватама просветители не среща-
кт между тях и царя, напротив,
поверения му пост, цар Симеон е
згуби като наставник.

– Константин-Кирил и Методий
а две азбуки. Доказателствата са
паколение от канона е било наказ-
анството е много пресен – никой
етира папската догматика. Не си
ици, когато с папска заповед Ме-
та си. Никой не би се осмелил да
етия престол!

венство е било детска игра за па-
ператор стои в снега цяла седми-
лѣчилиа го папа.

онстантин-Кирил със съдействи-
о и двете азбуки са били назовани
ирилицата измества глаголицата,
ѣрху настоящата азбука.

букви, еднакво звуково зна-
чение на буквите, еднакви на-
менования на буквите и с ед-
накъв ред на подреждането в
азбуката. И най-важната при-
лика – почти пълно сходство
в графичното пресъздаване на
звуци, които не съществуват
в грѣцката азбука. Абсолютно
идентични са „Ф“ и „Ш“.

През определени периоди с
двете азбуки едновременно се е
служило за изразяване на един и
същ език.

Търсенето на първообраз при
създаването на нещо ново е ап-

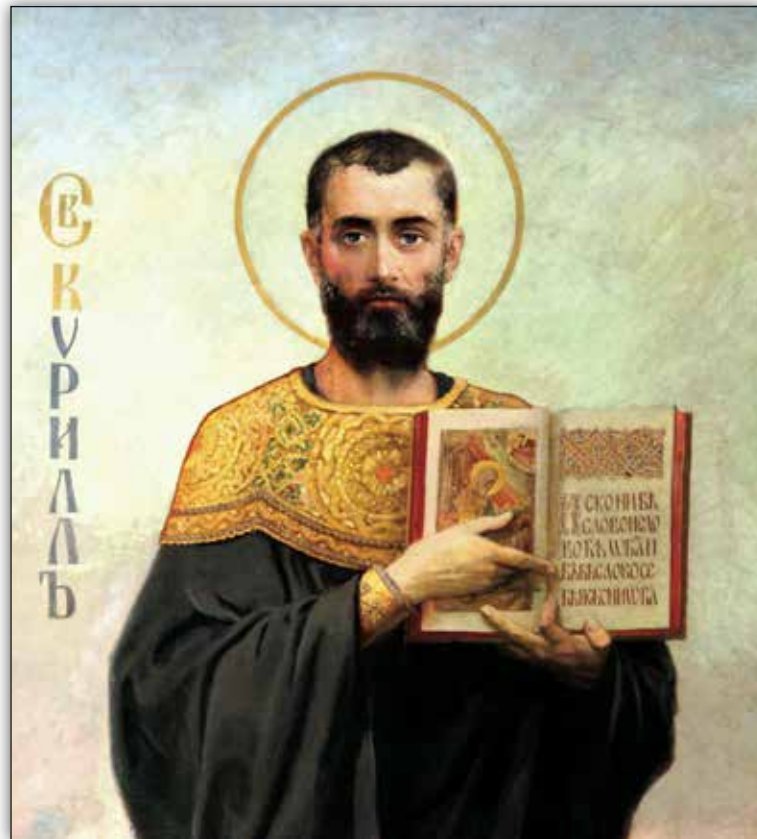
Константин-Кирил – обмис-
лена, единна структура, от-
разяваща богословските идеи
и личната концепция на една
изключителна за времето си
личност. Смята се, че в струк-
турата на новата азбука са за-
легли три основни елемента,
натоварени с християнската
същност – кръст, кръг, триѣ-
гълник. Кръстът като символ
на християнството е първото
графично изразяване на глаго-
лицата – буквата „А“. Кръгът
е символ на Слънцето, кое-
то е символ на Христос, триѣ-
гълникът – на Светата Трои-
ца. С тези три елемента и тех-
ните комбинации Философът
е успял да придобие единство на
цялостното изграждане, стил-
на особеност на общата гра-
фична картина и декоративна
прелест на страниците.

Графемите на глаголицата са
пригодени да се изписват лесно,
бързо, наведнѣж, без вдигане на
ръката, което е важен момент
за начинаещия при писането
(по-скоро рисуването) на бук-
вите.

Но Константин-Кирил при
съставянето на глаголицата
се е съобразявал с това, какво
понятие изразява отделната
дума, чиято първа буква отго-
варя на съответната буква от
глаголическата азбука, и тази
дума същевременно определя
нейния втори, философски сми-
съл – действията по създава-
нето на формата на буквата и
нейното име са се вършили ед-
новременно, с еднакъв подход
към „едногласните“ и „двуглас-
ните“ знаци.

С трите знака славянският
първоучител е създал графич-
ния модел на фигурата-модул,
от която по философски път,
с въображение и изумителна
логичност извежда характер-
ните знаци. Глаголицата се из-
гражда в две писмени системи
и преминава от петлинейна в
четири полета плѣс средна ли-
ния. По-късно чрез опростяване
се стига до двулинейната с
отклонения от геометричния
модул. Големият изследовател
на писмеността ни проф. Ва-
сил Йончев коментира, че за
разлика от латинското и ви-
зантийското писане, започнало
от двулинейно и стигнало по-
степенно до четирилинейно,
глаголицата има обратно раз-
витие, преминава през няколко

Забелязва се и една нова тенденция – млади и таланти-
ви графични дизайнери се връщат към глаголицата – тази
съвършена писмена система, отдавна напуснала нашите
предели, но запазила се и досега в Хърватия, където в мо-
мента преживява ренесанс. Един от тези творци – Боян
Йорданов-Босилек, споделяйки своя опит, изяснява, че за
преминаването от кирилица към глаголица не е необходи-
мо изключително усилие – напротив, става много лесно и
плавно. Вероятно по тази причина обратното преминава-
не преди 12 века е станало толкова безболезнено.

Св. Кирил Философ. Худ. Антон Митов
Ставропигиален храм-паметник „Св. Александър Невски“

етапа, достигайки до двете
форми, в които ни е известна и
днес – обла и ѣлеста.

Точно когато глаголицата е
била в разцвет, тя е заменена
от другата старобългарска аз-
бука – кирилицата. Животът
налага философската, графично
съвършената, но нелека за въз-
произвеждане глаголица да се
замени от по-лесната за писане
и фонетично идентична с нея
кирилица. За свикналите с по-
добна графема – с грѣцки букви
да се пише българска дума – не
е било трудно да приемат ки-
рилицата. Практичността съ-
що има значение: кирилицата е
могла да служи за всякакви цели
– и в ежедневието, и в държав-
ните дела.

Кирилицата е не само общо-
славянска и конкретно българска
азбука. Като ползвана азбука
тя покрива огромното прос-
транство от Триест до Влади-
восток. България, превръщайки
кирилицата в общоевропейска
азбука, трансформира тази ог-
ромна територия в част от
общата европейска духовна
култура.

Кирилицата е вече и на входа
на Съвета на Европа в Брюксел.
Предстои работа по навлизане-

то на българската кирилица и
в официалните документи на
Евростъюза. Работа безспирна,
упорита, но заслужаваща си.

Наша цел трябва да са съхра-
няването, разпространяването
и развиването на българската
кирилица, популяризирането на
разликите между българската
и руската кирилица както в
професионалните среди, така и
сред широката общественост в
страната и чужбина, привлича-
нето на държавните институ-
ции за защитник на българска-
та кирилица и въвеждането на
стандартни за употреба на под-
ходящи шрифтове в материали
на държавната администрация,
образованието, печатните и
електронните медии.

Културната идентичност е
духовна сила, която трябва да
изследваме и опознаваме. За да
възпитаваме децата си в лѣ-
бовъ към българското, трябва
да съхраним и развием онова,
което ни определя като бълга-
ри. Да помним, че кирилицата
трѣбва от нашите земи, тя е
основа на културата ни. Нека
я познаваме, пазим и предаваме
нататък!

Нагписът на входа на Европейския парламент в Брюксел

Езикът на нашите

Морфологични, лексикални

Д-р Николай

Езикът на народните будители, който тук разбираме като *език на българската художествена литература в периода на автентичното Българско национално възраждане* (XVIII – XIX в.), е преди всичко общонародно, естествено лингвистично образувание, а не само изкуствена, нарочно направена езикова структура. Самата същност на този език изключва възможността той да бъде мислен само и единствено като **нагредно средство за общуване**, както е модерно да се определя днес...

Обективното съдържание на тази констатация става още по-обозримо, ако се опитаме да препоредим определени граматични микроструктури, които – макар и да функционират автономно в представите ни – доказват, че дълбоко в структурата на определени словообразувания в съвременния български език живеят **морфологични, лексикални и фонетични стойности**, които превръщат езика на народните будители в безапелационен двигател на българското национално самосъзнание от неговото писмено регистриране до наши дни (IX – XXI в.).

I. Морфологични стойности

Езикът е жив организъм, който се подчинява на свои закони. Митът за господстващото влияние на източните говори върху нормативната база на съвременния български книжовен език, защото там са се родили най-много книжовници, е отдавна разколебан. Книжовната практика демонстрира смесица от характеристиките на източните и западните диалекти.

Ето няколко лесно установими образци, които са актуални и днес:

I.1.a. Запазване на широките неударени гласни в техния първоначален нередуциран гласеж, както е в западните говори. *Напр.: сегá, вре́ме, кога́, брзо, а не сегá, вре́ми, куга́, брзу*, както е в източните говори;

I.1.b. Запазване на непрегласено старо я (и а след ж, ш, ч) под ударение пред мека сричка.

Напр.: поляна/поляни, Стоян/Стояне, тояга/тояги, чашиа/чашии, овчар/овчари, както е в западните говори, а не *полéни, Стоéне, тоéги, чéшии, овчéри*, както е в източните говори;

I.2. Запазване на нейотуваня изговор на е в началото на дума или след друга гласна, както е в западните говори. *Напр.: езеро, кое, твое, знае, поезия, а не йе-зеро, койе, твойе, знайе, пойезия*, както е в източните говори;

I.3. Запазване на изговора на меки съгласни. *Напр.: нося/носят, търпя/търпят, конят, овчарят, учителят*, както е в източните говори, а не *носа/носат, търпа/търпат, конът, овчарът, учителът*, както е в западните говори;

I.4. Запазване на променливостта на я/е. *Напр.: вяра/верен, смях/смехът, някой*, както е в източните говори, а не *вера/верен, смех, некой*, както е в западните говори; <...>

Наддиалектният характер на нормативната база на съвременния български книжовен език изтъква смисъла на своеобразни *договорености* между източните и западните говори някъде през втората половина на XIX в. Морфологичната база на нашия език не е измислена от езиковедите изкуствена конструкция, с която е трябвало да се съобразяваме във времето, а резултат от своеобразен социален и психолингвистичен *договор*, който проектира национално единение. Никои не може да каже с точност кой, кога, къде и как се е формирало това единение, но то е факт, който разкрива психологията на **неподражаетелна ценностна сплотеност и всенародно единомислие**...

II. Лексикални стойности

Сътвореното от строителите на съвременния български книжовен език е дефинитивно подчинено на същото правило, макар че тук става дума не само за оригинално словотворчество, но и за рецепция на думи, дошли в българския речник през гръцки, латински, руски, немски, френски и английски език. Най-интересното в случая е, че народът отдавна е обявил тези думи за своя **лична собственост**, което отново е демонстрация на **вековна сплотеност и народно единение**:

II.1. Св. Константин-Кирил Философ: *възраст, ръст, тъща, наставник, доброто семе, счувам, пречупвам, чисто, бяла, светлина*...;

II.2. Св. архиепископ Климент Охридски: *запозарен, светозарен*...;

Добри Войников

II.3. Епископ Константин Преславски: *безславие, изобретение, наместник, приемник, самовластие, твар, образ, творец, Божка сила, Божка премъдрост*...;

II.4. Черноризец Храбър: *човеколюбец, създателство, граматика, граматик, риторика*;

II.5. Йоан Екзарх: *разтвор, чувство, чутие, чувствителен, без вреда, зодиак, зодиакален кръг, стража, зной, топлина, хвала, слава*...;

II.6. Иван Богоров: *татковина, бащин език, народен език, упътване, притурка, накованя, разум, правда, предимство, обноска, приемлив, приемливост, книжнина*...;

II.7. Константин Фотинов: *намерение, коварство, наставление, безумие, знание, различие, обучение, учител, предводител, вестник, термометър, атмосфера*...;

II.8. Найден Геров: *движение, равновесие, съпротивление, налягане, скачени съдове*...;

II.9. Йоаким Груев: *логика, разум, етика, представления, съждения, силогизми, дилеми, протяжност, трайност, отражение, микроскоп, галванизъм, батерия, земно*...;

II.10. Добри Войников: *бойница, кормило, ракети, ръчка, пороци, препускане, сричка, показателни местоимения, обстоятелствени пояснения, басня, алегория*...; <...>

Всяка дума в българския книжовен език има своя история, която в съвременните лингвистични лаборатории е не само датирана, но диагностицирана...

Народните говори, езикът на писателите и публицистите, както и езикът на администрацията и учителството са реалните двигатели на нормативната база на съвременния книжовен език. Тук те са безапелационните будители, т.е. истинските двигатели на българско национално самосъзнание...

III. Фонетични стойности

В стила на народните будители живее християнски хуманизиращ дух...

Тук се крие онова, което Й. В. фон Гьоте нарича „*живец на живота*“...

Този дух формира генома на българската литература: **вярата в човека**.

Да се проникне в „*духа на фантазията*...“, породил езика на народните будители, означава **не само да четеш, но и да слушаш изящното слово**...

Звуковете по принцип са най-консервативната езикова среда, която съществува чрез външно статични, но почти винаги вариативни единици, които по принцип възличат *пишеция/четяция/слушания* в досемантичното и дофонологичното ниво на въображението.

Няколко нарочно избрани отсечки от творчеството на Христо Ботев („*Хаджи Димитър*“), Алеко Константинов („*До Чикаго и назад*“), Елин Пелин („*На браздата*“) и Гео Милев („*Септември*“) внушават тъкмо това **усещане за единство, ритмичност, съизмереност, стройност, логическа**

Гео Милев

народни будители и фонетични стойности

Василев

Константин Фотинов

простота на изказа и яснота на мисълта.

III.1. Фрагмент от баладата „Хаджи Димитър“ от Христо Ботев (40 гласни, употребени в четири стиха, включващи общо 16 думи: „Настане вечер – месеца изгрее,/ звезди обсият свода небесен;/ гора зашуми, вятър повее, –/ Балканът пее хайдушка песен.“):

III.1.1. Октава от 8-те най-често употребявани звукове: 17[E], 12[A], 6[H], 4[Z], 4[I], 4 [O], 4[C], 4[T].

III.1.2. 8 вариативни фоносемантични аглутинации: етнос, остен, сеанс, ситно, зина, насита, тост, наниз, ...

III.2. Фрагмент от пътеписа „До Чикаго и назад“ от Алеко Константинов (33 глаголни форми, които се отнасят към един и същ субект и са употре-

бени в едно сложно изречение: „Те си играят, подиграват се с нашия параход; като че се престорят на минутка успокоени и параходът бърза да се възползува от тази минутка, върти стремително винта, като че гледа да се отдели, да се откъсне от тях, и те на подсмив повдигат го на плещите си дотолкова, щото крилата на винта почнат да се въртят на въздуха, па изведнъж, като си зашушнат, като се разкикотят, озъбят се, разпенят се и като се спуснат върху парахода, прегърнат го, притиснат го, запляскат и хвърлят елмази нагоре; а бедният параход пъшка, пращи му целият корпус, мятта се безсилен отзад-напред, отляво-надясно, остава се на произвола им и те го мятат като треска, гонят го, надпреварват го, възсядат се, борят се, раз-

бгават се и пак се групират и нападат задружно“).

III.2.1. Октава от 8-те най-често употребявани звукове: 48 [A], 29 [T], 24 [C], 19 [E], 16 [P], 15 [Π], 14 [O], 12 [И].

III.2.2. 8 вариативни фоносемантични аглутинации: сатира, пастир, тераса, преса, паспорт, етап, пир, протест, ...

III.3. Фрагмент от разказа „На браздата“ от Елин Пелин (най-кратката, но най-изчерпателната природна картина в цялата история на българската литература: „Като завала дъжд, та цяла неделя! Тихо, кротко, ден и нощ. Вали, вали, вали – напои хубаво майката земя, па духна тих ветрец, очисти небето и пекна топло есенно слънце. Засъхнаха нивята. Оправи се време – само за оране“).

III.3.1. Октава от 8-те най-често употребявани звукове: 19[A], 12[E], 10[И], 10[H], 9[O], 7[A], 6[T], 6[B].

III.3.2. 8 вариативни фоносемантични аглутинации: етно, нива, волт, новина, вино, виолет, лоно, вето...

III.4. Фрагмент от поемата „Септември“ от Гео Милев (само в едно лирическо изречение са употребени 77 думи, от които 2 лични глаголни форми и общо 75 имена – съществителни, прилагателни и числителни: „Народа въстана/ – с чук/ в ръката,/ обсипан със сажди, искри и сгурия,/ – със сърп сред полята,/ просмукан от влага и студ:/ хора на черния труд/ с безглаголно търпение –/ (не генич/ таланти/ протестанти/ оратори/ агитатори/ фабриканти/ въздухоплаватели/ педанти/ писатели/ генерали/ съдържатели/ на локали/ музиканти/ и черносотници)/ А/ селяци/ работници/ груби простаци/ безимотни/ неграмотни/ профани/ хулигани/ глгани/ – скот като скот:/ хи-

ляди/ маса/ народ;/ хиляди вери/ вяра в народний възход./ хиляди воли/ – воля за светъл живот./ хиляди диви сърца/ – и огън във всяко сърце./ хиляди черни ръце/ – в червения кръг на простора/ издигнали с устрем нагоре/ червени/ знамена/ развени/ високо/ широко/ над цялата в трепет и смут разлюляна страна/ на бурята яростен плод:/ Хиляди –/ маса –/ народ“).

III.4.1. Октава от 8-те най-често употребявани звукове: 72[A], 70[И], 46[P], 41[H], 39[O], 38[T], 34[E], 29[C].

III.4.2. 8 вариативни фоносемантични аглутинации: трион, терен, тесто, рано, ресто, ритор, нота, ритон...

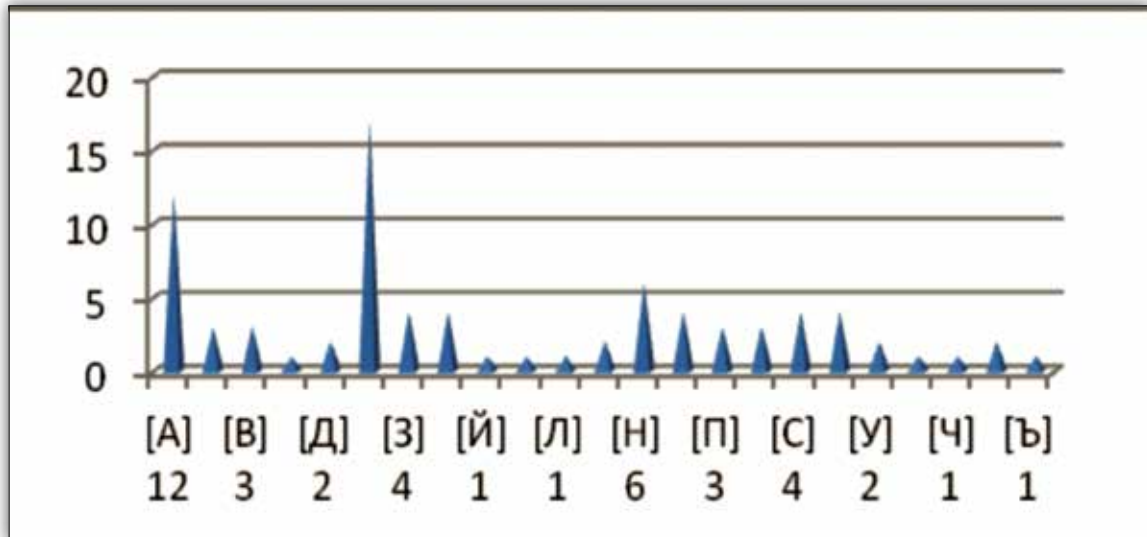
Резултатите от акустичната дисекция на четири примера, взети от пантеона на българската литература, са почти аналогични, независимо от това, че става дума за лирика и епос поотделно. И четирите примера са уникални в цялата история на българската литература заради някои свои морфологични, лексикални, психолингвистични и фонетични стойности.

След всяка акустична реконструкция, която тук наричаме **акустична панорама**, отчита-

ща честотата на употреба на отделните звукове, са отделени осемте най-често употребявани вокали и консонанти. Защо броят е осем? Защото в музиката *осем звука съдържа една октава*, която е гръбнакът на гамата. Чрез **вариативни фоносемантични аглутинации** – *своеобразна игра, пренареждане, а след това „саепване“ на звуковете и търсене на нови думи* – е направен опит да се проникне в **дофонологичното дихание на творбата**, т.е. там, където би трябвало да се намира ареалът на **чистото художествено вдъхновение, мелодията на творческия възторг**. Оказва се, че тези допълнителни семантични профили не просто доуясняват, дооцветяват, но и доразгадват – в буквалния смисъл на думата – първичния сложен, реалния „дух на фантазията“...

Публикува се със значителни съкращения.

Пълният текст, написан в съавторство, ще бъде публикуван в сборник „Обществото на знанието и хуманизмът на XXI век“ от XIV национална научна конференция с международно участие, организирана от Университета по библиотекознание и информационни технологии, проведена на 1 ноември 2016 г.

Фиг. 1. Акустична панорама (в азбучен ред) на фрагмент от стихотворението на Христо Ботев „Хаджи Димитър“

Елин Пелин

Към цивилизационното значение на делото на светите братя

1190 години от рождението на Константин-Кирил Философ

Проф. Ваня Добрева

*Така от целия славянски род
най-напред българите получили славянски
букви, книги и Свето кръщение...*

Паусий Хилендарски

През настоящата 2017 година отбелязваме 1190 години от рождението на Константин-Кирил Философ. На Кирил и на брат му Методий средновековната литература посвещава жития, служби, похвални слова, исторически съчинения. Двамата братя присъстват като първообрази на славянски апостоли, първоучители и за двете основни християнски конфесии. Както в православната, така и в католическата църква Кирил и Методий са сакралните фигури, с огромен принос в европейската цивилизация. В този контекст създадената от тях азбука, формираната българска/славянска книжовна традиция и въз основа на нея принципът за развитието на собствен културен път към универсалните ценности се превръщат в духовна традиция, която трасира развитието на отделните европейски общности.

С оглед на съвременната епоха и по-сетнешното формиране на националната културна памет от съществено значение е да се проследи представата за ролята и делото на светите братя Кирил и Методий в първата творба на новата епоха на Българското възрождане „История славянобългарска“, която чертае задачите пред българското общество на XVIII и XIX век – възрождане на свободната българска държава и възрождане на българската култура. И във връзка с това – трактовката на ролята и делото на Кирил и Методий в „Царство на славяните“ на дубровчанина Мавро Орбини, един от основните източници за Паусий при написването на неговата история.

И така, ако идеята на Паусий за свободната българска държава намира своите означения чрез фигурите на владетелите, допринесли за опазване на нейната цялост, единство и независимост, то знанието за българската култура се проектира посредством светите братя Кирил и Методий и техните ученици, а като своеобразен резултат от тяхното дело (значимостта на духовния им подвиг) се въвежда пантеонът от имена с български светии, свидетелство за самобитния и органичен характер на българската култура.

Подобно на средновековните книжовници Паусий посочва, че родното място на Кирил и Методий е Солун, а баща им Лъв – високопоставен, богат и добродетелен човек. За Методий пише, че „станал славянски или български войвода <...> След десет години оставил военната служба и приел монашески чин“. А за по-младия – Кирил: „учил философия в Цариград заедно с малкия цар Михаил, Теофилов син, и бил отличен и славен философ в Цариград <...> По съвета на своя брат Методий оставил света, приел и той монашески чин и водил свет живот“. Тези най-общии сведения за двамата братя се включват като задължителен биографичен елемент в разнообразието от жанрове, свързани с делото им – жития, служби, похвални слова, исторически съчинения и т.н.

Онова, върху което обаче акцентува Паусий, е неразрив-

ната свързаност между вяра (акт на покръстване) и слово (акт на създаване на азбука) като съществен белег на народността. В „Историята“ се описва, че Методий владее изкуството на иконописа. По времето на българския владетел Мургон приема да изрисува владетелския дворец. Но вместо ловни сложети той изобразява Христовото пришествие. Това става повод да разясни християнското учение на българския владетел, който веднага след това се покръства, приемайки името Михаил. След царя Методий покръства българския народ, като го учи на български език. На Кирил пък, според Паусий, се дължи съставянето на азбуката и превода на Евангелието на Йоан „В началото бе Словото“.

Дейността на двамата братя според Паусий получава висока санкция на одобрение от императора и патриарха и те ги изпращат да учат българите и другите славяни на техния език, да съставят различни книги. По-късно двамата братя са поставени за епископи в Моравия, където същите книги, посочва Паусий, били наречени славянски. Но, твърди хи-

Корица на фототипното издание

лендарският монах, „гърците, понеже знаели отначало, казват и досега български книги“.

Така, „История славянобългарска“ реконструира утвърдената през Средновековието формула: използването на словото, съставянето на азбука да се представи като „възлагателен акт“, като вид „откровение“ (Бог поръчва, възлага, разкрива тайна чрез свои избраници). Но с променена оптика, в съответствие с разбиранията на новото време. Паусий подчертава, макар в по-широк план, че актът на изповядване на вярата на български език, актът на създаване на азбуката и нейното разпространение сред българите в този период на свободната и независима средновековна българска държава има определящо за всички славяни значение. В този план ролята на светите братя Кирил и Методий и техните ученици, според Паусий, е първоапостолска. Но първи са българите, които усвояват християнското учение, те са първите сред славянските народи, които овладяват писмеността и словото, първи те имат книги на свой език. Така делото на Кирил и Методий в „История славянобългарска“ вече придобива допълнителен смисъл – народностен белег, но и съставна част от процесите на националната идентификация.

И Мавро Орбини в „Царство на славяните“ (1601 г.) изтъква, че Кирил и Методий са първоапостоли (учители) на българския народ и всички славяни, че тяхното дело е непреходно. Както посочва Надежда Драгова, като монах от католически орден Орбини спестява принадлежността на двамата братя към православната общност, но акцентува върху създаденото славянско писмо, върху богослужението на славянски език. Ето защо

тук не се откриват фигурите на императора и патриарха от Константинопол като знаци за земното присъствие на Христос. За сметка на това санкцията за свещеното дело на двамата братя (възлагането на апостолската мисия сред славяните) се дава от папата в Рим – наследник на апостол Петър, знак за присъствието на Христос на земята.

Орбини посочва също така, че след мисията си при хазарите Константин-Кирил покръства българите. Интерес представлява посоченото в „Царство на славяните“, че славяните, за разлика от гърците и латините, са си служили с две азбуки – кирилица и „буквица“ (явно за него „буквица“ е глаголицата). Кирил е съзателят на *буквицата* (глаголицата), докато кирилицата се явява дело на св. Йероним. Така Орбини обяснява сътворяването и разпространението на глаголицата и славянското богослужение, което, по думите на Надежда Драгова, се използват за доказване, че в Илирия от най-стари времена се говори славянски, а не латински език. В същото време възможно е Орбини да използва името на св. Йероним и като допълнителна легитимация преводът на богослужените книги и евангелските текстове да се представи като равносметка по значение с превода на Стария завет на латински език, осъществен от св. Йероним.

Следователно Паусий, но и Орбини преди него, дефинират възловото значение на делото на св. братя Кирил и Методий за формирането и развитието на славянската духовна общност. Паусий влиа техните имена и на учениците им в процесите на националното самоосъзнаване, подчертавайки значението на езика и създадената въз основа на него култура като залог за родство, за постигане на Ние- и Аз-идентичност.

Днес е важно да припомним, че още Паусий Хилендарски извежда духовния възход на България и на останалите славянски народи от делото на светите братя Кирил и Методий. Той ни завеща да пазим паметта за тяхното велико дело, за да я има България. От нас, хората на XXI век, от бъдещите поколения зависи да пазим и пренасяме традицията на светите братя Кирил и Методий: българското/славянското слово да звучи и крепне като духовен мост и безсмъртие в *Държавата на духа*!

Страница от „Царството на славяните“ (1601) от Мавро Орбини

Кирилометодиевистиката в своето второ столетие

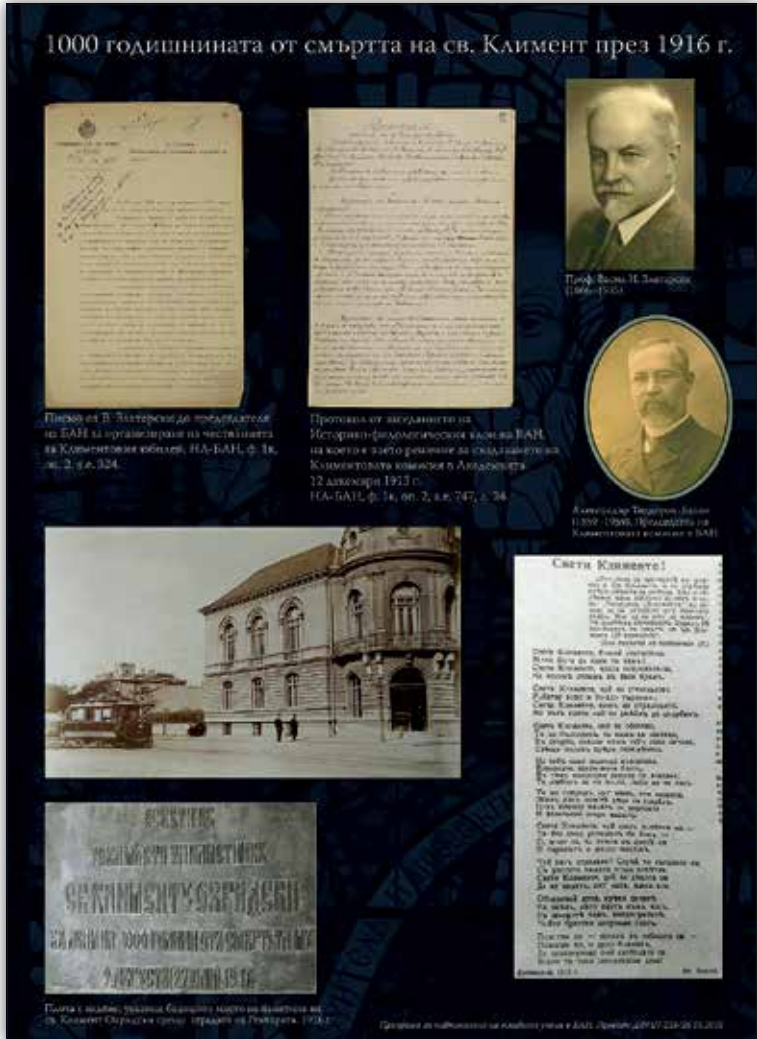
Доц. Йоанна Спасова-Дикова

Кирило-Методиевски научен център – БАН

„... [Климент], като знаел грубостта на народа и неговата пълна невъзприемчивост към книжовността, изнамерил средства и против това и съборил стената на незнанието със своето дело. Той съставил прости и ясни слова за всички празници, които не съдържат нищо дълбоко и много мъдро, но които са понятни дори за най-простия българин. <...> богато снабдил църквата с канони, хубави като псалми, едни от които са съставени за много от светиите и чрез което се трогват душите. Така живял той и така украсил гадения му от Бога престол. А след като поставил край, който подхождал на началото, и покрив, който напълно съответствал на основата, той се преселил при Господа. Божественото му тяло, равностойно по чест на душите му <...> било погребано през времето на Симеон, цар на българите, на 27 юли 916 г.“

Тези думи от житието на Св. Климент Охридски, най-изтъкнатия ученик и последовател на равноапостолите Кирил и Методий, разказват за началото на българската книжовност и нейния пръв творец. Хилядолетие по-късно неговият юбилей поставя началото на кирило-методиевските изследвания в България. За да го посрещнат подобаващо, членовете на БАН създават през 1914 г. т.нар. Климентова комисия – продуктивна структура, която трасира работата на българската медиевистика за цял един век. Нейната първа и основна задача е издаването на изворите за живота и делото на Климент Охридски: издаването на основните извори, на някои от творбите на Св. Климент и на книга – изследване, посветено на живота и дейността му. Климентовата комисия е една от трите постоянни комисии на БАН със собствен бюджет и задачи и затова имаме основание да кажем, че тя институционализира за първи път изследванията по кирило-методиевистика в България.

Бациите на българската палеослабистика Александър Теодоров-Балан, Йордан Иванов, Васил Златарски залагат главните задачи на кирилометодиевистиката – отпечатването на изворите за живота и делото на Кирил и Методий и за техните ученици; критическо издание на произведенията на Климент Охридски, съставяне и поддържане на кирило-методиевска библиография. Някои от тези задачи са изпълнени едва в наше време, а завършването на други все още предстои. Пряк резултат от създаването на комисията са първите български изследователски мисии в чужбина: на Света гора, в Хърватска, Румъния, Фрушка Гора и Русия. Приносът на тези мисии е впечатляващ –

Основането на Климентовата комисия на БАН
(табло от изложбата на КМНЦ „Св. Климент Просветителят“ – БАН, ноември 2016)

събрани са над 1000 копия на ръкописи и ръкописни фрагменти, необходими за предвиденото издание, които полагат началото на Кирило-Методиевския научен архив на БАН (интегриран в Научния архив на Академията), понастоящем представен и в дигиталното хранилище на Кирило-Методиевския научен център при БАН (Cyrrilo-Methodiana Digital).

След отбелязването на 1000-годишнината от Успението на Св. Климент през 1916 г., членовете на комисията продължават своята изследователска дейност. Това довежда до раждането на нова кирило-методиевска институция в БАН: провеждащият се в София през 1934 г. Конгрес по византология възлага на БАН да създаде Комисия за издаване на кирило-методиевските извори. Тази комисия работи успешно до 1944 г., когато дейността ѝ е суспенсирана поради несъответствие с идеите на съветските учени за водещата роля на руската книжовност в света на Славянското средновековие. По тази причина е отхвърлен и проектът за създаване на Кирило-Методиевски институт и Институт по славистика в БАН.

Комисията е „съживена“ през 1971 г., а през 1980 г. с решение на Министерския съвет е основан Кирило-Методиевският научен център при БАН. Оценен в международен план за своята

изследователска, публикационна и популяризаторска дейност като водеща институция в специфичното си изследователско поле, КМНЦ се явява естествен координатор на изследванията по кирилометодиевистика в БАН. Той работи в тясно сътрудничество с останалите хуманитарни институти на Академията, обогатявайки своята интердисциплинарна изследователска парадигма с нови и актуални задачи.

Във Второто столетие на кирило-методиевските изследвания в България КМНЦ навлезе с инициатива за включването на 1100-годишнината от Успението на Св. Климент в културния календар на ЮНЕСКО. По предложение на Председателя на БАН, Националната комисия на ЮНЕСКО и с подкрепата на славистичните комитети на България, Гърция, Македония, Италия и Русия това беше осъществено. По този повод БАН организира съвместно със Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и Св. Синод на Българската православна църква международната научна конференция „Св. Климент Охридски в културата на Европа“ (София, 25-27 ноември 2016 г.) с 90 участници от Европа и САЩ. Като цяло изследванията по кирилометодиевистика остават един от основните приоритети на направление „Културно наследство и национална идентичност“ на БАН.

Една ранна птичка

Скромното начало, което бележи една нова епоха и променя посоката на мисленето, е много по-важно, отколкото цялата неподозирана поредица от последващото разпространение на културата. Така в ранния си период Имануил Кант оценява развитието на човешката история. Неговото твърдение може да бъде доказано от многобройни „скромни начала“ в историята на България. Създаването на българската гържава през 681 г., на глаголицата на Константин-Кирил около 865 г. и на „История славяно-болгарская“ на Паисий Хилендарски от 1762 г. са убедителни примери за верността на казаното от Кант. Основните идеи, прокрадващи се през тези три

Петер Фишер-Апелт, президент и почетен президент от 1998 г. на Международната фондация „Св. Св. Кирил и Методий“

факта, носят скрито етично значение, което стъпка по стъпка става причина за формиране на исторически реалности. Създаването на новата славянска азбука е израз на прозорливостта да се разпространи Светото писание в многосъздаващия се славянски свят и да се разпростре културата на човешкото познание в една напълно неграмотна част на Европа. Забележителният труд на Паисий, написан в пустинята на забравата, е свидетелство за неутолимата жажда за историческа правда. Освен че отразява кредото на Европейското просвещение, той носи неимоверното отражение на Българското възрождение върху самочувствието на българина в днешно време. Самото естество и характерът на идеите зад тези политически, религиозни и културни събития са утопични, т.е. те не скланят да приемат „гаденостите“. За тях невъзможното е възможност. Създаването на първата фондация от западен тип в Централна и Източна Европа още през 1982 г. в София, поставена на здрава правна и финансова основа, не може да претендира за подобно историческо значение. Нито тази изненадваща инициатива, целяща многобройни международни начинания в областта на културата и образованието, може да убеди някого да си затвори очите за нарушенията на човешките права и отсъствието на демократични свободи в българската гържава и общество по това време.

Налице са доказателства за един точен, целенасочен и основателен процес на съставяне на Устава. Той бе приет (но не подписан) от 161 член-основатели на 20 октомври 1982 г. в Националния дворец на културата. Какво можеше да направи Фондацията по времето на ограниченията си възможности за действие? Тя подпомагаше талантливите младежи в областта на изкуствата и преди всичко на музиката. С дългия списък на свои стипендианти, изучавали музика в чужбина, сред които са най-великолепните таланти на младото българско поколение, Фондацията си създаде международно реноме. Тя подпомагаше срещи на деца от цял свят, на които, пеейки, рисувайки, играейки и танцувайки, те даваха чудесен пример за диалогичния формат на културното разбирателство. Фондацията стана член на образователната система на коледжите на обединения свят и до ден-днешен поддържа кандидати сред стотици ученици. Фондацията спечели широк приятелски кръг в чужбина, най-вече в Испания, Великобритания и Германия. Благодарение на германския кръг от приятели, създаден през 1985 г. от Бертолт Байц във „Вила Хугел“ в град Есен, в началния период бе оказана помощ на Фондацията да се утвърди в чужбина и да предоставя престижни стипендии. Присъствието и дейностите ѝ я превърнаха в една ранна птичка, която бе устремена и тръпнеше в очакване на пролетта на гражданското общество да се утвърди със своите свободи и отговорности. Фондацията бе замислена като международна институция, но едновременно с това придоби характер на национална фондация на българския народ. Още в началото Фондацията получи многобройни дарения и субсидии от България и чужбина, които без никакви пропуски са отразени в документацията ѝ. След 1985 г. благодарение на творческия потенциал и силната воля на ръководството, Фондацията създаде три стабилни структури: участва в създаването на Галерията за чуждестранно изкуство, основа със собствени средства издателство с печатна база „Кирил и Методий“ и разработи концепция за творческа база за деца в Аркутино. Фондацията е една от първите сред хиляди неправителствени организации, които съществуват в Централна и Източна Европа днес. Още през 1989 г. тя се присъедини към Европейския център на фондациите със седалище в Брюксел. Във всичките си дейности и резултати Фондацията се е стремяла да консолидира своята мисия, да насърчава отличните постижения, да бъде място за диалог, твърдина на толерантност, борса на нова идеи и най-вече – алка за насърчване на талантите на България.

Нововъведени традиции в Болградската гимназия „Св. Св. Кирил и Методий“

Д-р Татяна Караиванова

Създаването и развитието на Болградската гимназия (1858 – 1878 г.) като първо българско средно училище е събитие с историческо значение в историята на българското образование. Директори на гимназията са

гарско средно училище в гр. Болград, Бесарабия) и 1 октомври 1888 г. откриването в София на Висшето училище, прераснало през 1904 г. в Софийски университет „Св. Климент Охридски“. Тези три дати са и трите основни жалона, трасиращи пътя на модерното българско образование, култура и наука. Откриването на Болградската гимназия е събитие, вече даващо първен-

и да почитам институциите на моето отечество, където се във вярата на владетеля. **Васил Берон**“. Произнесена е на 23 ноември 1864 г. в Окръжното управление на Болград.

Втората клетва като директор полага на 19 ноември 1867 г. в сградата на Болградската гимназия Теодосий Икономов. Текстът е почти същият, като накрая завършва с „Господ да ми е на помощ!“. Третата клетва полага Павел Теодорович на 15 февруари 1871 г. в гимназията, като краят на текста е: „Нека Господ да ме подкрепя!“. Този ритуал е единствен за Болградската гимназия и не се поддържа от българските училища.

Попечителният комитет на гимназията е първото и единствено през възрожденската епоха отделно училищно настоятелство. Другите са църковно-училищни настоятелства.

Св. Кирил и Методий“ през 1861 г. е открита първата и единствена по рода си училищна печатница, която работи до 1877 г. В Бесарабия сред многобройното българско население липсва печатница. Именно върху този факт набляга Попечителният комитет на гимназията начело с директора д-р Димитър Мутев в доклад до министъра на просвещението на Молдова от 27 юли 1861 г. и правят предложение за откриване на печатница за български и румънски книги. Това е първото и последното българско средно училище, което има свое издателство и печатница – прецедент, който няма да се повтори. Отпечатаните книги и учебници се изпращат безплатно и задоволяват напълно нуждите на бесарабските български села, а също част от продукцията на печатницата поема и към селищата на юг от Дунав.

Болградската гимназия отпуска стипендии на възпитаниците си да следват в руски и други европейски университети. Константин Миславски посочва, че 19 стипендианти получавали от 1868 до 1878 г. стипендии от общо 124 завършили ученици, или това са 15% от випускниците. Идеята за стипендии за възпитаници на гимназията да учат в чужди университети е на д-р Васил Берон.

Болградската гимназия „Св. Св. Кирил и Методий“ според хрисовула изпълнява за беса-

гарски директори, като д-р Васил Берон, извършват тази дейност. След Болградската гимназия никое друго средно българско училище не изпълнява ролята на учебно-методичен център за околните начални и основни училища.

По време на ръководството на д-р Васил Берон през 1866 г. в Болградската гимназия за пръв път в българско училище е въведено класно ръководство, т.е. за всеки клас да има учител, който да отговаря и решава всички възникнали проблеми на класа. До това време „класен ръководител“ не е позната форма на организация нито в румънските лица, нито в руските гимназии. Д-р Берон „въвел института на класното наставничество – институт, въведен в руските средни училища едва след десет години“. Той заимства тази форма на училищна организация от немското училище, защото е завършил висшето си образование в Германия и добре познава немската образователна система. Днес не можем да си представим българското, а и съвременното училище по света, без класното ръководство, но за нашите училища началото бе поставено преди век и половина в Болградската гимназия.

За името на Болградската гимназия „Св. Св. Кирил и Методий“ няма никъде документ, който да свидетелства официално да е дадено това название. Патронното име е възприето и утвърдено спонтанно от учители, ученици и граждани при честването на празника на светите братя. В сборника с документи, подготвени от Елена Сюлор, „Българските училища в Румъния през XIX век (1858 – 1877)“ на с. 424 е представен бюджетът на Болградската гимназия за 1874 г., изпратен за одобрение до Министерството на просвещението в Букурещ на 12 януари 1874 г., в който е записан следният предстоящ разход: „За празнуване на 11 май – патронният празник на училището – 400 леи“. Подобна бележка има и на с. 479, за 1875 година:

видни възрожденци, книжовници, учебникари. За развитието и те правят смели нововъведения в обучението и създаването на традиции, някои от които се пренасят в българските училища през годините.

На 10 (22) юни 1858 г. княз Никола Богориди, държавен глава на Молдова, издава хрисовула (указ) за откриване на първото българско средно учебно заведение в Болград. Хрисовулът има встъпителна част и 14 параграфа. Учебният план, публикуван в хрисовула, посочва, че училището е на две степени: първата от три години е прогимназиалната, а втората от четири учебни години – гимназиална. Трябва да уточним, че през Възраждането годините на начално обучение се наричат отделения, първи прогимназиален клас отговаря на днешния пети клас, а седми – на единайсти клас, затова Централното училище в Болград е средно училище, гимназия. За приемане на ученици в гимназията според хрисовула има едно-единствено ограничение: „Централното училище ще бъде достъпно за всеки колонист, беден и богат, а също за всеки чужденец с православно вероизповедание“, което е бариера за децата на евреите или на немските колонисти. Това условие е цитирано в книгата на Константин Миславски „Исторически очерк гимназии императора Александра III в Болграде. Болград, 1905“, на с. 20. От всички дипломирали се в Болградската гимназия през възрожденския период 122 са българи и само двамата са румънци, е посочено на с. 228-229.

В новата българска просветна и културна история има три важни дати: 14 януари 1835 г. (откриването на първото светско училище в Габрово); 22 юни 1858 г. (откриването на първото бъл-

ство с историческо значение за българската просвета и култура. В условията на чужди гържави (от 1858 до 1862 г. в Молдова и от 1862 до 1878 г. в Румъния), първата българска гимназия се развива в три направления:

1. Учителският екип в своето мнозинство е от високоподготвени в научно и методическо отношение българи – педагози, които са и разпалени родолюбци.
2. От завършилите гимназията ученици 99% са етнически българи.
3. Всички предмети в Болградската гимназия се преподават на български език, а чуждите езици като румънски, немски, френски, латински, старогръцки и църковнославянски се преподават чрез говоримия български език.

Първата българска гимназия е най-престижното българско учебно заведение през 60-те и 70-те години на XIX век. Тя гържи първенството в българското образование в много отношения. Болградската гимназия създава много традиции, които за пръв път се формират в българското средно школо, а някои даже не са утвърдени в нашите средни училища до днес.

Встъпващият в длъжност директор на Болградската гимназия д-р Васил Хаджистоянов-Берон (Известен като Васил Хаджистоянов Джелалски, който дописва моминската фамилия на майка си – Берон и е племенник на д-р Петър Берон) пръв полага клетва. „Където се в името на Пресветата Троица да служи в дължността, която ми бе поверена, с усърдие, вяра и справедливост, без да избягвам предписаните ми задължения, както да пазя законите

По силата на хрисовула Болградската гимназия е и методически център, изпълняващ и социални функции, като осигурява за всички ученици от околните бесарабски „български села“ безплатни учебници. В няколко селища на територията на България през Възраждането към училищата има общежития, но благодарение на солидните финансови възможности пансионът в Болград надминава всички останали във всяко отношение.

От 1869 г. е създадено първото ученическо дружество в гр. Русе и до 1878 г. има регистрирани 33 български ученически дружества, от които три девически и още 11 дружества на млади българи, които се учат в чужбина (Виена, Цариград, Земеделското училище в гр. Табор, Чехия и др.), или общо 44 български ученически дружества. Българското ученическо дружество „Събуждане“ в Болград е най-добре организираното, с пълноценен дружествен живот, с библиотека, с активно участие в провежданите публични сказки и театралния живот на града – друга такава възрожденска ученическа организация няма.

В Болградската гимназия „Св.

рабските български села и ролята на административен и учебно-методически център. Директорите на гимназията са упълномощени по предложение на селските старейшини да назначават учители или да ги освобождават от длъжност, те контролират цялостния учебно-възпитателен процес, оказват необходимата методическа помощ, снабдяват училищата с учебници, учебни пособия и литература. Най-старателен в това отношение е директорът д-р Димитър Мутев, който пръв изпълнява старателно тези задължения, но и останалите бъл-

Болградската гимназия „Св. Св. Кирил и Методий“

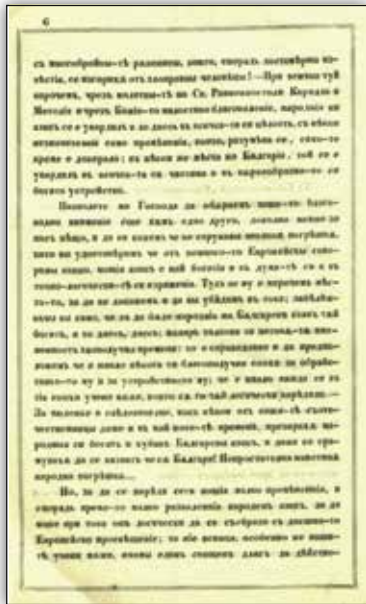
„За празнуване деня 11 май, патронния ден на училището – 100 рубли (400 леу)“. В третия документ за бюджета за 1876 г. се посочва бъдещ разход: „За празнуване на деня 11 май, патронен празник на училището – 400 леу“ (с. 502). Всеизвестно е, че 11 май за българите е Денят на Св. Св. Кирил и Методий до 1915 г. След като в Болградската гимназия се правят и отчитат разходи за 11 май като патронен празник, сме склонни да приемем, че Св. Св. Кирил и Методий са „де факто“ патронните имена на гимназията.

Начало на тържественото честване на паметта и делото на Св. Св. Кирил и Методий (на 11 май) и на Св. Иван Рилски (на 19 октомври) се поставя в Болградската гимназия в Болград през 1863 г. Всяка година тези два празника се честват все по-тържествено и многолюдно не само като църковни и училищни мероприятия, но и като граждански празници, с участието на всички бугни граждани, като събития в културния живот на столицата на бесарабските българи.

Празникът на първоучителите за пръв път се отбелязва през 1863 г. На следващата 1864 г. е вече общограждански и едновременно и патронен празник на гимназията. При тържествената служба в събора „Свето Преображение Господне“ група ученици внасят и знамето на гимназията, което е трицветно: гълъбово-черно-жълто с извезани на него образите на Св. Св. Кирил и Методий. Знамето на Болградската гимназия е първото българско училищно знаме. То се развява на всички празници в продължение на 14 години до 1877 г. В началото на май 1877 г. при вестта за обявяването на поредната руско-турска вой-

на ентузиазираниите „ученици в церемониален марш начело със знамето минават по улиците на града“. След като през 1878 г. Болградската гимназия става руска, знамето е изгубено или унищожено. Така Болградската гимназия въвежда за пръв път традицията, която се спазва и до днес във всички училища в България: всяко учебно заведение – основно, средно и висше, да има свое знаме.

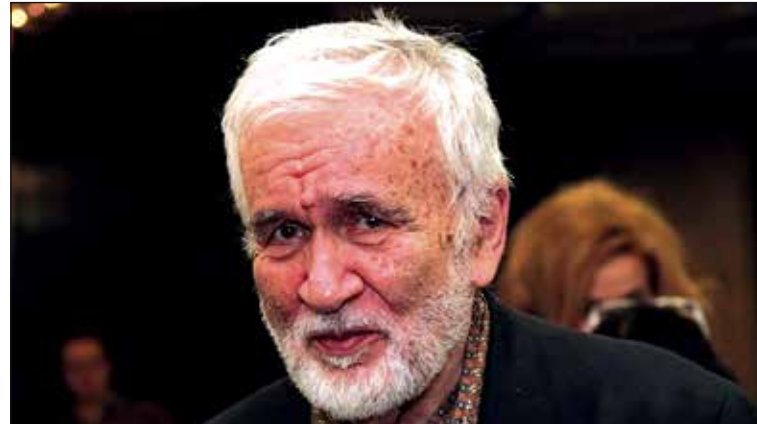
През 60-те и 70-те години на XIX век има изявен стремеж на болградчани към самообразование. В неделни дни в зала на Болградската гимназия учителите изнасят лекции по различни теми специално за гражданите. Тези публични сказки, придружени с оживени обсъждания, в които вземат участие ученици от последните класове и граждани, несъмнено съдействат за развитието на общокултурното равнище на жителите на града и едновременно с това – за поддържане на народностното съзнание и самочувствие.

За значението на Болградската гимназия оценка дава Христо Ботев във в. „Знаме“, бр. 9 от 16 февруари 1875 г.: „това свято българско учебно заведение“. Роденият в гр. Кукуш, Македония, Константин Станишев пише: „Ако още от детинството ми славата на Болград се е носила и до моя отдалечен от него роден край между Струма и Вардар, до Егея, кой ли българин тук не знае значението <...> на бесарабия и на тяхната гимназия“.

Избухването на Руско-турската война от 1877 – 1878 г., след чието завършване цялата територия на Бесарабия и Болград преминават в границите на Русия, отбелязва заника и края на Болградската гимназия „Св. Св. Кирил и Методий“ като общобългарски просветен и културен център.

Книжният потоп

Любомир Левчев

Любомир Левчев

Някога гумата книга – *biblion*, е означавала божествено свето писание. Днес това, което наричаме книга, е само един носител на мисли. Не е единственият, нито първият. Както самата мисъл, както писмеността (превръщаща мислите в знаци), книгата има своя история. И това е справедливо, защото историческото време започва от мига, когато човекът се е научил да пише.

Първият, най-интимният и тайнствен носител на мислите, разбира се, е паметта. Така че книгата може да бъде призвана от съда на времето и с презрителното определение „запаметващо устройство“.

Всеки, който се е опитвал да задържи миг, светлина или истина, е почувствал с какво нежелание мислите се превръщат в писменост и книга. Те сякаш се съпротивляват на пишещия. Те предпочитат да си останат в непристъпното лоно на съзнанието. Но човекът не се доверява на паметта си и с най-голямо настръхване търси нейните заместители. Може би това е само бегло свидетелство, че ние и „нашите“ мисли не сме едно и също. Трудно е да се определи кой е бил първият помощник или заместител на паметта. Да кажем, че това са били глинени плочки на клинописната литература. В дворцовата библиотека на Ашурбанирпал са открити 20 хил. такива глинени книги. Сега можем да си представим тогавашните „печатници“ като тухларници. И все пак, материалът за писане е бил същият, от който са се правили крепостите и храмовете. Египет на фараоните е изобретил папируса. Това е бил революционно нов носител на мисли. Папирусът е много по-лесен за употреба. Той напомня хартията и върху него се пише с писалка и мастило от сепия. Една разкошна статуя с очи от естествени кристали ни гледа от Лувъра. Това е Каи – писарят на Владетеля. Този шедьовър ни показва как е ставала египетската магия. Папирусът е бил лек и удобен за четене на трона или на фараонската кушетка. А при топъл и сух климат той е изглеждал безсмъртен като душата. Книгата е придобила формата на свитък и често пъти са се получавали твърде дълги рулони, съхранявани в скъпоценни калъфи. Папирусът се е правил от едноименната тръстика, растяща само в делтата на Нил и на остров Сицилия. Така че Египет е бил монополист на новото „запаметващо устройство“. И когато Птоломеите решаваат да превърнат Александрийската библиотека в най-голямото книго-

хранилище на света, те просто са забранили износа на папирус. Така са искали да се справят с опасната конкуренция на Пергам и особено на Ефес. Библиотеките на тези два града-държажи са били наистина велики. Сградата на ефеската библиотека бих прибавил към чудесата на света. Но по отношение на броя на книгите Александрийската е била безспорно най-голямата. Всеки кораб, акостирал на пристанището в Александрия, бивал проверяван от митничарите и за ръкописи. Всяка книга, която липсвала в библиотеката, се отнемала в нейна полза, а на кораба се връщал препис.

За да се справи с алчността на Птоломеите, пергамското царство било принудено да изобрети нов материал за писане и правене на книги – тънката ярешка кожа, наречена пергамент. По здравина новият материал не отстъпвал на папируса, но бързо губел еластичността си и ставал по-чуплив при навиване. Изглежда, че този факт е допринесъл да възтържествува формата на днешната книга. Тя се наричала кодекс. Римският термин ни подсеща, че кодексът се стремил да наподобява гърбените таблички, намазани с восък, върху които се издразквала с шило великата антична мисъл. Разтвореният кодекс прилича на отворена врата. През нея излязоха старите богове и влезе християнството.

Европейското средновековие заключва книгите в християнските манастири. Там, в скрипториите, монасите изстъргвали езическите текстове и ги замествали със словата на патристиите и апологетите. Тези ръкописи се наричат палимпсести. „Новите“ книги – огромни, тежки и свещени, лежали на специални пултове, наподобяващи амвоните, вързани с вериги и ключалки. Историята именува тези мастодонти либри катинари.

Голямото отключване идва с Гутенберг. Цялото старание на този велик откривател било хвърлено, за да могат новите тиражни книги да наподобяват старите. Защото... известни са му били думите на Лоренцо Медичи: „Книгите са като виното – колкото са по-стари, толкова са по-хубави“. Но с Гутенберг нещата се обръщат. Книгите, вторачени в миналото, отправят взор към бъдещето.

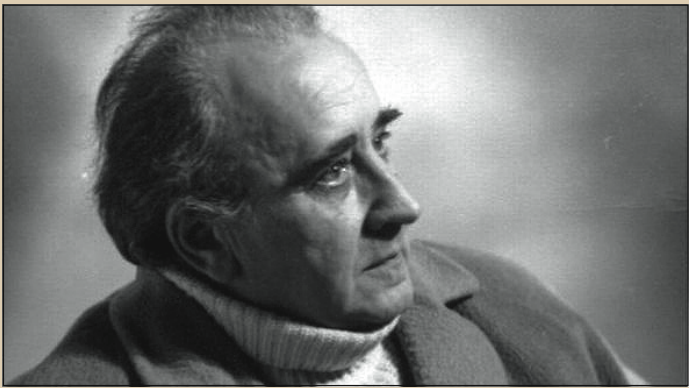
И колкото са по-нови, толкова са по-хубави...

Това е накратко сагата на книгата, стигнала до нас. Разбира се, още много неща могат да се кажат. Спомням си как в мистичните скривалища на Индия пазят най-старите записи на Ведите и Упанишадите. Те са написани върху палмови листа и сред „короната“ на тези страници мъдростта сигурно се чувства като плод, узрял преди хилядолетия. Константин Велики и първите християни пък са чели надписи върху небето. В пещерите на Ангите и до днес откриват книгите на инките, приличащи на въжета за катерене към небето. Те биха могли да се нарекат възлопис. И какви ли още чудеса не са ставали носители на мисълта. Но книгата, с която ние си служим, все още може да се нарече Гутенбергова книга. Все още, защото ние четем нейния залез.

Съперникът, който изгрява, е, разбира се, компютърът. Той доказва страшни качества. Бързината му разрешава да пише, да коригира, да подрежда като редактор и художник и да репродуцира. Паметта му е практически безконечна. Той предявява претенции дори да се намесва в творческия процес. Той се разпространява като някаква нова религия. Някои я наричат глобализация. Какъв шанс има при това положение старомодната, староверска наша книга?

Ако случайно повярваме на Фукуяма, книгата, довела историята, ще си отиде с нея. Практически никъде по света няма симптоми за смърт на традиционната книга. Напротив, в света, както и у нас, се печата все по-огромно количество брошури и волюми от всякакъв тип.

Все повече хора пишат, все по-малко четат. Това глобално явление има вече име – „книжен потоп“. Нима Всевишният пак се е разгневил? Толкова много ли е съгрешило пак човечеството? Ако някакъв нов Ной трябва да направи нов ковчег, този спасителен плавателен съд едва ли ще бъде компютърът, въпреки че може да побере всичко. Тогава защо? Защото ми се струва, че „потопът“ ще трае по-дълго, отколкото техниката ще разреши на компютъра да бъде актуален. Остава въпросът: Какво ще представлява Ноевият ковчег на мисълта?

Молитва

*Ако благоволитиш да ми покажеш, Господи,
някакви нови твои заповеди
да ги разгласяя по света,
тогава напиши ги на скрижалите
с Кирилица –
за да ги разбере до съвършенство.*

Стефан Гечев

Научно списание за книгата

„Издател“ излиза от 1994 г. като идеен проект на Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий“ и Университета по библиотекознание и информационни технологии. Днес „Издател“ е научно списание за книгата, като основните посоки на списването му са съсредоточени в исторически и съвременни изследвания за книгата, по въпроси на книгоиздаването и печатарското дело, библиотечно-информационните дейности. Заедно с това се засягат и други книговедски проблеми – за маркетинга и рекламата на книгата и периодичното издание, за историята и теорията на медиите, за съвременните аспекти на читателя и четенето. В списанието излизат и биографични статии, както и по книговедски, библиографски, исторически и краеведски въпроси. Макар и ограничено, се публикуват и литературни творби (по повод на събития, отбелязване на кръгли годишнини на писатели, а също и откъси от нови книги), както и рецензии за нови издания.

Рубриките на списание „Издател“ са ориентирани към различни сфери на книгата, издателското и печатарското дело, книжната комуникация, библиотеките, книготърговията, историята и съвременните аспекти на световното и българското книгоиздаване, защитата на интелектуалната собственост, маркетинга и рекламата на книгата, детското книгоиздаване, но обхващат и по-широк периметър – сферата на обществените комуникации; електронните книги. Авторите са предимно университетски преподаватели, учени с интереси към книгата и книгоиздаването, библиографи, библиотечни и информационни работници, журналисти, писатели, студенти от книговедските специалности на ВТУ и УниБИТ.

Български интелектуалец от европейски мащаб

Здравка Михайлова

Литературният критик Тончо Жечев казва, че „*Стефан Гечев е човекът, направил гръцката поезия българска*“. „*Най-ценният ни национален творчески капитал*“ (М. Киселов), „*ренесансова личност*“ (Г. Данаилов), „*осъществена утопия в българската литература*“ (М. Бодаков) – това са мнения на съвременни интелектуалци за тази значима фигура в културния живот на България – поета, мислителя, литературния критик и посветения на делото си преводач, направил достъпни за българския читател шедеври на античната и съвременната гръцка поезия („Палатинска антология“; Кавафис, двамата гръцки нобелисти Сеферис и Елитис, Сикеланос и др.). Преводаческото му дело включва и пресътворяване на творби на световната литература от други езици: „Алиса в страната на чудесата“, „Антология на френския сюрреализъм“, представяне на поезията на Лотреамон.

Стихосбирката му „Бележник“, издадена през 1967 г., нарушава тежкото безветрие на идеологическите схеми, наложени над българската култура по онова време. Следват дълги години на старателно манипулирано премълчаване на името и творчеството на Гечев. Далеч от литературната суета и всяко убого съществуване, усамотен в „орловото си гнездо“ на последния етаж на една софийска кооперация, Ст. Гечев продължава да твори до последния си ден, а към магнетичната му личност се обръщат за съвет десетки български литератори, черпещи от знанията и опита му.

След политическите и гържавните промени през 1989 г. е издадено написаното през тези години. Появяват се стихосбирките „Самобичуване“, „Въпро-

си“, „Бележник“ (второ издание), романите „Виктория и нейните синове“, лъжефилософският и лъжебиографичен роман „Познай себе си“, сборниците с разкази „Жестока благодетелка“, „Осъденият на Сеньора“ и др.

Още през 1985 г. Съюзът на преводачите му присъжда награда за преводите му от гръцки език на стихотворенията на К. Кавафис и за цялостната му преводаческа дейност. Награден е с почетна грамота от Министерството на културата на България. Франция признава приноса му за популяризирането на нейната изявна словесност със званието „Кавалер на Ордена за изкуство и литература“. Гърция в лицето на нейните представители посланиците Г. Христоянис, А. Сидерис и П. Каракасис също оценява дългогодишния труд на Стефан Гечев, поставил си за цел духовното опознаване и общуване между двата народа. През 1996 г. посланик А. Сидерис подема инициативата за издаване на три тома с творчеството на Гечев (антология на съвременната гръцка поезия в две части и трета част – мемоари на автора за срещите му с гръцки интелектуалци) и му връчва отличението Златен кръст на Почетния легион. През 1999 г. кметът на Атина Димитрис Аврамулос награждава изтъкнатия преводач със Златен медал от името на Съюза на преводачите на Гърция.

Броени дни преди да си отиде от този свят, победен от неизлечимата болест, авторът успя да види излязла от печат последната си книга със спомени за срещите му с гръцки писатели и поети. Литературните портрети на К. Кавафис, Г. Сеферис, О. Елитис, Я. Рицос, Н. Казандзакис, К. Варналис, М. Лудемис, А. Диктеос, Кики и Атос Димулас, Г. Гералис и др., представянето

на „Палатинска антология“, впечатленията от посещението му в светогорските манастири през 30-те години (когато авторът е работил в българската легация в Атина) и от гръцките древности предизвикват с дълбоките си философски размисли и жив език интереса не само на българския, но и на гръцкия читател. С този том бе завършена трилогията от двуетични издания (български и гръцки), субсидирана от посолството на Република Гърция в София. Първите два тома включват преводите, направени от Ст. Гечев, на съвременна гръцка поезия от XIX и XX век.

Театралните пиеси на Гечев – „Процесът по изчезването на тялото на Исус от Назарет, наречен Христос“, „Голготата на разбойника Варава“, „Юлиан Отстъпник“ – засягат редки за европейската литература теми, поради необходимостта от ерудитски познания и дълбока потопеност в христологичната тема. Театралната критичка Севелина Гьорова отбелязва, че от тях струи философията на един нов хуманизъм, основаващ се на познаване на библейската и новозаветната традиция, на теологията на раннохристиянската любов. В нашия свят, отдаден изключително на материални удоволствия, покварен от изкривените ценности, лансирани от масовата култура, един голям писател задвижва отново въпросите за духовния подем, човечността, любовта и търсенето на пътища към едно ново предопределение за човека.

„Дълбоко съм убеден – отбелязва Гечев в едно свое интервю, – че всяка биполярна алтернатива, схемата плюс–минус, винаги съдържа множество други решения, тъй като между двата противоположни полюса има достатъчно място за тях“.

Разговор с ангели

Д-р Райна Дамяни

*„Истинското откривателско пътешествие
се състои не в търсенето на нови гледки,
а в гледането с нови очи.“*

Марсел Пруст

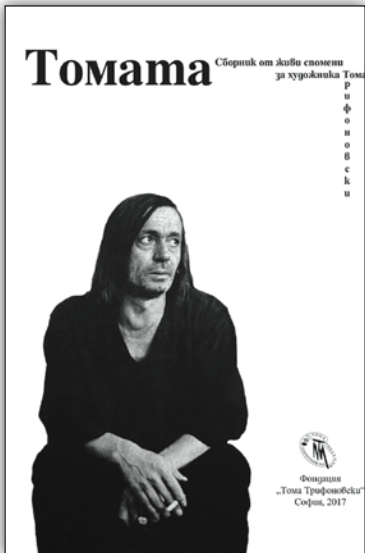

В картините на художничката Станислава Стоянова не търсете буквална религиозност, езотерика и преднамереност, напротив... Търсете искреност, търсете истини и разговори с ангелите, в които дори не вярвате, разговори, които се страхувате да водим с времето и емоциите си. В тясното ателие на Станислава в един съвременен столитен квартал картините ме пренесоха назад, в един огромен, космичен като въздействие живописен свят, във времето на Ренесанса, на венецианските потайности, на Ватикана, в размисли за българското изкуство и култура, но и в бъдещето, където без тези ценности човешката цивилизация няма смисъл. Защото празнуването на живота, възкресението и бъдещето са в ръцете на онези творци, които създават за хората ценности с жеста на непреходното. Художничката Станислава Стоянова се осмелява да покаже по свой нов авторски начин и да сподели с всички, които почитат старото изкуство, традициите в европейската християнска и българска живописна школа. Станислава Стоянова е нежна, дълбоко чувствителна като автор, много устойчив, честен и смел като живописец артист. Дълбоко, провокативно и смело тя подхожда в картините си към темите на Ренесанса в неговите автентични характеристики. Този разговор с ангели е ценен дар както за непредубедените очи, така и за претенциозния поглед на колекционерите. Платната на Станислава Стоянова са красив празник за сетивата ни. Новият поглед към старото християнско изкуство е подход, вяра и преклонение към стойностите на устойчивата културна идентичност.

Точката на радостта

По повод 80 години от рождението
на Тома Трифоновски

Светлана Трифоновска

ските страни, Кипър, Египет, САЩ, Канада и Австралия.

Не познавам човек, докоснал се до Томата, да е останал безразличен.

Малцина го ненавиждаха, но тихо. Мнозинството обаче беше влюбено в него. Без значение на пол, възраст, цвят на кожата и социално положение.

Но любовта беше взаимна.

Безспорно беше артист. Където и да се появеше, никому не би хрумнало, че високият слаб мъж с топли очи е нещо друго, освен художник. Според критиците Тома Трифоновски е един от класиците на живописата от

Тази частица на радост я има в картините му. И всеки я вижда различно. Знаете, всеки се радва на различни неща.

За това свидетелстват 36 души в тази книга. Тя е за приятелството, любовта, свободата, за децата-старци от Македония... С аромат на бои и терпентин.

И нека радостта е с вас, докато я четете!

Георги Шапкарров за Томата:

„Томата беше необикновен художник и човек. Още с появата му в началото на 60-те години на

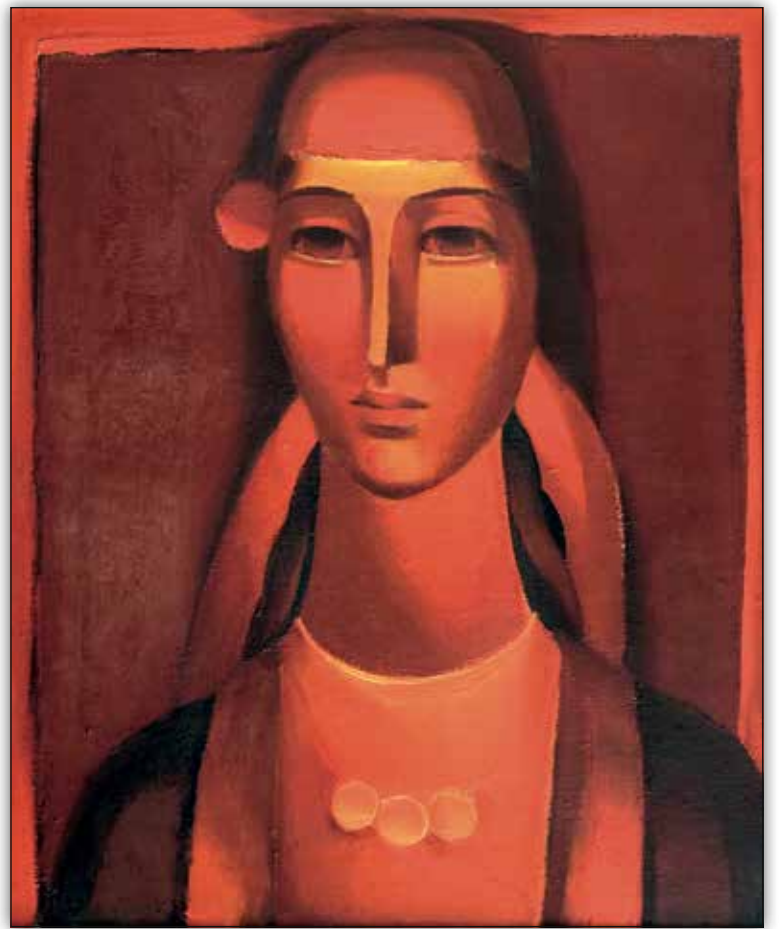

последната четвърт на XX век. Но не това е най-важното.

Господ го бе дарил с рядко качество. Бе му разкрил къде е „точката на радостта“ в душата на всеки човек. И Томата все едно, че си играеше. Протягаше ръка, усмихваше се лукаво, натискаше я и казваше: „Чинкър-р-р, бъди невероятен!“. Така всеки около него се превръщаше в детето, което някога е бил. И си връщаше загубеното щуро отношение към живота.

миналия век в Плевен това се почувства осезателно. Като че ли в застоялите и зеленясали води на езерото в Кайлъка беше хвърлен голям камък.

Той донесе в града не само нова естетика, ново светоусещане, ново и модерно интерпретиране на православната иконография. Донесе и ново поведение на художник и човек, живял като юноша и младеж в Будапеща и Прага, емигрант, но свободен дух, без предразсъдъците на Ори-

ента, естествен, непринуден, дружелюбен, усмихнат, с необикновено чувство за хумор.

Беше красив, талантлив и обаятелен, момичетата го харесваха, възрастните го гледаха с почуда и любопитство, а приятелите му не можеха да се изброят <...> Неговите образи се родеха с лаконичността и изящството на православната икона. Тази образност, това изящество, чистота,

звучност и филигранност бяха нещо ново за българската живопис тогава. Ново и едновременно с това модерно и удивително спродено с традицията. В това той бе ненадминат майстор. Картините му можеха безпогрешно да се разпознаят между хиляди други. Това бяха картините на Тома Трифоновски...“.

Според изследователите църквата „Св. Георги“ в село Галица, сега Оморфокасия, Гърция, е строена през XI-XII в. Първоначалната църква е кръстокуполна с нартекс, като по-късно към нея е добавен втори напречен кораб, който включва в себе си дотогава отделната камбанария и галерия с нараклаиси в северната и южната страна. Църквата е католикон – главна църква на стар манастир.

В една от нишите се намира една от двете оцелели скулптури от Българското средновековие (другата е на Св. Климент Охридски в Охрид). Според легендата статуята е била предназначена за Костур.

По пътя от Корча, Албания, при спиране за почивка в селото Воловете, които били запрегнати в колата, носеща статуята, направена според легендата в Дебър, отказали да тръгнат. Тогава на това място построяват църквата, приютила двуметровата фигура на Св. Георги.

Чашата на Новия завет

Климентово поучение за пресветите Тайни

Д-р Благовест Върбаков

В значимото си за българската просвета творческо наследство Св. Климент Охридски отделя съществено внимание на такива теми (подобно на своите предшественици светители на Църквата), които са основополагащи за християнската вяра. В тях трудно може да се открие задълбочена библейска екзегеза, но това не накърнява способността му на проникновен мислител и убедителен тълкувател на Божие слово. Той е блестящ оратор, който умее да въздейства и да подтиква към дълбок размисъл. Преди около половин век богословът Ив. Денев написа обширно изследване върху проповедническото дело на Св. Климент, с което показва, че притежава дарбата да разисква веровите постановки „непринудено“ в тяхната същностна конкретика. Това го постига, като не ги терминологизира с ненужни богословски понятия. Изтъкнатият палеославист Г. Попов пък направи епохаално откритие за кирилометодиевистиката, откривайки неговите химнографски произведения. Те разкриха още повече не само богатството на изказа му, но също и неговата „обиграна“ реторика да изяснява чрез кратки и достъпни изрази сложните за възприемане догматически постулати на Църквата.

За поучението на Св. Климент за пресветите Тайни (познато в 5 преписа, най-ранен от XII в.) не е напълно сигурно, че е излязло изпод перото на светителя. Но някои наши авторитетни учени, напр. Б. Ангелов, са повече склонни да го считат за Климентово, отколкото на друг автор. Причината е в големите сходства по начина на концептуална грацията на мисълта, характерна литературна естетика и най-вече по идейна наситеност на фразите с елементи на други негови произведения, за които няма никакво съмнение, че му принадлежат. Откритият от Е. С. Федоскина „Покаен канон за 6-и гл.“ на Св. Климент (в препис от първата пол. на XIV в. в „Октоих“) дава още по-голяма вероятност да го отнесем към творчеството му.

То е открито по едно и също време в нач. на 70-те г. на миналия век от К. Иванова и У. Федер. През 2008 г. е публикувано в юбилейно издание на СУ „Св. Климент Охридски“ по повод честванията на 120-год. от основаването на университета. Представено е в оригинал и превод от М. Димитрова, а нормализацията е на П. Петков. Краткият анализ тук е въз основа на обширната му редакция в руски препис, датиран от XV в. (вж. Кл. Охридски. Събрани съчинения, Т. 2. С., БАН, 1977, с. 551-555; Същият. слова и поучения. С., 2008).

Почуението е с кратко и ясно съдържание, което дава възможност за лесно осмисляне на заложеното в него изначално духовно послание. За църковния омилетичен жанр това е от особена важност – поучителните проповеди не трябва да пораждаат въпросителни неясноти, а да подтикват съзнанието към направата на равностметка, за да може да се възраства в християнските добродетели. Това поучително слово е някак „олекотено“ откъм понятийна натовареност и затова тематичните му ядра не са затормозени с тенденциозен пиетет. Тази особеност акомодира символния диапазон на Св. Климент в границите на типичната словесна структура на една църковна проповед. Визураната тема се проблематизира от него, докато не се открият нравстве-

Христовия призив за достигане на съвършенство: „Бъдете съвършени, както е съвършен и небесният ваш Отец“ (Мат. 5:48).

В поучението си за пресветите Тайни Христови Св. Климент обръща сериозно внимание на нравствената подготовка за пристъпване към св. причастие. В св. Евхаристия, както поясняват не малко Св. Отци на Църквата, е насочен цялостният сакрамент на християнската вяра. По време на извършването ѝ, когато се принася т.нар. Безкръвна жертва, Църквата се осъщостява чрез Св. Дух като благодатно средище, където верните се просве-

Климент припомня евангелското повествование за Тайната вечеря (вж. Мат. 26:17-30 и гр. места), привеждайки Христовите думи, когато разчупва хляба и благославя чашата. По този начин цели да „скъси“ времевия диапазон, за да поясни, че в контекста на есхатологията това събитие не касае участието само на св. апостоли, но вече и на всички повярвали в Богочовека, защото те са новият Израил, които трепетно очакват Страшния съд и възтържествуването на Божията правда.

Универсалният характер на вярата в Сина Божия е засвидетелстван от думите на ап. Па-

Пет. 3:18), а Св. Дух възкресява, защото оживотворява (Деян. 2:32). Всичко това Църквата възпява в цялото последование на св. Евхаристия, т.е. в тайнството, чрез което човешкото битие се преобразява, като се съразпъне и съвзкреси с Христос (срв. Гал. 2:20). Св. Климент тъкмо това иска да подсказва в поучението си за св. Тайни – те изобразяват онтологичната основа на еклезиологията, която се корени в самия промисъл на Св. Троица за възплъщението на Нейното второ Лице – предвечното Слово.

Св. Евхаристия открива нов идеен хоризонт във взаимоотношенията между божествената действителност и човека. Като реален образ на Изкупителя (вж. Йоан. 3:16), тя „проектира“ друга антропологична парадигма. В контекста на Божията любов тази парадигма изцяло е пронизана от граматичната развързка на Домостроителния план. Тогава тя започва да артикулира собствените си греховни тежнени през призмата на съприкосновението с радостната вест за изпълнението на обещаното от Бога спасение, чийто повратен момент настъпва с възкресението на Месията. В този идеен дискурс Св. Климент се стреми да увеща миряните, наблягайки върху истината, че именно в св. Евхаристия става мистичното единение с Христос. Той концентрира вниманието им и върху тайната на Боговъплъщението и последвала от него Жертва, за да ги подготви за навлизане в епохата на Бъдещия век (срв. Мат. 25:34).

В перспективата на есхатологичната природа на Църквата св. Евхаристия е изпълнение на старозаветните откровения в доброволно пролятата кръв на Изкупителя. Новият завет е Чашата, от която се отпи-ва спасението. Защото – казва Св. Климент в края на поучението си – в нея е съсредоточена християнската вяра и надежда. Църквата чрез св. Евхаристия ги демонстрира не като някаква философска абстракция или имагинерно разсъждение за трансцендентното биващо, а като абсолютна истина, непреходна като даденост. И това е обяснимо, тъй като тя всъщност е самият Господ Иисус Христос (срв. Йоан. 14:6). Св. Климент илюстрира тази истина като базисна парадигма за разбирането на св. Тайни, поради което поучението му за сакралното им значение звучи повече като загрижен призив, отколкото като императивна закана, макар да обгръща съзнателно изразите си в назидателна тоналност. Но това е специфично за Климентовото слово – то е безкомпромисно към незнанието за вярата в Сина Божия и респективно за тайната на „кеносиса“ (принизяването), която открива чрез Себе си, като се въплъти от Духа в утробата на Св. Дева Мария (вж. Лука. 1:30; Йоан. 1:18).

„Св. Евхаристия“. Част от проект за стенопис (1911). Худ. Виктор Васнецов, нар. Руския Рафаело

ните ѝ ориентири, в смисъл – докато не бъде осъзната в светлината на назидателната отсъда. Характерното за Климентовото слово е, че в проповедите му стремежът за постигане на убедителност не се изчерпва само с презентирането на фактологичните особености в дадените събития. Фактите поставя в своеобразен апологетичен дискурс, като така разказваните събития започват сами по себе си да „диалогизират“ в идейните си координати. Същото е и с поучението за св. Евхаристия (Литургия), в което нравственият аспект е изведен чрез тълкуване на пристъщата феноменологична обусловеност на съответния анализиран библейски епизод през призмата на „критиката на разума“ (но не по Кант, а с оглед на съзиждащата дейност на съвестта). Именно съвестта способна за богоуподобяването на човека съгласно

цават в Христос и сетне очистват, за да унаследят Царството на Отца. Следователно, без евхаристийно общение, подчертава светителят, не може да има спасение, защото тогава се предвкусват бъдещите блага. Общението чрез св. причастие действа за провиждане в сотириологичното измерение на кръстната Жертва на Спасителя, в която априорно е заложена вярата за всеобщото възкресение. Св. Климент акцентира върху изсявяването на св. Дарове – хляба и виното, следвайки църковното учение. Те са истинските тяло и кръв Христови, претворени в такива от Духа. Св. Евхаристия не само, че онагледява Евангелието, но и го актуализира като „непрекъснато настояще“. Когато се извършва, по думите на Св. Йоан Златоуст, те престават да са отминали, а са „сега случващи се“. Още в началото на словото си Св.

вел, казвайки, че „всички са едно в Христа Иисуса“ (вж. Гал. 3:26-29). И като такива, те трябва със страх да пристъпят към св. Чаша, за да не пият за осъждане, както предателя Юда. С това Св. Климент набляга върху значението на нравствената чистота. Евангелските принципи смята за непоклатими устои на добродетелността; те извисяват и преобразяват човека, способстват да се просвети умът му, за да се изпълни с благодат. Според него благодатта на Св. Дух способства да се вникне в смисъла на причастие с Христовите дарове, понеже с тях се реализира приобщаване към Бога. В св. Дарове кулминира любовта на Троицния Бог, която е разпъваща, страдаща и възкръсваща, подобно свойствените проявления на Лицата – Отца разпъва, защото е лобещ (1 Йоан. 4:8), Синът пострада, защото се отдава (1

Кирилицата – оръдието на българската култура

Или едно свидетелство за делото на Кирила и Методия

Александър Теодоров-Балан

Основателят на едно самостоятелно немско царство Лудвиг Немец, син на Лудвиг Благочестиви, царува от 843 до 876 година. В царството му влизаше Бавария на запад и земи към средни Дунав на изток. В това време и в тия земи той има по-силни или по-слаби досегания с българския цар Борис и с моравско-панонското дело на Кирила и Методия. Борис воюва в 853 година като съюзник на Ростислава, княз Моравски, против Лудвиг; а в 862 г. помага Лудвигу против сина му Карломан, съюзен с Ростислава.

Година-две по-късно се явяват в Моравия на позив Ростиславов учители на вяра, по словенска реч от български вид, братята солунци Константин и Методи. Заверно те си водят и ученици помощници. Техните преводи на свещени книги по език тъй свой и достъпен на простия народ; тяхната църковна служба с молитви, пения и проповеди на същия тоз език са били нещо нечувано и невиждано дотогава, както в Моравската държава, така и изобщо в западните европейски земи. Там се знаеше правото само на латинския език в службата Богу и в текста на божественото слово. Това право го поддържаше строго римската католическа църква. Духовниците, послушни на тая църква, ако и от различни народности, четяха и служеха по един език, латински. Само за разяснения и тълкувания извънслужебни те прибегваха към услугите на собствения език на своето паство.

Разбира се, от това великата почуда, която е произвело у тях делото на Константино, после Кирил, на Методия и на учениците им с народния език в Свещеното писание и в църковната служба. А освен почудата това дело произведе у латинското духовенство и вражда, завист, и боязън...; защото то заплашваше да измести и накърни и лични, и управни, и политически интереси. Затуй и местни църковни служители, и римският католически престол, и държавни владетели биват постепенно докарани до такива отношения словенското верно и църковно слово, спрямо неговите виновници и следовници, че след смъртта на Методия в 885 г., който преживя Кирил со 17 години, тяхното словенско дело трябваше да рухне и да изчезне, за да се възвори пак предишното латинско. В личните злочестини на Методия са немало замесени Карломан, синът Лудвигов, и Светополк, приемник Ростиславов.

Как се е чувствала националната страна на Кирило-Методиевското дело, значението на простонародната реч за общата просвета, разбираме от един съвременен на делото немски па-

Проф. Александър Теодоров-Балан

метник. То е една старофранкска месиада, списана от рейнскофранкския монах Отфрид в манастира Вайсенбургски в Елзас. Отфрид бил доверен почитател на Лудвиг Немец. Кога именно е списал своя епос опитва се да определи Едвард Шрьодер в списание за немска стара история и книжнина през

1914 г.. Шрьодер намира в текста на Отфридова спис 4 стиха, които загатват за дейността на Кирила и Методия. Ако са тия стихове важни за Шрьодера за една цел, нам те свидетелствуват за нещо съвсем друго; свидетелстват, че с езика на българските славяни се основа от солунците Кирил Константин и Методи оръдие за култура, каквото още нямаша преди днес западни европейски народи.

Четири Отфридови стиха гласят (по превода им в Чешко историческо списание, бр. XXI от 1915 г.) така:

„Днес не един мъж прави опит да пише по свой език и бърза да въздигне народа си; защо да страдат от това само франците, та да не почнат по франкски да възгласят словата Божия?“.

Нека прочее тачиме и вардиме оръдието на българската култура – българската народна реч за книжнина – завещаено нам от Кирила и Методия!

София,

11 май 1921 г.

Мраморна плоча с ликовите на българските първоучители в църквата „Санта Праседе“, Рим. В текста се споменава, че именно там са живели славянските просветители заедно с учениците си през 867 – 869 г.

Катедралата „Голяма Богородица“ („Санта Мария Магжоре“) в Рим В Рим през 868 г. по повеля на папа Адриан II е извършена за първи път литургия на славянски език и са благословени славянските книги.

Светилници пресветли

Тропар за Св. Св. Кирил и Методий от Миней за м. май (XVII в.)

Вие просветихте пребъдващите в тъмнината на незнанието и смъртната сянка славянски народи, велегласни проповедници на единосъщната Троица, чрез които ние като дива маслина се прикрепихме към доброплодният корен на православие и приехме от Бога Христа мир и велика милост.

С какви хвалебни песни да прославим богомъдрите учители – пустинолюбеца Методий, обогатил се в безмълвно пребивание с плодове на Духа, и златоречивия Кирил, в стремежа си към лобомъдрие небесната мъдрост постигнал, посрамил суесловието на бесноватите агарянски мъдреци, заради които Христос, нашият Бог, дарува и на нас велика милост.

С какви прекрасни химни да възхвалим богомъдрите учители – Методий, който презря всичката хубост на този свят заради Христовата любов и в ангелски образ усърдно се подвизава за небесния Цар, и Кирил, от детство избрал за съжителка премъдростта и умножил дадените му от Бога таланти за Негова слава. И ние, които чрез тях познахме присносъщата Троица – Отца и Сина и Светия Дух – Единния Бог, в Господа Христа добихме велика милост.

С какви духовни песнопения да възвеличим вас, учители блажени, подвизавали се апостолски за спасението на славянския народ и усърдно трудили се върху неговото просвещаване със светлината на богопознанието, чисто заключени двери чрез изобретенията от вас славянски писмена бяха отворени за нас. Влезли през тях, познахме тайнството на Христовото благовестие и приехме мир и велика милост от Бога Христа.

Със сиянието на вашия живот, равноапостолни учители, като небесни звезди озарихте църковния небосклон и чрез вашето учение – същи рибари, хвърлящи мрежа – много народи, улов богати, за Христа придобихте.

Вие, които днес обитавате с ангелите жагуваната приживе от вас непристъпна светлина, молеете се пред Господа за нас, празнуващите свята ви памет.

Доидете всички, които обичате да празнувате, да възвеличим равноапостолните учители, слава за славянците! Чрез тях освободили се от бесовската прелест, приехме светлината на Христовото благовестие и познахме предвечното Слово, като се избавихме от греховния мрак.

Кириле богомъдри и Методие боголюбиви, апостоли и първоучители на славянската Църква, застъпници на верните и ревнителите за благочестието, сладкогласни инструменти на Светия Дух! Вие, които имате велико гръзновение в Христа пастирона-чалника, молеете Го за нас, тачещите свята ви памет, да изведе живота ни от пленението като многомилостив.

Радвай се, Двоице свята, която ни озари със светлината на богопознанието – Кириле, живоносен източник на духовна мъдрост, напоил славянските народи, чезнещи в жажда, и ти, Методие, чисто обиталище на молитвата! На Христа, пред Когото в слава стоите, за нас молеете се усърдно, та с вас и ние да Го величаем и превъзнесяме във всички векове.

Елате всички с хвалебни песни да възпеем равноапостолните просветители и горещи застъпници на славянските народи, одобрението на йерарсите, възклицавайки:

„Радвай се, Кириле, зааткована тръба на богословието, изяснил тайнството на Пресветата Троица, като я сравни със слънцето и така запалил хулителите агарянски уста!“

Радвай се с нас и ти, Методие, който с Кирил подвиза се единомислено като чрез молитви и знамения му съдействаше!

И сега, отци преблажени, не преставайте да молите Христа Бога за нас, които ви величаем с вяра и любов.“

С благочестие почитайки паметта на нашите просветители, всички нека благодарствено възкликнем:

„Радвайте се, светилници пресветли, озарили със светлината на богопознанието, славянските страни!“

Радвайте се, добри пастири, събрали в едно стадо словесните овци, пръснати из дебрите на неверието, и привели ги при пастирона-чалника Христа! Него величаейки, ви славим.“

Превод от църковнославянски език доц. Татяна Илиева

Да пребъде кирилицата!

Днешни приписки към Храбровия

„ЗА БУКВИТЕ“

„Чест и слава вам, покровители и наставници на славянците, свети братя Кирил и Методий, помагали на потомците да не се отклонят от християнския път в порива си към звездите и в зрача на нашето смутно време да не загубят вяра в светлото пладнел на човечеството.“

Леонид Леонов

Културен трансфер и българска идентичност

Трета международна интердисциплинарна конференция за студенти и докторанти

Доц. Светла Черпокова, доц. Румяна Конева

Вече стана традиция всяка година в началото на декември студенти от различни специалности да се събират на конференция с българистична проблематика в Българския културен институт „Дом Витгенщайн“ – Виена. Над 50 участници от 18 университета и образователни институции от 9 европейски държави (Австрия, България, Германия, Гърция, Ирландия, Италия, Румъния, Словения и Словакия) дискутираха върху темата на Третата интердисциплинарна конференция за студенти (бакалаври и магистри) и докторанти: „Културен трансфер и българска идентичност“.

Инициатори и организатори са Българският културен институт „Дом Витгенщайн“ във Виена и Славянският семинар на Университета „Алберт Лудвиг“ – Фрайбург, Германия, с прилежащия му Лекторат по български език, литература и култура към Министерството на образованието и науката – България. Партньори са Министерството на културата, Министерството на образованието и науката и прилежащите му лекторати в чуждестранни университети (в Атина, Берлин, Братислава, Болоня, Букурещ, Виена, Дъблин, Любляна, Солун, Комотини и Фрайбург), Пловдивският университет „Паисий Хилендарски“, Националното издателство за образование и наука „Аз Буки“ и Südosteuropa-Gesellschaft e.V.

Конференцията бе открита на 8 декември – празника на българските студенти, от доц. Румяна Конева и проф. Елизабет Шоре – основател на Лектората по български език, литература и култура във Фрайбург и един от инициаторите на поставянето на първата паметна плоча на българския учен проф. Иван Шишманов на сграда на културна институция в Германия.

Младите учени представиха своите визии за проблемни области като: българската идентичност между традициите и европейското настояще; миграционни процеси, мигриращи мотиви/теми в изкуството и културата; идентичността в криза – постмодерна или българска; културният трансфер като „превод на култура“; българската идентичност в европейски контекст и по-специално в контекста на Източна Европа, Балканите и славянството; митове и стереотипи в българската култура; езикът като медиатор или граница; България в медиите и в политическия дискурс; транскултурни аспекти: чуждите култури в светлината на българския език и култура; археологията и етнологията и дискурсът за българската идентичност днес.

В рамките на конференцията бе и премиерата на сборника „България в XXI век: между традицията и иновациите. Исторически линии и актуални проблеми“, издание на „Аз Буки“ (2016 г.). Сборникът представя доклади на студенти и докторанти от Втората конференция, проведена през декември 2015 г. Той предлага един добър пример за междунституционално сътрудничество, осъществено благодарение на подкрепата на ПУ „Паисий Хилендарски“, Славянския семинар на Университета – Фрайбург, БКИ „Дом Витгенщайн“ във Виена и НИОН „Аз Буки“. Специфичното е, че редактори на сборника са студенти от Университета – Фрайбург (Глория Добрева, Илиана Елджрова, Йолан Майнерс, Паскал Лангеншипен и Теодора Тилева).

Изключително ползотворна бе и работната среща на лекторите по български език, литература и култура към лекторатите на МОН в чуждестранни университети с основен акцент – обсъждане на актуалното състояние на българистиката ни в чужбина и на механизмите за утвърждаването ѝ като важен фактор в съграждането на един положителен образ на страната ни.

България в XXI век: между традицията и иновациите

Исторически линии и актуални проблеми

Проф. Елизабет Шоре

С настоящия сборник се продължава съвместната работа на млади българисти, които за първи път бяха събрани от Българския културен институт „Дом Витгенщайн“ във Виена през 2014 г. Това изключително атрактивно място за конференции предложи пространство за едно изключително начинание: в тясно сътрудничество със Славянския семинар на Фрайбургския университет в Германия беше предоставена възможността на младите българисти да представят своите начални стъпки в науката и да участват в конструктивно-критични дискусии. Така във Виена през 2014 г. се събра група млади учени, за да разсъждава и обменя идеи по въпроса за „образа на България и българите в европейски контекст“. Последвалият сборник беше издаден в реномираното издателство „Азбуки“.

Съвместната и още от първия опит успешна работа беше продължена през 2015 г. с нова тематика, а именно – „българската култура между традициите и иновациите“. И тук проявеният интерес на младите българисти беше поразяващ: от 12 страни (Германия, Австрия, Италия, Гърция, Ирландия, Хърватия, Сърбия, Словения, Русия, Румъния, Украйна, България) и 18 висши учебни заведения (Тринити коледж – Дъблин, Букурещкия университет, Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, Университета в Любляна, Фрайбургския университет, Виенския университет, Атинския университет, Университета в Загреб, Свободния университет в Берлин, Хумболтовия университет в Берлин, Университета в Болоня, Великотърновския университет, Киевския държавен уни-

верситет, Университета в Белград, Иркутския държавен университет, Висшите училища в Хайлброн и в Офенбург) се събраха и опознаха млади изследователи, сред които студенти бакалаври и магистри, както и докторанти.

Участващите застъпници при това широк познавателен спектър от теми. Освен от взаимосвързаните специалности Славистика и Българистика имаше и представители от сферите на Културологията, Психологията, Етнологията, Медийното културознание, Политологията, Туризма, Историята, Археологията, Интеркултурната Германистика и Скандинавистика.

Тази широко разклонена дисциплинарна ориентация се отразява и в богатството на палитрата на представените в сборника тематични области. Те включват изследвания на различни мотиви (напр. мита за Орфей, мотива за змията, за „най-малкия брат“), фолклорни традиции (напр. Баба Марта и мартениците), както и лингвистични аспекти (напр. особеностите на съвременния български език, проблемите на лексиката и лексикографията). Особено централно място заемат изследванията

от областта на науката за превода както и проучванията за културните контакти и културния трансфер. Един произволен пример за това са българо-гръцките литературни взаимопрониквания, българската рецепция на Ницше или Чеховите интерпретации в българо-гръцки сопоставителен план. Също така са застъпени литературоведски и изкуствоведски анализи за отделни автори, творци и техните творби, както и статии за културни традиции на регионално ниво.

Историческите и социологически ориентирани проучвания са концентрирани върху XX-ти век и съвременността, засягайки отчасти актуални и наистина горещи теми като например феномена за „Евросираците“ или развитието на туризма. Забележителен е интересът на новото изследователско поколение към вътрешната и външната политика на България, към която е подхождено по съвършено оригинален начин (напр. обсъжда се значението на спортната политика). В този контекст своеобразен фокус се поставя отново и върху българо-гръцките отношения.

Представените работи на младите българисти са допълнени от информативни съобщения за българската образователна система за училищното и висшето образование. По този начин могат да бъдат проследени актуалните тенденции в тази област.

В обобщение може да се заключи, че приносът на младите изследователи показва един широк научен интерес към България, към нейната история и съвремие, към нейната култура и социална ситуация.

Превод Илиана Елджрова

Направените задълбочени анализи в рамките на проекта „Модерният град и съграждането на националната идентичност“ с участието и на изследователи от УниБИТ допринесоха за прилагането на успешни европейски практики

Заедно намират успешните решения

Доц. Свободна Вранчева

ки в България. Важен акцент в проекта е реализирането на предварителни проучвания сред местното население с цел да се отрази мнението на гражданите и на институциите. Отзивите за работата по проекта изказаха заинтересованите от изпълнението му страни.

Г-жа Малина Егрева, която сподели, че когато работят заедно местната власт, неправителствените организации и гражданите, само тогава могат да намерят успешните решения за всички нас; кметът на район „Възраждане“ г-жа Савина Савова подчерта, че ръко-

водството на район „Възраждане“ е било силно мотивирано при реализацията на този проект, защото чрез него са успели да подкрепят идеята за създаването на устойчиви общински политики и модели за социализиране на градски пространства, съхраняване и развиване на знакови културно-исторически места в София, които създават уникалната идентичност и европейската значимост на столицата.

Главният архитект на София арх. Здравко Здравков благодари на екипа на проекта за задълбочения анализ и професионализма

и подчерта, че резултатите и експертното проучване ще бъдат взети под внимание при разработването на стандарти и нормативни документи на Столичната община. За проекта са получени референции и изключително високи професионални оценки от Ален Маринос – архитект и урбанист, генерален почетен инспектор по архитектура и културно наследство в Париж, проф. d.uk.n. Стоян Денчев – ректор на УниБИТ, проф. г-р Недялко Бончев и доц. г-р арх. Минчо Ненчев от УАСГ – София, и други специалисти от различни области.

БЕЛЕЖИТИ ДАТИ

- **15.05.2017** – 125 г. от създаването на стихотворението на Стоян Михайловски „Върви, народе възродений“, станало впоследствие училищен химн, Русе, 1892 г.
- **23.05.2017** – 105 г. от рождението на Яна Язова – българска поетеса, белетристка и детска писателка (1912 – 1974)
- **22.06.2017** – 155 г. от рождението на Иван Димитров Шишманов – български литературовед, общественик, академик, фолклорист и етнограф (1862 – 1928)
- **8.07.2017** – 140 г. от рождението на Елин Пелин (Димитър Стоянов) – български писател (1877 – 1949)
- **21.08.2017** – 115 г. от рождението на Ангел Каралийчев – български писател, автор на много книги за деца (1902 – 1972)
- **1.09.2017** – 195 г. от рождението на Добри Чинтулов – български възрожденски поет и културно-просветен деец (1822 – 1886)
- **2.11.2017** – 120 г. от рождението на Асен Разцветников – български поет, писател и преводач (1897 – 1951)
- **11.11.2017** – 100 г. от рождението на Лиляна Албанска – български филолог и библиотекар, допринесла за изграждането и развитието на библиотеките и на каталогизацията и организацията на библиотечните фондове в България (1917 – 2002)
- **17.11.2017** – 190 г. от рождението на Петко Р. Слабейков – български поет, преводач, фолклорист, публицист и общественик (1827 – 1895)
- **160 г.** от издаването на „Буквар за первоначалните ученици. Съчинен от Емануила Васкидовича и Георгия М. Владикина, учители училища святаго Преображения. Напечатан же с иждивление народнаго читалища в Свищов. Издание първо. Новий Сад. Книгопечатня гр. Дан. Медковича, 1857“

In memoriam

Проф. Цветана Къосева
(1952 – 2017)

Отиде си от този свят един изключителен учен, историк, ерудиран преподавател, талантлив писател и добър човек, който ще остане завинаги в научната и културната памет на България.

Ще запомним проф. Къосева с интересните идеи, с находчивите инициативи за развитието на Националния исторически музей и за утвърждаването му като един от водещите центрове за формирането на културата и науката в България.

Прекланяме се пред светлата ѝ памет.

In memoriam

На 17 март 2017 г. си вземхе прощално сбогом с един истински учен, ерудит, колега и приятел – проф. Георги Василев. Изследователската дейност на проф. Георги Василев беше съсредоточена в областта на филологията, социологията и културологията – идеите и влиянието на богомилството в Западна Европа, отразени в българската и чуждестранната научна литература, промените в обществото в периода на прехода, специфични български етнополитически проблеми, развитието на процесите в нашите общности зад граница. Резултатите от научните изследвания на проф. Василев очертават внушителен масив от стотици публикации във водещи български, европейски и световни издания – статии, студии, 10 монографии, включително на френски и английски език, за които е получил висока оценка с цитирането им от видни учени от Европа и САЩ. Проф. Василев активно поддържаше научната комуникация на българската академична общност с европейската и със световната общност с членството си в научни организации и в редколегиите на български и чуждестранни списания. Неговата неизчерпаема енергия, пословична скромност, висока научна и колегиална етичност са достоен пример за всички нас.

Вечная памет!

След като гадете власт
на народа, трябва да го
научите на мъдрост;
просветата е необходим
противовес на свободата.

Шарл Морис Талейран

Онзи, който се страхува
да пита, се срамува
да научи.

Датска пословица

Изданието
има общокултурен характер
и авторите следва
да избягват преки
политически внушения
и коментари.

Авторите носят отговорност
за своите публикации.

Заглавията и подзаглавията
са от редакцията.

Съкращаването на текст
се съгласува с авторите.

Запазва се оригиналният
правопис на документалните
текстове в броя.

Приемат се за печат
материали с необходимите
илюстрации на отделни
файлове, по възможност
на по-висока резолюция
(мин. 220 dpi).

Нищо не е по-скъпо
от едно начало.

Фридрих Ницше

Само на човека е гадено
да постигне невъзможното.

Йохан Гьоте

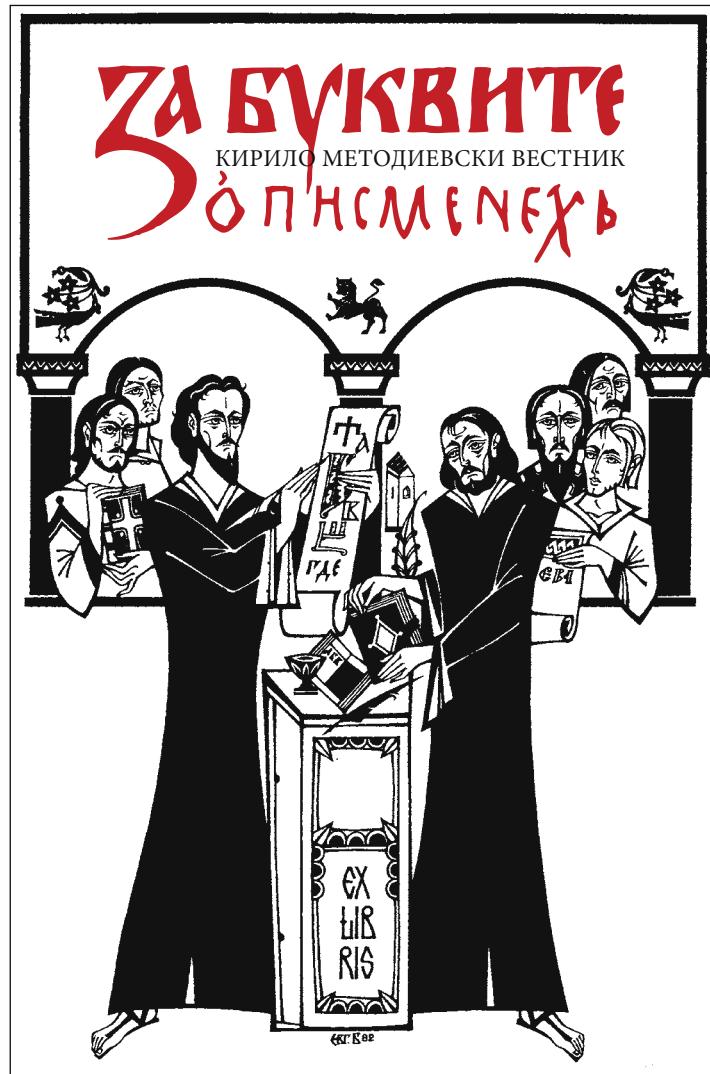
Ако стоиш върху Словото,
няма да застанеш редом
до света.

Ванс Хавнър

Броят е приключен
редакционно
на 11 май 2017 г. –

Св. Св. Кирил и Методий
и Ден на библиотекаря

Вестникът е отпечатан на
българския шрифт „Плюска“

Екслибрис Евгений Босяцки

ISSN 1312-3785

Излиза от 1979 година

Бр. 50/май 2017 г.

Основател на изданието
ВЕСЕЛИН ЙОСИФОВ

Главен редактор
ИЛИЯ ПЕХЛИВАНОВ

Отговорен редактор
Д-р ДИАНА СТОЯНОВА

Съредактор
Д-р ХРИСТО ХРИСТОВ

Редактор и коректор
СВЕТА ДЕКОВА

Графично оформление, редактиране и илюстрации
КИРИЛ ИВАНОВ

МЕЖДУНАРОДЕН РЕДАКЦИОНЕН КОМИТЕТ

Председател
Проф. д.и.н. СТОЯН ДЕНЧЕВ

ДЖУЗЕПЕ ДЕЛ' АГАТА, ВЛАДИМИР ВАВРЖИНЕК,
ВАСЯ ВЕЛИНОВА, РАДОСЛАВ ВЕЧЕРКА, МАРЧЕЛО ГАРЗАНИТИ,
ДИМИТРИОС ГОНИС, ВАСИЛ ГЮЗЕЛЕВ, АКСИНИЯ ДЖУРОВА,
БОЖИДАР ДИМИТРОВ, ИВАН ДОБРЕВ, НЕВЯНА ДОНЧЕВА-ПАНАЙОТОВА,
АНТОН ДОНЧЕВ, НАДЕЖДА ДРАГОВА, РУМЯНА ЗАТАНОВА, ДИМИТЪР ИВАНОВ,
ИЛИЯ ИЛИЕВ, МАРИЯ ЙОВЧЕВА, ИГОР КАЛИГАНОВ, КАЛИНА КАНЕВА,
КИРИЛ ПЛАМЕН КАРТАЛОВ, ДИМИТЪР КЕНАНОВ, РУМЯНА КОНЕВА, ЛЮБОМИР ЛЕВЧЕВ,
МЕРСИЯ МАКДЕРМОТ, РОЛАНД МАРТИ, ПРЕДРАГ МАТЕИЧ, ФЛОРИАН МЕСНЕР,
ХАЙНЦ МИКЛАС, АЛЕКСАНДЪР НАУМОВ, СВЕТАЛИНА НИКОЛОВА,
КОНСТАНТИНОС НИХОРИТИС, АМИТРИЙ ПОЛИВЯНИЙ, ГЕОРГИ ПОПОВ,
ЦВЕТИ РАДЕВА, ЮРИЙ РОСТОВЦЕВ, ТАТЯНА СЛАВОВА,
МАРИНА СМОЛЯНИНОВА, ХРИСТО ТЕМЕЛСКИ, ФРАНСИС ТОМСЪН,
ГЕРГИНА ТОНЧЕВА, ПЕТКО ТОТЕВ, АННА-МАРИЯ ТОТОМАНОВА, ХРИСТО ТРЕНДАФИЛОВ,
АНАТОЛИЙ ТУРИЛОВ, ВАСИЛА ТЪПКОВА-ЗАИМОВА, ХИДЕ ФАЙ,
УИЛЯМ ФЕДЕР, КРИСТИАН ХАНИК, ПЕТЕР ШРАЙНЕР

Богословска редакция и научна консултация
Д-р БЛАГОВЕСТ ВЪРБАКОВ

Съдейници
Антоанета Сърневска, Пена Манастирска, Райна Дамяни,
Красимира Александрова, Ивелина Иванова, Веска Тодорова,
Ралица Йотова, Цветелина Варадинова, Велислава Гергурска

Университетска младежка академия за управление на знания
Компютърна лаборатория „Джон Атанасов“
Институт за информация и сигурност

ИЗДАТЕЛСТВО „ЗА БУКВИТЕ – О ПИСМЕНЕХЪ“
www.unibit.bg • www.zabukvite.org

Директор
Доц. г-р БОНКА ХИНКОВА

Научен секретар
ЕВГЕНИЯ ВАСИЛЕВА

София, 1784, бул. „Цариградско шосе“ № 119
e-mail: info@zabukvite.org

Печатница
ДЕМАКС
Директор Марин Несторов

Тази икона е позната от творчеството на известния зограф Онуфрий. От прегледа на композициите на Св. Седмочисленици в гр. Берат, Албания, става ясно, че през втората половина на XVIII в. е формирана общата иконографска схема.

